

Operationeel programma voor Zuid-Nederland

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling 2007-2013

2330 Lissabon

 via Zuid Nederland

Colofon

Datum: 8 juni 2007

In opdracht van: Provincie Limburg
Provincie Noord-Brabant
Provincie Zeeland

Opgesteld door: Joost Hagens (Bureau BUITEN)
Anneke van Mispelaar (Bureau BUITEN)
Gwen Boon (Bureau BUITEN)
Hen Gerritse (Haute Finance)
Tako Popma (Haute Finance)
Patrick Bergman (Haute Finance)

BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving BV

Achter Sint Pieter 160
3512 HT Utrecht

www.BureauBuiten.nl
Telefoon: 030 23 18 945

Haute Finance, European Affairs

Postbus 125
1160 AC Zwanenburg

www.HauteFinance.nl
Telefoon: 020 407 2000

Operationeel Programma voor Zuid-Nederland

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling 2007-2013

Voorwoord

Voor u ligt het Operationeel Programma Zuid-Nederland (OP-Zuid) voor de periode 2007-2013.

In dit document zijn de strategie, prioriteiten en organisatie opgenomen voor de verdere ontwikkeling van Zuid-Nederland tot een dynamische kenniseconomie.

Dit Operationeel Programma voor Zuid-Nederland staat niet op zich. Het maakt deel uit van het Europese cohesiebeleid, dat gericht is op het verkleinen van de welvaartsverschillen tussen de lidstaten en regio's in de EU door het bevorderen van economische groei, hoogwaardige werkgelegenheid en duurzame ontwikkeling. In het cohesiebeleid voor de jaren 2007-2013 staat Europa voor de uitdaging nieuwe kansen te creëren tegen de achtergrond van vergrijzing van de bevolking, toegenomen mondiale concurrentie, technologische veranderingen en aantasting van het milieu. Hiertoe zal de Europese economie moeten worden gemoderniseerd en uitgroeien tot de meest concurrerende, dynamische en duurzame kenniseconomie ter wereld, zoals de Europese Raad dit formuleerde in de zogenaamde "Lissabon- en Göteborgdoelen".

De drie grote doelstellingen waar de EU de komende jaren aan werkt, zijn:

- het ondersteunen van kennis en innovatie;
- het aantrekkelijker maken van Europa om erin te investeren en te werken;
- het creëren van meer en betere banen.

Op voorstel van de Europese Commissie zijn deze doelen overgenomen in de vele cohesieprogramma's, die in Europa met steun van de EU worden uitgevoerd, zo ook in dit OP-Zuid.

Voor de uitvoering van het OP-Zuid is 186 miljoen euro uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling beschikbaar. Met cofinanciering van de nationale publieke en private middelen verwacht ik dat het OP-Zuid, in de periode 2007-2013, een investeringsimpuls van circa 460 miljoen euro aan Zuid-Nederland zal geven. Een cruciale factor daarin is de uitvoering van voldoende en passende projecten. Projecten van bedrijven, kennisinstellingen, gemeenten, provincies en intermediaire organisaties die passen binnen de kaders zoals beschreven in dit OP-Zuid.

Tijdens de uitvoering van het programma zullen we, naast het bekendmaken van de inhoud van het OP-Zuid en de wijze waarop subsidie kan worden aangevraagd, veel aandacht besteden aan de communicatie over de goedgekeurde projecten en de steun die de EU daaraan verleend. Op deze wijze willen we bevorderen dat bedrijven, instellingen en burgers weten welke concrete mogelijkheden het OP-Zuid biedt en wat de bijdrage van de EU is in de ontwikkeling van onze economie. In die strategie past ook het open en helder communiceren over de inzet van de Europese middelen, niet alleen naar burgers, bedrijven en instellingen maar ook naar de Europese Commissie. Terecht stelt de Europese Commissie hoge eisen aan onze verantwoordelijkheid om de EU-middelen correct en zorgvuldig te besteden en daar gedegen verantwoording over af te leggen.

Graag moedig ik u aan gebruik te maken van de vele mogelijkheden in het OP-Zuid en ook anderen te stimuleren projecten te ontwikkelen die kunnen bijdragen aan het versterken van onze economie. Samen met de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland, de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Tilburg, Venlo, Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen, die intensief hebben samengewerkt in de ontwikkeling van dit operationeel programma, vertrouw ik erop dat OP-Zuid een succesvol programma zal zijn waar we in 2013 vol trots op terug kunnen kijken.

Hanja R.H. Maij-Weggen

Voorzitter Comité van Toezicht OP-Zuid /Commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Brabant

Inhoud

1	Inleiding	7
1.1	Achtergronden	7
1.2	Europese en nationale kaders	7
2	Profiel van Zuid-Nederland	13
2.1	Kerngegevens Zuid-Nederland	13
2.2	Economische structuur Zuid-Nederland	16
2.3	Profiel steden in Zuid-Nederland	23
2.4	SWOT-analyse Zuid-Nederland	26
3	Strategie en doelstellingen	31
3.1	Onderscheidend vermogen Zuid-Nederland en focus	31
3.2	Hoofddoelstelling en prioriteiten	35
3.3	Prioriteiten op hoofdlijnen	38
4	Prioriteit 1: Kenniseconomie, ondernemerschap & innovatie	43
4.1	Hoofddoelstelling van de prioriteit	43
4.2	Operationele doelen	44
4.3	Activiteiten	45
5	Prioriteit 2: Attractieve regio's	51
5.1	Hoofddoelstelling van de prioriteit	51
5.2	Operationele doelen	51
5.3	Activiteiten	53
6	Prioriteit 3: Stedelijke dimensie	57
6.1	Hoofddoelstelling van de prioriteit	57
6.2	Operationele doelen	58
6.3	Activiteiten	59
7	Prioriteit 4: Technische Bijstand	61
7.1	Hoofddoelstelling van de prioriteit	61
7.2	Activiteiten	61

8	Algemene bepalingen	63
8.1	Doelgroepen	63
8.2	Toetsingskader voor projectselectie	63
8.3	Beleidsvoorkeuren	63
8.4	Horizontale issues	65
8.5	Staatssteun	65
8.6	Afbakening met andere EU programma's	66
8.7	Bijdrage aan de Lissabonstrategie – oormerken van het budget	67
9	Organisatie en uitvoering	69
9.1	Managementautoriteit	69
9.2	Certificeringsautoriteit	70
9.3	Auditautoriteit	71
9.4	Comité van Toezicht	71
9.5	Stuurgroepen	72
9.6	Programmamanagement	73
9.7	Monitoring en evaluatie	74
9.8	Informatie en publiciteit	76
10	Financiering	77
	Bijlagen	81
	Bijlage 1: Gebiedsafbakening deelregio's Zuidoost en Zuidwest	83
	Bijlage 2: Totstandkoming Operationeel Programma	87
	Bijlage 3: Achtergrondgegevens profiel	89
	Bijlage 4: Indicatoren	95
	Bijlage 5: Afbakening met andere programma's	99
	Bijlage 6: Categorie-indeling in activiteiten en oormerking	103
	Bijlage 7: Verantwoording publieke interventie	107
	Bijlage 8: Uitgesloten sectoren	109

1 Inleiding

1.1 Achtergronden

Extra Europees geld voor Zuid-Nederland

Met dit Operationeel Programma (OP) presenteren de provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland tezamen met de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's Hertogenbosch, Tilburg, Venlo, Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen, een gezamenlijk programma voor activiteiten die in Zuid-Nederland medegefinancierd kunnen worden uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). De looptijd van het programma is de periode 2007 tot en met 2013. Als formele startdatum voor het programma geldt 1 januari 2007. Het EFRO is één van de Europese structuurfondsen waarmee het cohesiebeleid van de Europese Unie wordt gerealiseerd. Meer over het cohesiebeleid leest u in het onderstaande kader.

Cohesiebeleid

Het cohesiebeleid in een notendop

In het programma voor de structuurfondsen 2007-2013 worden drie doelstellingen onderscheiden; (1) convergentie, (2) regionale concurrentie en werkgelegenheid en (3) territoriale samenwerking. Doelstelling 2 is van toepassing op dit operationeel programma. Doelstelling 3, 'territoriale samenwerking', betreft transnationale, grensoverschrijdende en Europese samenwerking in netwerken (voorheen Interreg).

Binnen Doelstelling 2 kunnen de activiteiten gefinancierd worden uit twee fondsen: namelijk het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en het Europees Sociaal Fonds (ESF). Dit operationeel programma betreft alleen het EFRO-deel van Doelstelling 2.

Waar relevant worden in dit operationeel programma de dwarsverbanden aangegeven met het nationaal OP ESF, Doelstelling 3 en het Europees plattelandsbeleid (POP2). Ook de complementariteit met het Zevende Kaderprogramma voor onderzoek en technologische ontwikkeling wordt beschreven.

Regionale concurrentie en werkgelegenheid

Dit OP voor Zuid-Nederland valt onder de doelstelling 'Regionale concurrentie en werkgelegenheid' (Doelstelling 2) van de structuurfondsen en heeft betrekking op het EFRO-deel daarvan.

1.2 Europese en nationale kaders

Het Europese Cohesiebeleid voor de periode 2007 – 2013 wordt gekenmerkt door een sterk strategische benadering, die doorklinkt van het EU-niveau tot in de afzonderlijke operationele programma's. Deze benadering krijgt vorm met de introductie van twee kaderstellende documenten, de Communautaire Strategische Richtsnoeren (op EU-niveau) en het Nationaal Strategisch Referentiekader, die richting moeten geven aan de operationele programma's, die meer dan voorheen strategisch van karakter moeten zijn.

*Lissabonstrategie voor groei en
meer en betere banen*

Zoals aangegeven liggen enkele kaderstellende strategische documenten aan de basis van de operationele programma's voor de periode 2007 – 2013. Centraal hierbij staat de hernieuwde Lissabonstrategie (zie kader), die moet leiden tot groei en meer en betere banen in de Europese Unie.

De (aangepaste) Lissabonstrategie: integratie van Lissabon- en Göteborgdoelen

In maart 2000 stelden de Europese leiders zich tot doel van de Europese Unie tegen 2010 de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie ter wereld te maken. Deze strategie moet zorgen voor een duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang en zal daarbij het leefmilieu respecteren. Deze doelstellingen samen worden de "Lissabon- en Göteborg-doelen" genoemd. Waar in dit rapport gesproken wordt van 'Lissabon', worden daaronder zowel de doelen op gebied van kenniseconomie als op het gebied van duurzaamheid en sociale samenhang begrepen. De Lissabonstrategie wordt vaak verengd tot kenniseconomie en toptechnologie, maar is dus een veel breder concept. Zuid-Nederland hanteert deze brede benadering.

Na tussentijdse evaluatie (de Commissie Kok, 2004) heeft Europese Commissie besloten om de uitvoering van de Lissabonstrategie te richten op groei en werkgelegenheid, als middelen om de brede strategie te verwezenlijken. Om de Lissabonstrategie een extra impuls te geven worden alle passende nationale en Europese middelen, inclusief het cohesiebeleid, aangewend om de doelstellingen dichterbij te brengen.

In de Communautaire Strategische Richtsnoeren voor het Cohesiebeleid geeft de Commissie vorm aan de opgave om ook het Cohesiebeleid in te zetten voor Lissabon. Zij stelt dat in het kader van de hernieuwde Lissabonstrategie voor groei en werkgelegenheid de middelen voor het Cohesiebeleid aan de volgende drie terreinen moeten worden besteed:

1. **Attractieve regio's en steden:** de toegankelijkheid vergroten, een hoge kwaliteit en adequaat niveau van dienstverlening garanderen en het milieu beschermen.
2. **Innovatie, ondernemerschap en de kenniseconomie** aanmoedigen door onderzoeks- en innovatiecapaciteit, en een verdere benutting van informatie- en communicatietechnologie.
3. **Meer en betere banen:** meer mensen aan het werk helpen of tot het ondernemerschap bewegen, het aanpassingsvermogen van werknemers en bedrijven vergroten en meer investeren in menselijk kapitaal.

Lissabonstrategie en Nederland

Nationaal Hervormingsprogramma

In het Nationaal Hervormingsprogramma Nederland 2005 – 2008 beschrijft de Nederlandse regering de maatregelen die zij zal nemen in het kader van deze hernieuwde Lissabonstrategie. Dit programma bevat een reeks micro- en macro-economische maatregelen en beleid om de werkgelegenheid te vergroten. Het beleid staat in dienst van het vergroten van het arbeidsaanbod en het vergroten van het innovatievermogen in Nederland, de twee centrale opgaven voor de Nederlandse economie.

Nationaal Strategisch Referentiekader

Het Nederlandse Nationaal Strategisch Referentiekader (NSR) neemt de drie prioriteiten uit de Communautaire Strategische Richtsnoeren over. Van deze drie prioriteiten vallen de eerste twee binnen de werking van dit Operationeel Programma, dat wordt medegefinancierd vanuit het EFRO. De prioriteit 'meer en betere banen' komt aan bod in het Operationeel Programma voor het Europees Sociaal Fonds¹. Vanzelfsprekend ligt er wel een nauwe relatie, waarover later in dit Operationeel Programma meer.

*vergroten van de economische
groei in alle regio's*

Volgens het Nationaal Strategisch Referentiekader is de belangrijkste uitdaging voor Nederland het vergroten van de economische groei in alle regio's. Dit is ook de lijn die het kabinet heeft gekozen in de Nota Ruimte en in de nota Pieken in de Delta. Het kabinet wil daarom met de besteding van de structuurfondsen inzetten op het versterken van het groeivermogen van alle Nederlandse regio's. De uitvoering van de strategie dient rekening te houden met een aantal belangrijke horizontale uitgangspunten van het beleid (zie ook paragraaf 3.3 van het NSR en de daarin genoemde duurzaamheidsdoelstellingen en integrale aanpak).

Veel aandacht voor innovatie

Randvoorwaarden voor innovatie

Grote steden

Het versterken van de kenniseconomie is daarbinnen het belangrijkste speerpunt. In vergelijking met de huidige periode moet substantieel meer aandacht worden besteed aan kennis, innovatie en menselijk kapitaal, ook in financiële termen. De prioriteit 'attractieve regio's en steden' uit het NSR is van belang om de juiste randvoorwaarden te creëren waarbinnen het innovatieve vermogen van regio's en steden tot bloei kan komen. Het NSR biedt de mogelijkheid om voor de grootstedelijke problematiek in het Operationeel Programma een afzonderlijke prioriteit te formuleren. Deze stedelijke prioriteit in het Operationeel Programma moet dan vanzelfsprekend voldoen aan de eisen die in de Verordening² hieraan worden gesteld.

Het NSR bepaalt verder dat het essentieel is om focus aan te brengen in de programma's, door in te zetten op die thema's die voor het betreffende gebied het meest relevant en urgent zijn, door te kiezen voor een select aantal technologiegebieden en door een ruimtelijke focus voor fysieke investeringen in een select aantal gebieden. Zuid-Nederland maakt daarin duidelijke keuzes in dit OP.

Drie prioriteiten

Als uitvloeisel van het NSR zijn Nederland en de Europese Commissie overeengekomen om de Operationele Programma's voor het EFRO-deel van de doelstelling 'Werkgelegenheid en Concurrentievermogen' op te zetten volgens eenzelfde structuur. Daarbij wordt de volgende indeling van prioriteiten gehanteerd:

- 1 Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie
- 2 Attractieve regio's
- 3 Stedelijke dimensie

¹ Het operationeel programma voor het ESF wordt op nationaal niveau opgesteld.

² Art. 8, Verordening CE 1080 (2006)

Deze prioriteiten worden in hoofdstuk 3 van dit Operationeel Programma, waarin de strategie is beschreven, voorzien van een nadere focus die specifiek is voor Zuid-Nederland.

Partnerschap totstandkoming OP

Vele verschillende publieke en private partijen uit de regio hebben een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit operationeel programma. In de bijlagen vindt u een korte beschrijving van dit proces.

Ex ante evaluatie

Parallel aan de totstandkoming van dit Operationeel Programma is de verplichte ex ante evaluatie uitgevoerd door Berenschot, tevens is door Oranjewoud de Strategische Milieubeoordeling uitgevoerd³. De aanbevelingen uit deze trajecten zijn reeds in dit OP verwerkt. De aanbevelingen uit de ex ante evaluatie hebben onder meer mede bijgedragen aan een meer volledig regionaal profiel, aanscherping van de SWOT-analyse, een betere aansluiting tussen de SWOT en de programmastrategie en helderder verantwoording van de publieke interventie. De strategische milieubeoordeling heeft onder meer bijgedragen aan het nadrukkelijk opnemen van duurzaamheidsaspecten bij de criteria voor de beoordeling van concrete projecten. In bijlage 2 is meer informatie over de strategische milieubeoordeling en de ex ante evaluatie opgenomen.

Strategische milieubeoordeling

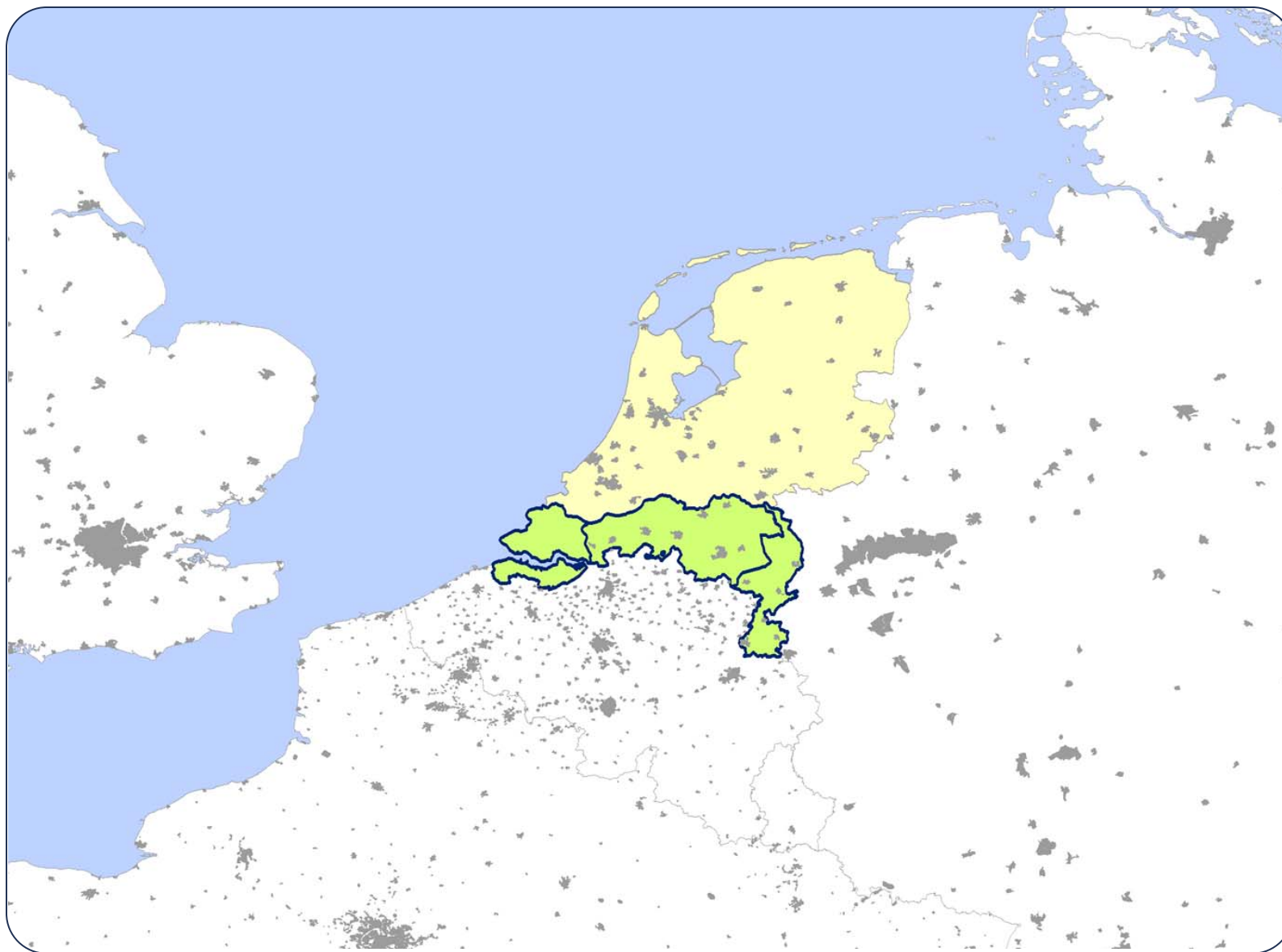
Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt het profiel van Zuid-Nederland beschreven, uitmondend in een analyse van sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen. Het profiel en de SWOT-analyse vormen de opmaat voor de strategie en de doelstellingen voor de aanwending van de EFRO middelen in Zuid-Nederland. Deze worden beschreven in hoofdstuk drie.

De drie inhoudelijke prioriteiten van het programma worden achtereenvolgens beschreven in de hoofdstukken vier, vijf en zes. Per prioriteit gaan we in op de doelstellingen en de activiteiten/projecttypen. Hoofdstuk zeven behandelt de technische bijstand (prioriteit 4). Hoofdstuk acht gaat in op een aantal algemene bepalingen. Hoofdstuk negen behandelt de organisatie en uitvoering. De financiële tabellen vindt u in hoofdstuk tien. Vanaf pagina 81 vindt u de bijlagen.

³ Eindrapport Ex Ante Evaluatie Operationele Programma's EFRO D2 2007-2013, Berenschot, november 2006
Milieurapport / Strategische milieubeoordeling Operationeel Programma EFRO deelgebied Zuid, Oranjewoud, september 2006

Figuur 2.1 Zuid-Nederland in Noordwest-Europa

2 Profiel van Zuid-Nederland

2.1 Kerngegevens Zuid-Nederland

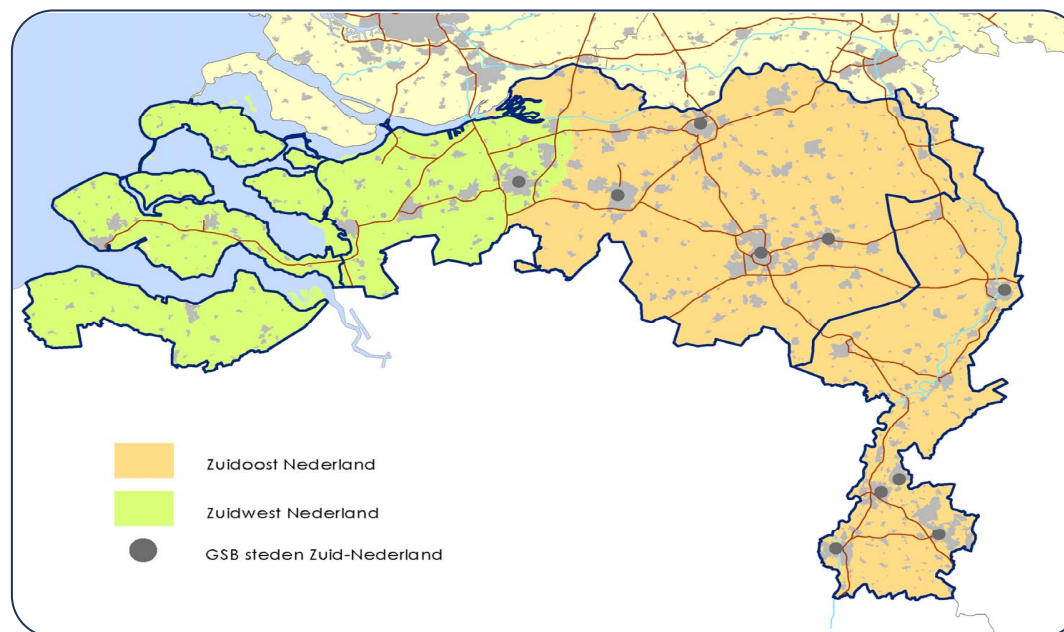
Ligging en oppervlakte

Het Operationeel Programma Zuid-Nederland heeft betrekking op de drie zuidelijke provincies van Nederland: Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. Deze drie provincies met een gezamenlijk oppervlak van 8861 km² beslaan tezamen ca. 26% van het totale oppervlak van Nederland.

Internationale oriëntatie

Kenmerkend voor Zuid-Nederland is de centrale ligging in Noordwest-Europa (zie figuur 2.1). Zuid-Nederland kent een sterke internationale oriëntatie en belangrijke delen van het achterland bevinden zich in België en Duitsland. De regio onderhoudt van oudsher historische en culturele verbanden met de omliggende regio's. De landsgrenzen vervagen en in dit licht biedt de ligging van Zuid-Nederland belangrijke kansen voor de regio. Met de regio's rond Eindhoven, Leuven en Aachen vormt Zuid-Nederland bijvoorbeeld een toptechnologische regio; de ELA-driehoek.

Figuur 2.2 Zuid-Nederland

4 miljoen inwoners

Demografie

In Zuid-Nederland wonen ca. 4 miljoen mensen, een bevolkingsaandeel van 24%. In de periode vanaf 1999 zien we een afvlakking van de bevolkingsgroei voor alle drie de provincies. In Limburg is er per saldo zelfs sprake van een licht dalend bevolkingsaantal.

De bevolkingsdichtheid in Zuid-Nederland is relatief hoog: 501,1 inwoners per km² (2003), zelfs in vergelijking tot het in Europees perspectief al hoge landelijk gemiddelde van Nederland (481). Er zijn echter duidelijke regionale verschillen binnen het landsdeel; Zeeland heeft met 212 inwoners per km² een relatief lage dichtheid terwijl Noord-Brabant (489) en vooral Limburg (529) een zeer hoge dichtheid kennen.

Wat de bevolkingsopbouw betreft, valt op dat de provincies Limburg en Zeeland beide relatief sterk vergrijsd zijn, met respectievelijk 17% en 16% van de bevolking ouder dan 65 jaar. In Noord-Brabant ligt dat percentage op 14%. Over het geheel is de bevolking van Zuid-Nederland iets ‘grijzer’ qua samenstelling dan de bevolking van Nederland als geheel: in Nederland is 14% van de bevolking ouder dan 65 en 30% jonger dan 25.

In tabel 2.1 zijn enkele basisgegevens van Zuid-Nederland opgenomen.

Tabel 2.1 Basisgegevens Zuid-Nederland

	Totaal landoppervlak (km2)	Bevolking (1 Jan 2004)	Bevolkings- dichtheid per km2 (2004)	% bevolking < 25 (1 Jan 2004)	% bevolking ≥ 65 (1 Jan 2004)
Zeeland	1788,1	379.028	212,0	29	16
Noord-Brabant	4919,3	2.406.994	489,3	30	14
Limburg (NL)	2153,1	1.139.335	529,2	28	17
Zuid-Nederland	8860,5	3.925.357	443,0	29	14
Zuidwest-Nederland	3009,5	983.908	326,9	29	16
Zuidoost-Nederland	5851,0	2.941.449	502,7	29	15
Nederland	33783,4	16.258.032	481,2	30	14
Bron:	CBS	CBS	CBS	Eurostat	Eurostat

*Duurzaamheidsdriehoek***Landschap, milieu, natuur en duurzaamheid**

In de drie provincies speelt de duurzaamheidsdriehoek ('people, planet, profit') een belangrijke rol in de beleidsafwegingen. Bij de opstelling en uitvoering van dit operationeel programma zijn dus naast economische en sociale aspecten ook ecologische aspecten van duurzaamheid van belang. Hieronder wordt beknopt ingegaan op de natuur- en milieugegevens van Zuid-Nederland.

Landschappelijke kwaliteiten

Zuid-Nederland is rijk aan vele verschillende en afwisselende landschappen, variërend van de Zeeuwse Kust, het Brabantse Groene Woud tot het Limburgse Heuvelland. Dit blijkt uit het feit dat 7 van de 20 nationale parken en 4 van de 20 nationale landschappen in (gedeeltelijk) in Zuid-Nederland liggen. Dat niet alleen de bevolking van Zuid-Nederland het natuurschoon waardeert, blijkt dit uit het gegeven dat maar liefst 31% van de toeristische overnachtingen in Nederland plaats vindt in Zuid-Nederland. Hierdoor is echter ook de recreatiedruk in deze provincies relatief hoog⁴. Het areaal bos- en natuurgebieden per inwoners wijkt niet veel af van het Nederlands gemiddelde (zie tabel 2.2). Wel zijn er regionaal grote verschillen in de recreatiemogelijkheden in en om de stad (zie figuur 2.3), met name rond de grote steden zijn de mogelijkheden om te recreëren in het groen beperkt. De landschappelijke kwaliteiten staan overigens wel onder druk, met name in Brabant dreigt het gevaar van verrommeling (zie figuur 2.3).

Milieubelasting

De milieubelasting is met name in Noord-Brabant en (Zuid-)Limburg hoog vergeleken met nationale cijfers (zie tabel 2.2). Dit hangt samen met de ontwikkeling van de mainports Rotterdam en Antwerpen en de daarmee samenhangende infrastructuur en met de sterke (proces)industrie. Een deel van de milieudruk op Zuid-Nederland is afkomstig uit de omliggende landen.

Tabel 2.2 Natuur- en milieu gegevens Zuid-Nederland

	Natuur	Geluidsoverlast	Verzuring	Fijn stof
	Km2 bos en natuur per 10.000 inwoners	Oppervlakte met een geluidbelasting van >50 dB(A)	Depositie van potentieel zuur per provincie mol zuur/(ha.jaar)*	Aantal dagen met daggemiddelde concentratie PM10 van meer dan 50 µg/m3**
Zeeland	3,254	20%	2 560	9
Noord-Brabant	3,578	37%	3 720	285
Limburg (NL)	3,093	40%	3 500	87
Nederland	3,048	35%	2 930	1415
Bron:	CBS, 2000	RIVM, 2003	MNP/MNC, 2004	NMP/RIVM 2005

) Potentieel zuur = 2[SO_x] + [NO_y] + [NH_x] + een bijdrage van halogeen- en organische zuren (droog en nat).

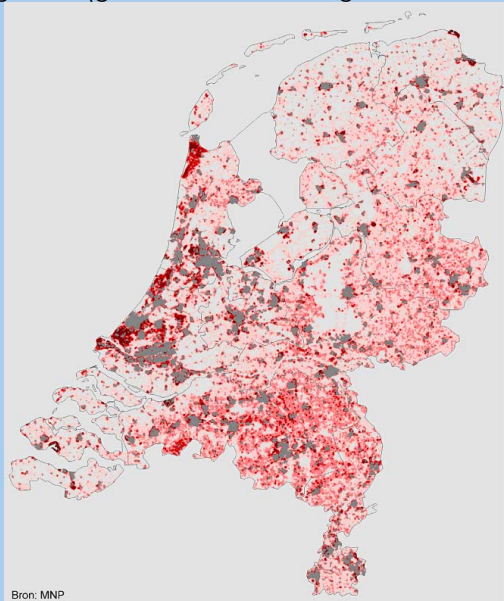
**) Gemeten aan de hand van 39 meetpunten verspreid door Nederland, w.v. 6 in Noord-Brabant, 3 in Limburg en 1 in Zeeland. Van alle provincies heeft Noord-Brabant na Zuid-Holland de meeste overschrijdingen.

⁴ CBS-onderzoeken Logiesaccommodaties en Continu Vakantie Onderzoek (CBS, 2005, 2005)

Figuur 2.3 Kaartbeelden landschap, recreatie en groen

Verrommeling

Potentieel storende elementen in landelijk gebied (gemiddelde uitstraling, situatie 2000)

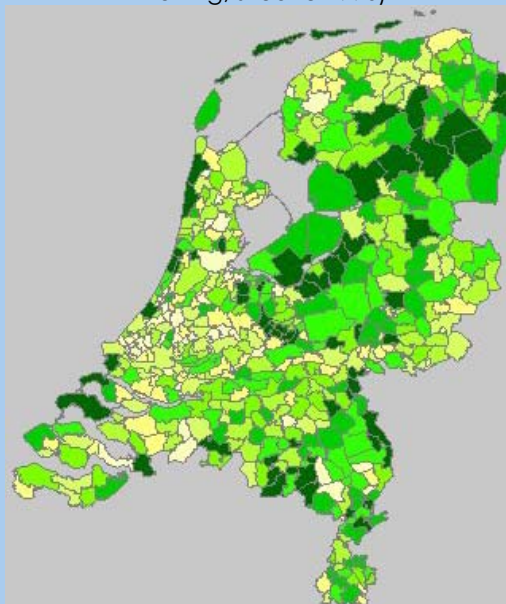

Bron: MNP

Bron: NMP, 2006

Groen in de stad

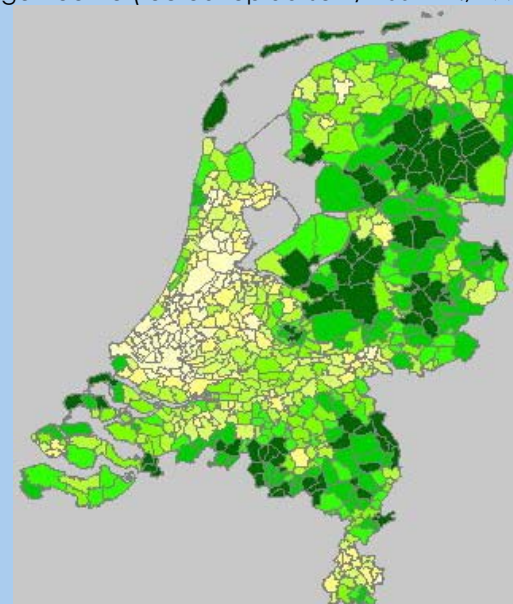
Openbaar groen per gemeente (m2 per woning, situatie 1996)

Bron: RIVM-Alterra, 2003

Groen om de stad

Recreatieve opvangcapaciteit per inwoner per gemeente (recreatieplaatsen / 100 inw., 1996)

Bron: RIVM-Alterra, 2003

2.2 Economische structuur Zuid-Nederland

Werkgelegenheid en beroepsbevolking

*Economische prestaties goed,
maar lichte achterstand*

Het percentage van de bevolking dat economisch actief is, is in Zuid-Nederland over het algemeen wat lager dan in de rest van Nederland. Alleen in Noord-Brabant is het percentage met 53% hoger dan het landelijk gemiddelde (52%). In Limburg (51%) en met name Zeeland (48%) is dit percentage beduidend lager. Over de periode 1999 – 2004 was er echter wel sprake van een groei. Deze toename van de economisch actieve bevolking komt, conform de landelijke trend, voor het grootste deel voort uit een stijgende arbeidsparticipatie van vrouwen.

Ook uit de gegevens met betrekking tot de netto en bruto participatiegraad⁵ blijkt dat de participatie in Limburg en Zeeland achterblijft bij de landelijke gemiddelden en dat Noord-Brabant juist boven het landelijk gemiddelde scoort.

Werkloosheid Limburg punt van zorg

De groei in werkgelegenheid over de periode 1999 – 2004 was het grootst in Zeeland (+ 8%) en het geringst in Limburg (minder dan 2%). De landelijke groei bedroeg in die periode 6,5%. De werkloosheid is in de periode 1999 – 2004 in Zuid-Nederland gegroeid. Vooral in Limburg was de stijging sterk met bijna 2%-punten toename (van 3,2% naar 5,1%). Noord-Brabant kende een toename van 1%-punt (van 2,8% naar 3,8%) terwijl de ontwikkeling in Zeeland juist positief was met een sterke afname van de werkloosheid van 6% naar 3,4%. Op nationaal niveau groeide de werkloosheid in diezelfde periode van 3,6% naar 4,6%. Opgemerkt wordt overigens dat deze vijfjaarsperiode conjunctureel een sterk wisselend karakter heeft laten zien: tot en met 2001 was er sprake van groei, nadien is de werkgelegenheid gedaald. Een ontwikkeling die zich ook na 2004 heeft voortgezet. Pas recent trekt de conjunctuur weer zodanig aan dat de werkgelegenheid nationaal weer groeit.

Aandeel hoger opgeleiden nog iets lager dan landelijk

Over het algemeen is het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in Zuid-Nederland goed. Het percentage hoger opgeleiden ligt echter over het geheel genomen lager dan het landelijke cijfer, waarbij het gedeelte van de bevolking dat middelbaar onderwijs heeft genoten juist hoger is dan het landelijk gemiddelde. De beschikbaarheid van voldoende goed opgeleid (technisch) personeel is een zorgpunt voor Zuid-Nederland.

Sterke industriële structuur en goed ontwikkelde diensten

Werkgelegenheidsstructuur

De regio Zuid-Nederland kent een sterke industriële structuur in combinatie met een goed ontwikkelde dienstensector. In vergelijking met het Nederlandse gemiddelde is het percentage werkenden in de industrie hoger dan in Nederland als geheel en het percentage werkenden in de dienstensector lager dan het Nederlands gemiddelde (Zeeland 67% diensten en 15% industrie, Noord-Brabant 68% en 18%, en Limburg 69% en 18% vs. Nederland 73% diensten en 13% industrie). Het percentage werkgelegenheid in de landbouw is conform het landelijk gemiddelde 3% met een uitzondering voor Zeeland (5%). De bouwsector varieert van 5% (Limburg) tot 7% (Noord-Brabant) en 8% voor Zeeland. Het Nederlands gemiddelde is hier 6%.

Een overzicht van kerngegevens op het gebied van werkgelegenheid en beroepsbevolking is opgenomen in tabel 2.3. In Tabel 2.4 is de werkgelegenheid voor de verschillende economische sectoren weergegeven.

⁵ Netto participatiegraad: werkzame bevolking in procenten van totale beroepsbevolking. Bruto participatiegraad: beroepsbevolking in procenten van de bevolking 15-64 jaar.

Tabel 2.3 Kerngegevens werkgelegenheid en beroepsbevolking

	BBP per hoofd	Gemiddeld besteedbaar inkomen / huishouden	Netto participatie- graad	Bruto participatie- graad	Werkloosheid ¹	Duur gemiddelde werkweek (hoofd baan, full-time)	Actieve beroeps- bevolking met HBO onderwijs of hoger	Actieve beroeps-bev met middelbaar onderwijs of hoger	NWW (CWI 2005) als % van de beroepsbev.
	x €1000	x €1000	%	%	%	uur	%	%	%
Zeeland	27	29,5	62,5	65,8	3,4	31,2	21	48	6,2
Noord-Brabant	29	31,1	63,7	68,0	4,2	30,8	28	44	7,1
Limburg (NL)	26	29,4	61,6	66,2	5,1	30,8	26	44	9,9
Nederland	29	30,3	63,3	67,7	4,6	30,8	30	43	7,9

Bron: BBP per hoofd, besteedbaar inkomen per huishouden, netto en bruto participatie uit CBS (2003 / 2004), overige gegevens uit Eurostat (2004).

*Diversiteit steden, goede
voorzieningen, aantrekkelijk
buitengebied*

De regio heeft qua voorzieningenniveau en stedelijke allure nog een duwtje nodig om zich te meten met andere plekken in de wereld waar het voor kenniswerkers en kennisintensieve bedrijven goed toeven is. Daarentegen ligt een deel van de kracht van het gebied in de overzichtelijkheid en diversiteit van steden, die elk een goed voorzieningenniveau weten te handhaven, makkelijk toegang bieden tot een groen buitengebied en middels een netwerk van weg en rail onderling goed bereikbaar zijn.

*Veel R&D, economisch rendement
nog te laag*

Economie en innovatie

Het aandeel van Zuid-Nederland in het bruto nationaal product is 22,6%. Dit is iets lager dan op grond van de bevolkingsomvang zou mogen worden verwacht. De economische structuur van het gebied is echter sterk te noemen. Op het gebied van innovatie en kenniseconomie is Zuid-Nederland – met name Zuidoost-Nederland – koploper in Nederland en behoort tot de top van Europa:

- De totale uitgaven aan R&D zijn 2.460 miljoen euro, 31% van het Nederlands totaal (2000-2002). Voor Brabant is dit 3,0% van het bruto regionaal product (Nederland 1,8%). Zuid-Nederland is hiermee de enige regio in Nederland die deze belangrijke indicator van de Lissabon-doelstelling haalt. De private R&D uitgaven bedragen 2.107 miljoen, dit is 46% van het Nederlands totaal.
- De R&D-activiteiten resulteren in 23.292 arbeidsjaren R&D personeel. Dit is 26 % van het Nederlands totaal (bron: Senter 2002).
- Op het Europese scorebord voor innovatiekracht prijkt Zuidoost-Nederland met Zuidoost-Brabant, na Stockholm, Helsinki en München op een vierde plaats.

Koploper in private R&D

Tabel 2.4 Werkgelegenheid naar economische activiteiten 2004 (x 1000)

	Totaal	Landbouw, bosbouw, visserij	Industrie totaal	Diensten Totaal	Diensten			geen antwoord
					Groothandel en reparatie, hotels en restaurants, transport, opslag en communicatie	Financiële diensten, onroerend goed, verhuur	Overheid, onderwijs, zorg, welzijn, private huishoudens met personeel	
Zeeland	179,4	(u) 8,8	27,1	120,5	43,6	21,4	55,5	(u) 9
Noord-Brabant	1.231,2	37,2	221,6	837,2	296,6	173,3	367,4	54
Limburg	549,9	18,7	101,2	381	138,7	68,1	174,2	22,1
Zuid-Nederland	1.960,5	64,7	349,9	1.338,7	478,9	262,8	597,1	85,1
Nederland	8.101,5	255,5	1.091,2	5.908,4	1.986,6	1.257,3	2.664,5	388,9

Bron: Eurostat. (u) = onbetrouwbare of onzekere data

*Zuidoost- en Zuidwest-Nederland
verschillen in economische
structuur*

Belangrijke kenmerken van de economische structuur van Zuid-Nederland zijn:

- De regionale economische structuur van Zuidoost-Nederland verschilt van die van Zuidwest-Nederland. Zuidwest-Nederland kenmerkt zich door een sterke procesindustrie, logistieke en toeristische sector. Zuidoost-Nederland is sterk in toptechnologie, kennis en R&D en daarmee verbonden diensten;
- Zes van de dertien Nederlandse economische kerngebieden bevinden zich in Zuid-Nederland; (1) Sloehaven-Kanaalzone, (2) A16-A4 zone West-Brabant, (3) A2 Zone (Kennisas van Nederland), (4) Tilburg, (5) Venlo en (6) Maastricht-Heerlen;
- In Zuid-Nederland bevinden zich twee nationale stedelijke netwerken: BrabantStad en Tripool Zuid-Limburg. Venlo heeft een strategische alliantie met BrabantStad. Waar wij in de OP spreken van BrabantStad, bedoelen we daarmee dan ook BrabantStad+Venlo;
- Toeristische gebieden van nationaal economisch belang zijn de Zeeuwse Kust en Maastricht en Den Bosch op het gebied van stedelijk cultuurtoerisme. Van bovenregionaal belang zijn de attractieparken in Midden-Brabant en het toerisme in delen van Limburg;
- Zuidoost-Nederland als brainport en innovatie 'hotspot';
- Venlo = 'Greenport' als agrologistiek cluster (combinatie agribusiness, food, gezondheid) en belangrijke 'Trade Ports' (industrie en logistiek). Venlo is het derde logistieke knooppunt van Nederland, na Schiphol en Rotterdam;
- Sterke exportgeoriënteerde agrarische productiegebieden in Zeeland en Noordoost-Brabant en Noord-Limburg;
- Drie diepzeehavens: Terneuzen, Vlissingen en Moerdijk.

*Zuidwest:
procesindustrie
Logistiek
toerisme*

Zuidwest-Nederland

Zuidwest-Nederland (Coropgebied West-Noord-Brabant en de provincie Zeeland) betreft het gebied tussen de wereldhavens Rotterdam en Antwerpen. Vanwege de sterke relatie met deze 'mainports' is de regio sterk noord-zuid georiënteerd. Het vestigingsklimaat is gunstig voor logistieke dienstverleners en internationaal georiënteerde bedrijven in de chemie en de voedings- en genotmiddelenindustrie. Veel bedrijven profiteren van de ligging aan diep vaarwater en de aanwezigheid van een aantal tri-modale knooppunten (water, spoor, weg). De Zeeuwse kust vormt in combinatie met historische steden als Middelburg, Bergen op Zoom en Breda een belangrijke internationale toeristische trekpleister.

Het gebied heeft enkele kennisinstituten. De kennisgebieden waarop de kennisinstellingen in Zuidwest-Nederland excelleren hebben een directe relatie met de regionale speerpunten: duurzaamheid, veiligheid, toerisme, scheidingstechniek, watermanagement en logistiek. Kansrijke sectoren in deze regio zijn procesindustrie (waaronder de energiesector en vervaardiging van biobrandstoffen), logistiek, kusttoerisme en onderhoud van kapitaalintensieve industrie, bijvoorbeeld in de luchtvaartsector en in de procesindustrie (Maintenance Valley).

Het aandeel van de Zuidwestelijke Delta in de nationale werkgelegenheid is bijna 6%. In 2002 werd er voor bijna 56 miljard euro geproduceerd. De toegevoegde waarde is iets minder dan de helft hiervan, wat ruim 6% is van de nationale toegevoegde waarde. In de periode 1999-2002 is de groei van het regionaal product iets onder het landelijk gemiddelde gebleven; de groei van de werkgelegenheid lag er net iets boven.

Zuidoost-Nederland

*Zuidoost:
High tech systemen
Voedingsindustrie
Medische technologie*

Zuidoost-Nederland (de provincie Limburg en de COROP-gebieden Midden-Noord-Brabant, Noordoost-Noord-Brabant en Zuidoost-Noord-Brabant) bezit een sterke en moderne industrie met concentraties in onder meer de:

- metaal- en elektronica-industrie (Eindhoven);
- automotive-industrie (Eindhoven, Helmond en Sittard-Geleen).
- voedings- en genotmiddelenindustrie (Noordoost-Brabant en Noord-Limburg);
- agribusiness en logistiek (Venlo);
- chemische en farmaceutische industrie (Sittard-Geleen, Maastricht, Oss);
- biotechnologie (Maastricht, Geleen).

Bovenstaande concentraties vormen samen de drie clusters:

1. **High tech systemen en materialen.** Kerngebieden uit dit cluster zijn de semi-conductor componenten voor bijvoorbeeld de automotive of lampenindustrie, semi-conductor en elektronische productiesystemen, medische systemen, processen en behandelingssystemen voor bijvoorbeeld voedingsmiddelen en de automotive industrie. Ook kent dit cluster sterke enabling technologies, bijvoorbeeld op het gebied van mechatronica, embedded systems, design en materialen. Het aantal banen in dit cluster is 138.000 banen (23% van Nederlands totaal), waarvan 56.000 high tech.

2. **Food & nutrition.** Belangrijke onderdelen binnen dit cluster zijn Greenport Venlo, vervaardiging van biobrandstoffen, functional foods & ingredients, de vleesketen en vleesverwerking en de ontwikkeling van innovatieve producten. Enabling technologies binnen dit cluster zijn er op het gebied van voedselveiligheid, food processing systems en netwerkorganisaties. In totaal zijn er binnen dit cluster 92.000 banen (20% van Nederland), waarvan 11.000 high tech.
3. **Medische technologie & life sciences** betreft onder meer molecular Imaging, moleculaire geneesmiddelen, biomedische materialen & tissue engineering, mechatronica voor medische systemen, bio-informatica en home care applications & systems. Het aantal banen binnen dit cluster is 24.220 (21% van het Nederlands totaal), waarvan 18.000 high tech, exclusief uitvoerende zorg en exclusief medische systemen.

*Maar ook diensten, logistiek,
toerisme ...*

Naast de bovenstaande clusters en sectoren is ook de bedrijvigheid op het gebied van ICT en zakelijke diensten in Zuidoost-Nederland van hoogstaand niveau. Vanwege de ligging op belangrijke infrastructurele assen naar het zuiden en oosten biedt deze regio ook uitstekende vestigingsvoorwaarden voor logistiek, met concentraties in Tilburg, Venlo en Sittard-Geleen. Maastricht is de tweede toeristische stad van Nederland en Den Bosch heeft een belangrijke betekenis als cultuurtoeristische bestemming.

...en nieuwe energie

In Zuid-Nederland wordt ook gewerkt aan een toekomst met nieuwe bronnen voor energie en energiebesparing, wat enerzijds zorgt voor een vermindering van de milieubelasting en anderzijds voor versterking van de economie. Het gaat om onderzoek en productontwikkeling van vormen van energieopwekking en energiebesparing, waarin zonne-energie, mobiliteit (in relatie tot automotive) en energie in de bebouwde omgeving een centrale rol spelen. Een concentratie van ontwikkelingen vindt plaats in de regio Heerlen-Aken; binnen het thema 'nieuwe energie' wordt dan ook grensoverschrijdend samengewerkt.

*Kennisinstellingen en
kennisintensieve activiteiten*

Zuidoost-Nederland beschikt over een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, bestaande uit universiteiten, hogescholen, beroepsonderwijs, instituten en bedrijven die (toegepast) onderzoek en/of kennisverspreiding als hoofdtaak hebben. Zoals eerder aangegeven is het aandeel private investeringen in R&D er veel groter dan het publieke aandeel. Om de verhouding tussen publieke en private investeringen in R&D in balans te brengen, moet het publieke aandeel R&D-investeringen met een factor 2 worden versterkt.

Kennisintensieve activiteiten van internationaal topniveau vinden plaats op High Tech Campus Eindhoven / TU Eindhoven, Research Campus Geleen, de in ontwikkeling zijnde Health Campus Maastricht, rond de Universiteit van Tilburg en de Groene Campus Helmond. Dit zijn plekken waar dichtheid en intensiteit van kennisuitwisseling extreem hoog zijn en die fungeren als magneten op kennisintensieve personen, bedrijven en onderzoeksactiviteiten. De symbiose van maakindustrie en toptechnologie (kennisindustrie) in Zuidoost Brabant / Regio Eindhoven wordt ook wel 'Brainport' genoemd⁶.

⁶ Gebruikte bronnen voor dit hoofdstuk: Nota Ruimte / Pieken in de Delta / Innovatieagenda 2010 voor de regio Zuidoost-Nederland / Zuidwest-Nederland piekt in de Delta / Brainport Navigator 2013 / Versnellingsagenda 2005 / Limburg op weg naar 2012.

Figuur 2.4 Prioriteiten ruimtelijke economisch beleid Zuid-Nederland

Bron: Pieken in de Delta, Ministerie van EZ

2.3 Profiel steden in Zuid-Nederland

*Negen GSB-steden
twee stedelijke netwerken*

In Zuid-Nederland liggen twee nationale stedelijke netwerken, te weten BrabantStad en Tripool. BrabantStad bestaat uit de vijf grote steden in Noord-Brabant: Breda, Den Bosch, Eindhoven, Helmond en Tilburg. Tripool is het samenwerkingsverband van de Limburgse gemeenten Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. Naast deze 8 steden behoort ook het Noord-Limburgse Venlo tot de negen steden in Zuid-Nederland die in aanmerking komen voor het Grote Stedenbeleid (GSB). In dit OP hebben deze negen steden een bijzondere positie. Ruimtelijk-economisch is Venlo nauw verbonden met BrabantStad, waarmee Venlo steeds intensiever samenwerkt. Binnen dit OP wordt Venlo dan ook tot het stedelijk netwerk BrabantStad gerekend, overeenkomstig de Nota Ruimte.

*Steden: economische en culturele
motor...*

De steden hebben een centrumfunctie op het gebied van economie, cultuur, voorzieningen, innovatie en hoger onderwijs. Het zijn de economische centra van het gebied waar de dienstensector en een belangrijk deel van de industriële werkgelegenheid zijn geconcentreerd. De steden hebben een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor de diensteneconomie en de creatieve sector.

*... maar ook concentratie van
problemen*

De steden hebben echter ook te maken met een aantal problemen. Overeenkomstig het landelijk beeld kampen ook de Zuid-Nederlandse steden met hogere werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid, economische herstructurering, een hoger aandeel allochtonen, concentraties van armoede, (on)veiligheid en meer criminaliteit (ook grensoverschrijdend). In delen van de steden staat de leefbaarheid onder druk. Fysieke aspecten hiervan zijn een verouderd woningenbestand, vervuiling en onvoldoende kwaliteit van de openbare ruimte. Ook de milieukwaliteit, onder meer de luchtkwaliteit, is voor de steden een punt van zorg en aandacht.

In tabel 2.5 (volgende pagina) zijn enkele arbeidsmarktkerngegevens van de Zuid-Nederlandse GSB-steden opgenomen.

Aan de hand van het aantal niet-werkend werkzoekenden (NWW, het gangbare werkloosheidsbegrip van de Centra voor Werk & Inkomen) ontstaat een goed beeld van de werkloosheid in de Zuid-Nederlandse GSB steden⁷. Zoals uit tabel 2.4 blijkt, kennen alle steden een hoger werkloosheidspercentage dan het Nederlands gemiddelde van 7,9%, waarbij met name de ongunstige situatie in Tripool opvalt. Provinciaal bekeken valt op dat Limburg kampt met een hoger percentage niet-werkend werkzoekenden dan landelijk (Zeeland en Noord-Brabant zitten beide onder het nationaal gemiddelde). In BrabantStad springt de ongunstige situatie in Helmond en Venlo eruit.

⁷ Behorend tot de beroepsbevolking (ingeschreven bij het CWI, tenminste 12 uur per week willen werken, direct beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt) en zonder baan. Eurostatcijfers over de werkloosheid in Zuid-Nederland zijn opgenomen in tabel 3.3 en in bijlage 3. Als gevolg van definitieverschillen tussen CWI-cijfers enerzijds en Eurostat- en CBS-cijfers anderzijds geven CWI-cijfers een beter beeld van de feitelijke situatie op de arbeidsmarkt.

*Limburgse steden en Helmond
kampen met hoge
werkloosheid...*

Tabel 2.5 Arbeidsmarktkerngegevens GSB-steden Zuid-Nederland

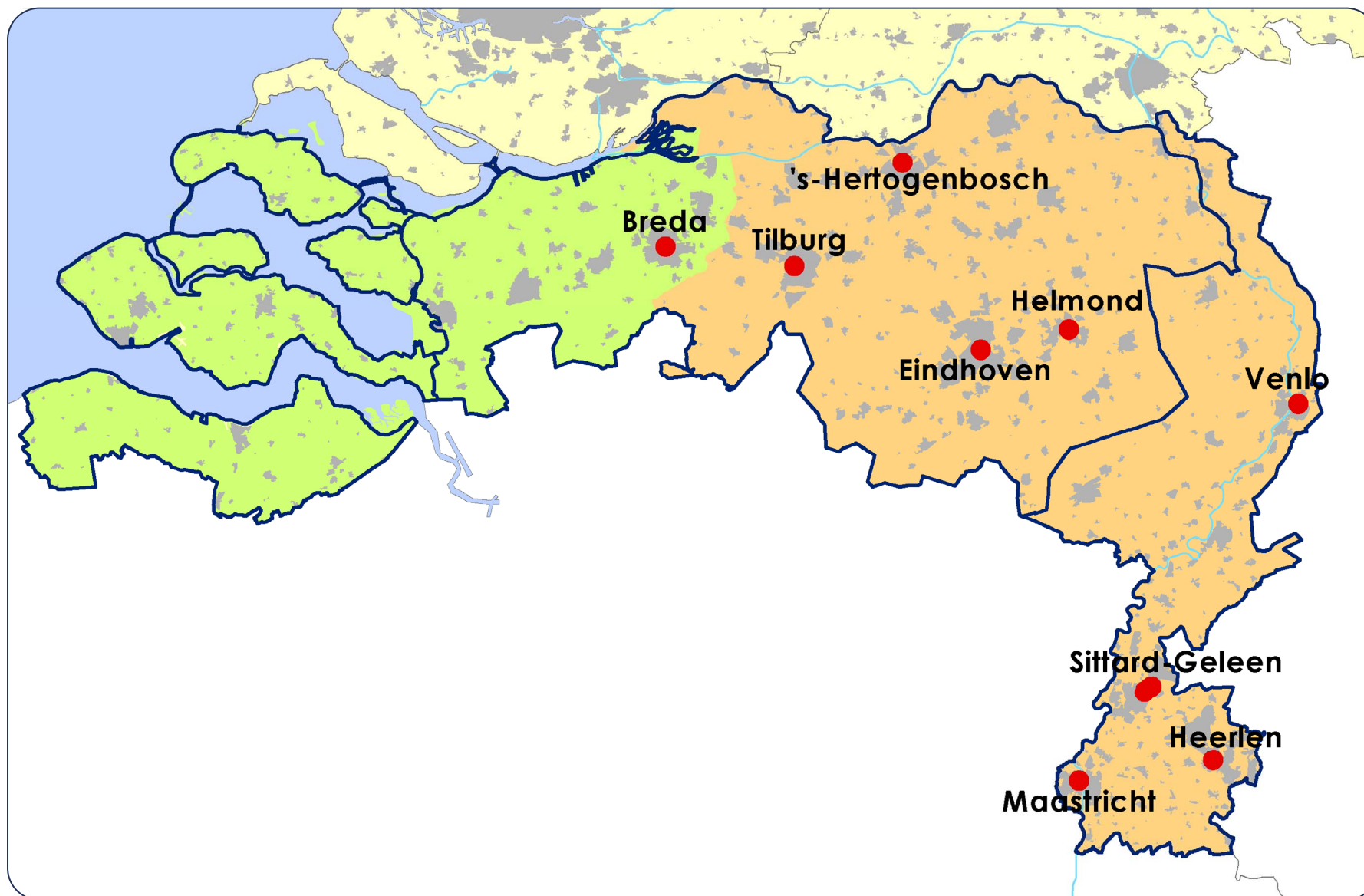
	Inwoners	Banen van werknemers	Gem. bestb. inkomen / huishouden x €1000	Beroepsbevolking	NWW als % v/d beroepsbev.
Breda	168.054	88.750	30,1	81.000	10,8%
Eindhoven	208.455	137.420	28,1	96.100	11,2%
Heerlen	92.542	47.610	25,8	42.100	16,6%
Helmond	85.829	34.970	28,6	38.200	14,5%
Maastricht	121.456	71.550	27,4	53.700	13,2%
s-Hertogenbosch	133.978	90.450	30,4	64.200	10,5%
Sittard-Geleen	97.055	53.690	28,9	42.900	13,7%
Tilburg	199.068	103.440	28,5	93.300	8,3%
Venlo	92.263	51.330	28,1	43.200	13,0%
Totaal 9 GSB-steden	1.198.700	679.210	n.b.	554.700	11,7%
BrabantStad+Venlo	887.647	506.360	n.b.	416.000	10,9%
Tripool	311.053	172.850	n.b.	138.700	14,4%
Bronnen:	CBS 2005	CBS 2003	CBS 2005	CBS 02/04	CWI 2005

In Tripool, en dan met name in Heerlen en Sittard-Geleen, is de werkgelegenheid gedaald sinds 2002. De klappen zijn hierbij met name gevallen in de meer traditionele maakindustrie. Anno 2006 blijft er onzekerheid over het voortbestaan van enkele andere grote bedrijven in Zuid-Limburg. Op zichzelf speelt dat economisch transformatieproces ook elders in Zuid-Nederland, maar in Tripool slaagt alleen Maastricht er tot dusverre in om zich te ontwikkelen tot een groeiende economie met kennisintensieve en zakelijke diensten (hoewel ook daar de werkgelegenheid is afgenomen in 2005).

*... dus extra inspanningen voor de
steden in dit OP*

Het is in het licht van alleen al deze cijfers begrijpelijk dat er vanuit het Rijk een gericht Grote Stedenbeleid wordt gevoerd en logisch dat er in de EFRO-Verordening extra aandacht uitgaat naar de stedelijke problematiek. Zuid-Nederland wil hieraan vanuit dit Operationele Programma een aanvullende impuls geven.

Figuur 2.5 De negen GSB-steden in Zuid-Nederland

2.4 SWOT-analyse Zuid-Nederland

In deze afsluitende paragraaf geven we voor Zuid-Nederland, en Zuidoost- en Zuidwest-Nederland puntsgewijs de sterkere en zwakkere karakteristieken en kansen en bedreigingen weer. Tot slot gaan we in op de conclusies die we uit deze SWOT-analyse kunnen trekken, en het belang hiervan voor de visie van dit programma (hoofdstuk 3). Voor de SWOT-analyse is onder meer gebruik gemaakt van de analyses van Berenschot in het kader van de uitwerking Pieken in de Delta voor Zuidoost-Nederland.

Sterke en zwakke kanten

	Sterke kanten	Zwakke kanten
Zuid-Nederland	• Strategische ligging in Noordwest Europa. • Sterke kennisbasis, zowel in de steden als in de regionale centra. • Zeer sterke uitgangspositie m.b.t. R&D. Het overgrote deel van de private Nederlandse R&D uitgaven vindt plaats in Zuid-Nederland, bovendien groeit dit aandeel. Het betreft voornamelijk R&D uitgaven in de industrie, maar de R&D uitgaven in de dienstensector nemen snel toe. Het overgrote deel van de Nederlandse patenten wordt aangevraagd in Zuid-NL (55%), waarbij de meerderheid voor rekening komt van Noord-Brabant. • Aantrekkelijke en afwisselende landschappen en natuurgebieden. Een groen en toegankelijk buitengebied. • De attractiviteit van de woonomgeving is een belangrijke vestigingsplaatsfactor. • Grote interne consumentenmarkt en grote consumentenmarkt in straal van 100 km.	• Relatief sterke vergrijzing. • Opleidingsniveau lager dan gemiddeld in Nederland, waarbij ook relatief weinig afgestudeerden in technische richtingen zijn (hoewel wel stijgend). • Bruto regionaal product per hoofd lager dan nationaal, gem. besteedbaar inkomen per huishouden ook lager dan nationaal. • Human resources in wetenschap en technologie blijven achter ten opzichte van NL. • Mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. • Beperkte toegang tot risicokapitaal vormt, met name voor het MKB en starters, een beperking voor innovatie en ondernemerschap. • Mensen in Zuid-Nederland zijn relatief weinig betrokken bij het starten van een nieuw bedrijf. • Grensoverschrijdende verbindingen zijn relatief matig ontwikkeld.
Zuidoost	• Zuidoost-Nederland presteert als een toptechnologische regio, wat onder meer blijkt uit de hoeveelheid R&D en patenten. • Sterke en moderne industrie met sectoren die op het gebied van technologische ontwikkeling en innovatie behoren tot de wereldtop (o.a. semi-conductor & electronic production, medische en optische systemen, moleculair imaging, mechatronics for medical systems). • Sterke positie op het gebied van food & nutrition (Greenport	• Groei economisch actieve bevolking blijft achter bij NL gemiddelde. • Werkloosheid hoger dan gemiddeld en ook harder toegenomen sinds 1999. Het aantal uitkeringen (als % van de beroepsbevolking) ligt boven het nationaal gemiddelde. • Geringe diversificatie van de economische structuur, waardoor gevoelig voor conjuncturele schommelingen. • De mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt geldt sterker voor Zuidoost, welke tevens ook sneller

	Venlo). • Sterke kennisbasis met universiteiten en topinstituten. • Bestaande transnationale samenwerking op het gebied van innovatie. • Gunstig vestigingsklimaat voor internationaal georiënteerde bedrijven op het gebied van toptechnologie, logistieke dienstverleners en voedingsindustrie.	toeneemt.
	Sterke kanten	Zwakke kanten
Zuidwest	• Groei economisch actieve bevolking hoger dan NL gemiddelde • Werkloosheid laag en relatief weinig gegroeid sinds 1999. Relatief weinig uitkeringsafhankelijken. • Per werkzaam persoon is de toegevoegde waarde in het havengebied 52% hoger dan landelijk in de zeehavengebieden. • De werkgelegenheid in de sectoren groothandel en logistiek neemt bovengemiddeld toe. • Het toerisme aan de Zeeuwse kust is een belangrijke economische trekker. • Gunstige ligging tussen zeehavens: R'dam en Antwerpen genereren economische spin-off voor zuidwestelijke delta. • Kennisgebieden kennisinstellingen sluiten aan bij regionale speerpunten. • Gunstig vestigingsklimaat voor specifieke sectoren (logistiek, chemie en de voedings- en genotmiddelenindustrie en de energiesector.	• Groei gemiddeld besteedbaar inkomen blijft achter bij NL en Zuidoost. • Weinig middelgrote ondernemingen, behalve in toeristische sector. • Groei toerisme stagneert. • De structuur van de toeristische sector overwegend kleinschalig (veel kleine bedrijven), waardoor het innoverend vermogen achterblijft. • Opleidingsniveau bevolking.
	Sterke kanten	Zwakke kanten
Steden	• De steden liggen centraal in Noordwest-Europa en beschikken over goede verbindingen met steden in Duitsland, Vlaanderen en verder. • De steden beschikken over een uitstekende kennisinfrastructuur met 3 universiteiten, onderwijsinstellingen, onderzoeksinstituten, toonaangevende bedrijven en tevens culturele instellingen op topniveau. • De steden hebben een rijk cultureel klimaat en een goed voorzieningenniveau en vormen een vruchtbare omgeving voor de creatieve klasse.	• Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden lager dan NL gemiddelde, uitgezonderd 's-Hertogenbosch. • Aandeel niet-werkend-werkzoekenden ligt hoog. • De, in nationaal perspectief, perifere ligging van enkele steden zorgt voor specifiek hieraan gerelateerde problematiek. • Enkele steden missen een historiserende binnenstad.

Kansen en bedreigingen

	Kansen	Bedreigingen
Zuid-Nederland	• Verder intensiveren R&D-capaciteit, en als vervolg hierop het beter en efficiënter laten verlopen van het traject 'kennis-kunde-kassa'. • Kennisintensiteit kleine bedrijven stimuleren. Het lokale MKB-bedrijfsleven op hoger plan brengen qua innovatiekracht, netwerkvorming en marktwerking. Versterken relaties MKB ondernemingen en grote internationaal opererende bedrijven. • Grensoverschrijdende samenwerking. • Koppelen beroepsonderwijs met vraag bedrijfsleven. • Stimuleren internationale marktorientatie MKB. • Ontwikkeling op gebied van enabling technologies. • Creëren aantrekkelijk vestigingsklimaat bedrijven en kenniswerkers (basis is aanwezig). • Vergrijzing biedt mogelijkheden om in te spelen op de specifieke behoeften van senioren, met name op het snijvlak van sectoren.	• Achterblijvende kwaliteit werklocaties. • Onvoldoende aansluiting tussen aanbod van en vraag naar arbeid. • Druk op de arbeidsmarkt als gevolg van de toenemende opleidingseisen (m.n. in technische beroepen) en de effecten van vergrijzing en ontgroening. • Verstoring evenwicht ecologie en economie. • Toenemende risico's op het vlak van externe veiligheid. • Toenemende risico's waterbeheer a.g.v. klimaatverandering • Milieukwaliteit onder druk, met name luchtkwaliteit nabij bevolkingsconcentraties. • Uitstoot productiebanen in industrie: groep laagopgeleiden die moeilijk weer aan het werk komt.
	Kansen	Bedreigingen
Zuidoost	• Actief inzetten op geselecteerde ontbrekende schakels in keten kennis-kunde-kassa op gebieden waarin de regio uitblinkt. • Betrekken van kennis, kunde of relaties van buiten de regio op specifieke gebieden. • Innovatie in de gezondheidszorg in relatie tot de vergrijzing. • Balans tussen economische ontwikkeling/verstedelijking en investeringen in leefklimaat, groen en recreatie.	• Achterblijvend publiek aandeel uitgaven aan R&D. • Toenemende druk op de arbeidsmarkt, met name technisch geschoold personeel. • Congestie waardoor de bereikbaarheid van economische centra via spoor en weg onder druk staat. • Conjuncturele gevoeligheid als gevolg van een te geringe economische diversificatie.
	Kansen	Bedreigingen
Zuidwest	• Intensivering bulkvervoer over water (aanleg kadevoorzieningen voor zeeschepen). • Koppelen logistiek en productie: 'just in time' productieproces. • Concrete actielijnen vernieuwing procesindustrie ingezet; toepassing integrale ketenbenadering, vraaggestuurde ontwikkeling producten, World Class Maintenance. • Onderhoud van kapitaalintensieve industrie (Maintenance Valley).	• Grootte transportmiddelen neemt toe: omvangrijke investeringen aanpassing infrastructuur nodig. • Door vergrijsd personeelsbestand procesindustrie ontstaat grote vraag naar technisch geschoold personeel. • Aantasting landschappelijke kwaliteit onder invloed van mainports. • Huidig toeristisch product voldoet niet aan toekomstige wensen gast. Zwakke link tussen kusttoerisme en historische binnensteden Zeeland, Vlaanderen en Brabant.

	• Vernieuwing toeristisch product: verbreding, richten op specifieke doelgroepen, etc. • Versterking relatie toerisme-onderwijs en bedrijfsleven.	• Huidige toeristische sector kan fysiek niet uitbreiden. • Recreatieve automobilititeit verblijfsgasten aan de kust.
	Kansen	Bedreigingen
Steden	• Groei werkgelegenheid (ook laaggeschoolden) uit groei MKB in de stad: stads- en wijk economie. • Creëren woon- en werkmilieus voor creatieve klasse.	• Achteruitgang leefbaarheid en participatie. • Achterblijvende kwaliteit werklocaties. • Milieukwaliteit, met name luchtkwaliteit, onder druk. • Congestie: bereikbaarheid over de weg onder druk.

Belang van de verschillende aspecten uit de SWOT

De conclusies uit de analyse van de sterke en zwakke punten en de kansen en bedreigingen vormen de basis voor de strategie en doelstellingen van dit Operationeel Programma. Samenvattend zijn de volgende punten van belang:

Bouwstenen voor de strategie

- Uit de opsomming van de sterke punten blijkt dat Zuid-Nederland een heel goede uitgangspositie heeft om zich (verder) te ontwikkelen als innovatieve, kennisintensieve en toptechnologische regio. Er zijn op dit gebied veel kansen. Echter de goede uitgangspositie, de sterke kennisbasis en de hoge investeringen in R&D, leiden (nog) niet tot het resultaat (in de zin van economische groei en werkgelegenheid) wat men hiervan mag verwachten. Het bruto regionaal product blijft achter bij het nationaal gemiddelde, ondanks de forse (bovengemiddelde) investeringen in R&D. De private R&D bevindt zich op hoog niveau, maar in de doorvertaling van deze kennis naar economische groei en werkgelegenheid is nog veel te winnen. Het gaat dus vooral om meer innovatie (en niet alleen in de industrie) en ziet zozeer om meer R&D.
- Mensen in Zuid-Nederland hebben relatief weinig interesse voor het ondernemerschap⁸. De dynamiek in de regio blijft achter. In combinatie met de conjuncturele gevoeligheid van de regio is dit punt een belangrijke bouwsteen voor de strategie.
- Een belangrijke kans voor Zuid-Nederland is het creëren gunstige vestigingsmogelijkheden van bedrijven en een aantrekkelijke woon- en leefomgeving voor kenniswerkers. Zuid-Nederland bezit hiervoor een stevige basis. De schaal van de stedelijke netwerken in Zuid-Nederland is groot genoeg om een compleet pakket stedelijke voorzieningen te bieden, terwijl de steden in vergelijking tot grote(re) steden elders minder met ruimtenood kampen. In Zuid-Nederland zijn vele aantrekkelijke en afwisselende landschappen te vinden, van de kust tot het Groene Woud naar het Limburgse Heuvelland. Ook de strategische ligging van Zuid-Nederland in Noordwest Europa is aantrekkelijk voor deze kenniswerkers.
- Tot slot valt op dat de grote steden te maken hebben met een zekere tweedeling: een bloeiende stedelijke economie tegenover een bevolking die in relatieve zin vaker afhankelijk is van uitkeringen.

⁸ Bron: EIM, Nieuw ondernemerschap in herstel, 2005

De kansen van de steden, bijvoorbeeld op het gebied van stads- en wijkeconomie, omgevingen voor de creatieve klasse en het creëren van topmilieus, moeten met beide handen worden aangegrepen.

Synergie met ESF

In dit Operationeel Programma wordt minder nadrukkelijk ingegaan op de zwakke punten en bedreigingen die samenhangen met de opleiding van de bevolking, hoewel deze wel degelijk van belang zijn voor Zuid-Nederland. Voorbeelden hiervan zijn de mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en het dreigende tekort aan goed geschoold (technisch) personeel. Hiervoor wordt aansluiting gezocht bij het programma voor het Europees Sociaal Fonds.

In paragraaf 3.2 wordt uiteengezet op welke wijze wij deze conclusies uit de SWOT gebruiken als bouwstenen voor dit Operationeel Programma.

3 Strategie en doelstellingen

In 2005 hebben de provincies en steden in Zuid-Nederland hun gezamenlijke inzet ten aanzien van de structuurfondsen gepresenteerd in het position paper "Via Zuid-Nederland naar Lissabon". De hierin geformuleerde hoofdlijnen, welke zijn gebaseerd op Europese en nationale kaders, worden in dit Operationeel Programma doorgezet. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de strategie van Zuid-Nederland en de hieruit volgende doelstellingen en prioriteiten van dit Operationeel Programma.

3.1 Onderscheidend vermogen Zuid-Nederland en focus

De provincies en steden in Zuid-Nederland hebben, samen met de relevante maatschappelijke actoren, een gezamenlijke visie geformuleerd op de meest effectieve inzet van de structuurfondsen in dit deel van Nederland. Daarbij hebben zij aansluiting gezocht bij het regionaal-economisch profiel van Zuid-Nederland en de Europese en nationale kaders die in het inleidende hoofdstuk zijn beschreven.

*Lissabonstrategie: implementatie
in de regio*

Regio's spelen een centrale rol bij realisatie Lissabonstrategie

De Lissabonstrategie stelt doelen op het niveau van de EU en de Lidstaten. Bij het bereiken van de kerndoelen van 'Lissabon' en het effectueren van de relevante maatregelen spelen regio's echter een cruciale rol. Of het nu gaat om het realiseren van de kennismaatschappij, het creëren van een gunstig ondernemingsklimaat, of extra werkgelegenheid met beter functionerende arbeidsmarkten, meer sociale samenhang en participatie: dat moet zich op regionaal en lokaal niveau uitkristalliseren. Zuid-Nederland ziet voor zichzelf een prominente rol weggelegd bij het realiseren van deze doelen binnen Nederland.

*Internationale toptechnologische
regio*

Zuid-Nederland is toptechnologische regio

Zuid-Nederland wil en kan zich onderscheiden als toptechnologische regio binnen Nederland en Europa. Dat is het wenkend perspectief en ambitieniveau dat de regio zichzelf ten doel stelt. In aansluiting op de vernieuwde Lissabonstrategie staat bevordering van innovatie voorop. Naast bevordering van onderzoek en ontwikkeling en het ondersteunen van het traject van 'kennis naar kunde naar kassa', past daarin ook aandacht voor het economisch en sociaal vestigingsklimaat. De toptechnologische ambitie houdt overigens niet op bij de landsgrenzen. De transnationale samenwerking in de ELA-driehoek (Eindhoven, Leuven, Aken) en in de verschillende Euregio's laat zien dat in denken en doen Zuid-Nederland actief de kansen van internationalisering wil benutten.

*Innovatie voor ontkoppeling en als
antwoord op maatschappelijke
uitdagingen*

Innovatie ook antwoord op maatschappelijke veranderingen

Innovatie is voor Zuid-Nederland ook een instrument om in te spelen op maatschappelijke veranderingen, zoals bijvoorbeeld vergrijzing. Dat vraagt om maatschappelijke vernieuwing op het punt van arbeidsparticipatie, van zorg, van wonen en bereikbaarheid van voorzieningen. Tevens vraagt dat om technologische innovatie op het vlak van life sciences, domotica, het benutten van breedbanddiensten en ICT voor zorg-op-afstand en het met nieuwe technologie ontwikkelen van hulpmiddelen. Maar het gaat ook om producten en diensten voor de gezonde en welvarende ouderen. Daar zijn immers grote en groeiende markten voor in Europa. Innovatie is tenslotte tevens een middel om te komen tot ontkoppeling van economische groei enerzijds en milieubelasting anderzijds. In Zuid-Nederland wordt bijvoorbeeld gewerkt aan een toekomst met nieuwe bronnen van energie en energie-efficiënte toepassingen, wat zorgt voor versterking van de economie en een geringere milieubelasting.

De inzet op **versterking van het profiel als toptechnologische regio** vormt de kern van het onderscheidend vermogen voor Zuid-Nederland. Zuid-Nederland heeft met zijn profiel van toptechnologische regio goede papieren om een aanjager te zijn bij het realiseren van de nationale bijdrage aan de Lissabonstrategie. Het bevorderen van innovatie moet immers gebeuren in daarvoor kansrijke milieus in aansluiting op sterke clusters of sectoren en een rijke schakering en diepte aan technologiegebieden. Dat kan binnen Nederland het beste in het landsdeel Zuid.

*Synergie door aansluiting op
innovatieagenda's*

Evenals in het NSR staat daarom bevordering van innovatie en ondernemerschap centraal in dit OP. Daarvoor sluit dit OP aan bij de regionale innovatieagenda's die zijn opgesteld voor de zuidoostelijke en de zuidwestelijke flank binnen het landsdeel, als uitwerking van Pieken in de Delta. Die aansluiting wordt om verschillende redenen gezocht. Door in te zetten op deze clusters/speerpuntsectoren, technologiegebieden en aandachtspunten:

- krijgt het Operationeel Programma een gebiedsspecifieke en onderscheidende focus;
- kan Zuid-Nederland in kansrijke clusters voldoende massa creëren;
- wordt de mogelijkheid van bundeling van geldstromen open gehouden, waardoor wederzijdse versterking en versnelling mogelijk wordt.

Over de exacte aard van die focus volgt hierna per flank een specificatie.

Focus innovatie Zuidoost-Nederland

Om op wereldschaal te kunnen concurreren, moet een regio onderscheidend zijn. In Zuidoost-Nederland springen er drie specialismen (kennisassen) uit:

- High tech systemen, apparaten en materialen;
- Food & Nutrition;
- Medische technologie & Life sciences.

Het cluster high tech systemen en materialen bestaat onder meer uit de halfgeleiderindustrie (voor automotive, mobiele toepassingen en verlichting), elektronische componenten, systemen voor voedselverwerking en logistiek, medische en optische systemen, specifieke producten voor de automotive

Kennisassen Zuidoost

en daaraan toeleverende technologie en logistieke diensten. De regio Eindhoven, Venlo, Den Bosch, Sittard-Geleen en Maastricht vormen de geografische zwaartepunten binnen dit cluster.

Het cluster 'Food en Nutrition' bestaat uit onder meer de greenport Venlo (tuinbouw, agribusiness en aanverwante bedrijvigheid en dienstverlening, inclusief logistiek), de productie en verwerking van biobrandstoffen, specifieke functionele voeding, de vleesketens en vleesverwerking en marktgerichte innovatieve ontwikkelingen in de voedselketen. Geografisch gaat het vooral om de regio Den Bosch, de regio Helmond, plaatsen als Boxtel, Veghel, de regio Venlo en kennis vanuit onder meer de Universiteit Maastricht, met ook de nodige vertakkingen daarbuiten.

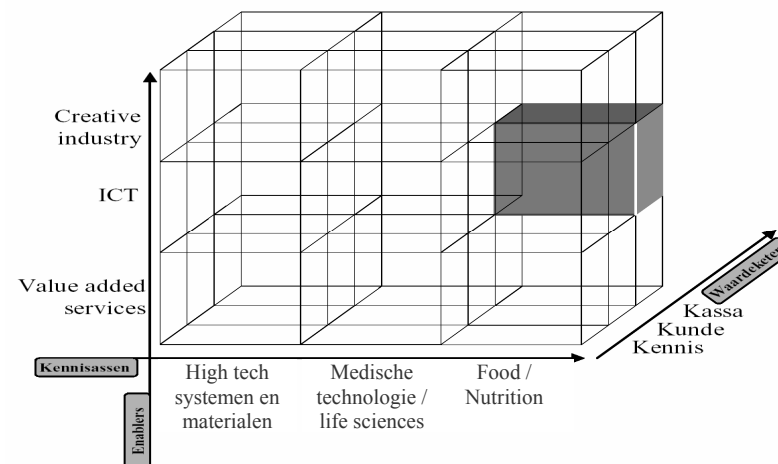
Medische Technologie en life sciences betreft moleculair imaging, moleculaire geneesmiddelen, biomedische materialen, mechatronica voor medische systemen, bio-informatica en de ontwikkeling en productie van nieuwe zorgapparatuur. Maastricht, de regio Eindhoven, Den Bosch en Oss alsmede Sittard-Geleen zijn de concentratiepunten in dit cluster.

In deze drie kennisassen is sprake van dusdanig brede en diepe vertegenwoordiging dat een regionaal concurrentievoordeel ook op langere termijn haalbaar is. Binnen elk van de kennisassen wordt getracht de waardeketen van 'Kennis-Kunde-Kassa' te versterken in Zuidoost-Nederland. Als vierde kansrijk thema wordt in Zuidoost-Nederland ingezet op nieuwe bronnen van energie en energie-efficiënte toepassingen, met een zwaartepunt in Parkstad Limburg (grensoverschrijdend bedrijventerrein Avantis). Een vijfde, zich sterk ontwikkelend, speerpunt is Industrial Design, een onderdeel van de creatieve industrie dat sterk verbonden is aan innovatie in de maakindustrie binnen de kennisassen.

Nieuwe energie

Industrial Design

Figuur 3.1 Technologiekubus Zuidoost

Bron: Van kennis naar kunde naar kassa, Innovatieagenda 2010 voor de regio Zuidoost-Nederland

'Enablers': maken innovatie in alle sectoren mogelijk

Tenslotte worden binnen de regionale innovatiestrategie 'enablers' onderscheiden: bijvoorbeeld ICT, creative industry, design en zakelijke of logistieke diensten met een hoge toegevoegde waarde voor de keten. Deze 'enablers' vervullen enerzijds randvoorwaarden voor het succes van de hiervoor genoemde kennisassen, maar zijn ook zelf belangrijke economische dragers. Vooral 'Industrial Design' is een zich sterk ontwikkelend speerpunt met belangrijke groeikansen. Met nadruk wordt gesteld dat ook projecten die zich richten op versterking van vernieuwing in deze 'enablers', waaronder dus 'Industrial Design', evenzeer voor medefinanciering in aanmerking komen. In figuur 3.1 zijn de drie dimensies, kennisassen, enablers, en de waardeketen kennis-kunde-kassa, samengebracht.

Speerpuntsectoren Zuidwest

Focus innovatie Zuidwest-Nederland

De inzet in Zuidwest-Nederland is onder meer gericht op de drie speerpuntsectoren uit Pieken in de Delta:

- Procesindustrie;
- Logistiek;
- Toerisme⁹.

Maintenance

Het actieprogramma voor Zuidwest-Nederland ondergaat parallel aan het ontwikkelen van dit Operationeel Programma een verdiepingsslag. De lijnen zoals die tot dusverre zijn uitgezet richten zich voor de speerpuntsectoren op innovatie, vakmanschap (kwaliteit arbeid), ruimte en bereikbaarheid. In de procesindustrie betreft het ondermeer het verbeteren van de concurrentiepositie van het MKB rond de regionale procesindustrie, bijvoorbeeld met de uitvoering van het programma ProcessIt en het uitbouwen van het concept Maintenance (Valley)¹⁰, alsmede het beter aansluiten van de onderwijsinfrastructuur op de kansen binnen het cluster. Voor de logistiek gaat het in Zuidwest om onder meer het beter benutten van de multimodale potenties voor aan- en afvoer, wat samenwerking in en buiten het cluster vergt en specifieke infrastructurele voorzieningen. Betere dienstverlening aan verladers (*smart solutions*) en het combineren van stromen door het creëren van schaal (*smart connections*) moeten bijdragen aan concurrentievoordeel voor de regio.

Vernieuwing toerisme

In de toeristische sector is voor versterking van het vooral Zeeuwse kusttoerisme een kwaliteitsverbetering en een grotere dynamiek noodzakelijk. Productvernieuwing en –verbreding (door bijvoorbeeld benutten van cultuurhistorische potenties in de steden in het achterland) is hier noodzakelijk. Ook vraagt de balans economie en ecologie in deze sector om aandacht: denk aan een betere benutting van openbaar vervoer(sconcepten) en ruimtelijke inpassing.

Ook voor Zuidwest-Nederland geldt dat de innovatie en toepassingen van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de 'enablers' belangrijk zijn voor innovatie en het sneller en efficiënter laten verlopen van het traject van kennis naar kunde naar kassa.

⁹ Drie pieken in de Zuidwestelijke Delta (2005)

¹⁰ 'ProcessIt' is het innovatie actieprogramma voor de procesindustrie, 'Maintenance' is één van de sleutelgebieden in 'Pieken in Zuidwest-Nederland' en betreft het structureel onderhoud (kennisintensief en arbeidsintensief) aan kapitaalgoederen zoals installaties in de procesindustrie, vliegtuigen en schepen.

3.2 Hoofddoelstelling en prioriteiten

<i>Nog te weinig rendement R&D</i>	Een kritische beschouwing van de economie in Zuid-Nederland leert dat de regio goede potenties heeft voor de positionering als toptechnologische regio, maar dat de doorvertaling naar het Bruto Regionaal Product en de werkgelegenheid nog onvoldoende tot resultaat leidt. De private R&D bevindt zich op een hoog niveau, maar de innovatie, de doorvertaling van kennis naar de markt, vindt nog onvoldoende plaats. Meer bedrijven, (juist) ook uit het MKB, moeten op dat soort vernieuwingstrajecten aanhaken. En het gaat dan ook om bedrijven uit dienstverlening en handel. Kennisinstellingen zijn er volop, maar een te gering aandeel van de bedrijven weet de weg naar die kennis te vinden en te benutten.
<i>Meer ondernemerschap noodzakelijk</i>	Een tweede constatering is dat een grotere regionale dynamiek noodzakelijk is. Dat geldt voor Nederland als geheel maar ook voor Zuid-Nederland. Meer ondernemerschap en het stimuleren en faciliteren van groei is daarom een tweede speerpunt. Deze uitdaging geldt landsdeel breed, maar in het bijzonder voor zuidelijk Limburg en in Zeeland valt een achterstand in te halen.
<i>Aantrekkelijk klimaat nodig voor mensen en bedrijven</i>	In de derde plaats zijn attractieve regio's en steden een randvoorwaarde om vernieuwing, dynamiek en ondernemerschap te faciliteren. De regio moet aantrekkelijk zijn en blijven voor kenniswerkers en als vestigingsplaats voor zowel internationaal opererende bedrijven als de meer lokaal georiënteerde bedrijven. Een goede kwaliteit van landschap, ecologie en milieu, alsmede een veilig watersysteem zijn belangrijke randvoorwaarden voor attractieve regio's en steden.
<i>Grote uitdagingen stedelijke economie</i>	Als vierde belangrijke onderbouwing van de programmastrategie valt op dat de grote steden te maken hebben met een zekere tweedeling: enerzijds is er in de afgelopen tien jaar sprake van een opbloei van de stedelijke economie, waarbij ICT en zakelijke dienstverlening voor een opmerkelijke banengroei hebben gezorgd. Maar met name het lager opgeleide deel van de beroepsbevolking heeft het aantal banen zien afnemen, waardoor de werkloosheid vooral in de steden hoog is. Meer mensen aan het werk, ook hier meer ondernemerschap en het creëren van goede randvoorwaarden voor bedrijven zijn de kerndoelen op stedelijk niveau. De inspanningen vanuit dit OP zijn op dit vlak complementair aan en van een andere karakter dan mogelijke ESF-projecten en eveneens aanvullend op reïntegratieprojecten vanuit de Wet Werk en Bijstand.
<i>Duurzaamheid</i>	Als voorwaarde bij dit alles geldt dat het evenwicht in de duurzaamheidsdriehoek 'people, planet, profit' zorgvuldig moet worden bewaakt. In het bijzonder bij projecten met een fysieke component is een zorgvuldige en integrale aanpak van de plan- en besluitvorming van belang om mogelijke negatieve milieugevolgen te beperken of voorkomen. Daartoe worden duurzaamheidsaspecten nadrukkelijk meegewogen bij beoordeling van concrete projecten.

Doelen Operationeel Programma

Puntsgewijs leidt dit tot de volgende doelen voor het OP:

- Verhoging van het economisch rendement van de kenniseconomie.
- Meer bedrijven die innoveren, in het bijzonder in het MKB.
- Meer ondernemerschap door attitudeverandering en het faciliteren van starters, spin offs en doorgroeiërs.
- Het creëren van uitstekende randvoorwaarden voor ondernemingen in en buiten de steden.
- Meer mensen aan het werk, in het bijzonder in de steden.

Hierbij is de volgende, algemene, hoofddoelstelling voor het Operationeel Programma Zuid-Nederland geformuleerd: Zuid-Nederland kenmerkt zich op Europees niveau op het vlak van innovatie en economische dynamiek door het stimuleren van een kennisintensieve en duurzame groei, waarbij de regio een koploperpositie binnen Nederland ambieert. Een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat is daarvoor een randvoorwaarde.

Indicatoren

Vertaling naar indicatoren

De Europese Commissie streeft naar een beperkt aantal indicatoren van een meer strategisch karakter op het niveau van de resultaten per prioriteit en de impact van het programma. In het volgende kader zijn de beleidsindicatoren voor het OP Zuid-Nederland opgenomen.

Het gaat hier voornamelijk om indicatoren voor de impact van het programma. Daarbij passen enkele opmerkingen. Dit Operationele Programma is op zichzelf een aanzienlijke additionele impuls. Op de schaal van de economie van Zuid-Nederland en zelfs in verhouding tot de totale overheidsuitgaven gaat het echter om een relatief bescheiden bedrag. Het is dan ook uitzonderlijk lastig om de causale bijdrage aan de regionaal economische ontwikkeling vast te stellen. Bovendien zijn er omgevingsveranderingen. Dat betekent dat we de doelen voornamelijk relatief kiezen ten opzichte van de ontwikkeling voor Nederland als geheel, waarbij de inzet van het OP erop is gericht dat Zuid-Nederland het in relatieve zin beter doet. En dan nog blijft de vraag in hoeverre een ontwikkeling mede valt toe te schrijven aan het OP, maar dat is een beperking waar weinig aan valt te doen.

In bijlage 4 is een overzicht opgenomen van de outputindicatoren op prioriteitsniveau en enkele resultaatindicatoren (uitgelokte investeringen, gecreëerde werkgelegenheid). Hierbij zijn ook de doelwaarden opgenomen.

Overzicht outputindicatoren op
prioriteitsniveau, zie bijlage 4

Indicatoren bij hoofddoelen OP (I = Impact, R = Resultaat, O = Output)

Verhoging van het economisch rendement van de kenniseconomie.

- BRP per hoofd stijgt harder dan nationaal (I)
- Ontwikkeling werkgelegenheid speerpuntsectoren/kennisassen gunstiger dan nationaal (kan dus ook zijn: langzamere daling) (I/R)

Meer bedrijven die innoveren, in het bijzonder in het MKB.

- Aantal bedrijven uit het MKB dat participeert in cluster- of vernieuwingsprojecten in het OP (O)
- Het aandeel van het MKB in private R&D stijgt (I/R)
- Ontwikkeling toegevoegde waarde per arbeidsjaar boven nationaal gemiddelde (I)

Meer ondernemerschap door attitudeverandering en het faciliteren van starters, spin offs en doorgroeiers.

- Aantal voorgelichte en/of anderszins ondersteunde starters (O)
- Ontwikkeling aantal starters tenminste op nationaal niveau (R)
- Ontwikkeling aantal starters in speerpuntsectoren OP (R)
- Snellere groei omzet en/of toegevoegde waarde en/of werkgelegenheid ondersteunde bedrijven dan branchegemiddelden (R/I)
- Meer en succesvollere spin offs van grote bedrijven en kennisinstellingen dan in referentieperiode:
 - Meer spin offs per jaar van kennisinstellingen (evt. specifieke richtingen bijv. technostarters of kennisintensieve starters) (R)
 - Aantal begeleide spin offs van bedrijven (O)
 - Hogere survivalrate van spin offs (R)

Het creëren van uitstekende randvoorwaarden voor ondernemingen en kenniswerkers in en buiten de steden.

- Voldoende beschikbaarheid en kwaliteit werklocaties
- Betere aansluiting vraag en aanbod op bedrijfshuisvestingmarkt
- Minder leegstand in kantoren of leegstand kantoren ontwikkelt zich gunstiger dan landelijk (R)
- Gevarieerd cultureel klimaat of bezoekers aan theater, muziek, musea, festivals ontwikkelt zich relatief gunstiger dan landelijk (R)
- Aantal projecten gericht op verbetering milieu, landschap, natuur of cultureel erfgoed (O)

Meer mensen aan het werk, in het bijzonder in de steden.

- % verandering aantal bijstandsgerechtigden beter dan G31 gemiddeld (I)
- Minder dropouts (absoluut en relatief) of vergroting aandeel jongeren dat tenminste startkwalificatie haalt (R/I)
- Relatieve ontwikkeling NWW-% gunstiger dan G31 (I)

Drie prioriteiten

De hoofddoelstelling van dit operationeel programma is vertaald naar drie inhoudelijke prioriteiten:

Drie prioriteiten

1. Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie
2. Attractieve regio's
3. Stedelijke dimensie

Technische bijstand

De Technische Bijstand (TB), bedoeld voor het financieren van de organisatie en administratie van het programma, wordt hieraan als vierde prioriteit toegevoegd. Elk van de prioriteiten is in een afzonderlijk hoofdstuk uitgewerkt. Op hoofdlijnen geven wij in paragraaf 3.3 een eerste korte schets. Een verantwoording van de publieke interventie – waarom is medefinanciering vanuit de overheid op deze onderwerpen nuttig en nodig – is opgenomen in bijlage 7.

Benutten ervaring: uit de vorige periode en de evaluaties...

Bij de totstandkoming van dit Operationeel Programma is vanzelfsprekend de ervaring uit de achterliggende programmaperiode benut en is gebruik gemaakt van de resultaten van de Mid Term Review van het EPD Zuid en de update daarvan¹¹. Op het vlak van innovatiebevordering en het stimuleren van clustervorming bijvoorbeeld, heeft Zuid-Nederland een succesvol 'track record' en succesvolle bedrijfsgerichte regelingen, waarop zal worden voortgebouwd. Ook is er ervaring opgedaan met bijvoorbeeld het formuleren van criteria voor projectselectie voor herstructurering bedrijventerreinen, waarmee alleen bovenregionale locaties konden worden geselecteerd en optimale aandacht voor duurzaamheid werd bewerkstelligd. Tevens wordt voortgebouwd op de ervaring uit de achterliggende periode van Eindhoven en Maastricht met het Doelstelling-2 stedelijk luik en van Heerlen met Urban2.

... en uit de Innovatieve Acties

Met de Innovatie Acties is in de drie provincies eveneens succesvol geëxperimenteerd. Het heeft geleid tot versterking van netwerken (onder meer op het vlak van medische technologie) en nieuwe, verfrissende aanpakken, die in deze periode op grotere schaal kunnen worden toegepast (bijvoorbeeld voor het stimuleren van samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven). Ook de voorbeelden uit andere regio's zijn daarbij een inspiratiebron¹².

3.3 Prioriteiten op hoofdlijnen

50% middelen ingezet voor innovatie en ondernemerschap

Prioriteit 1 Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie

De noodzaak en kansen om in het landsdeel Zuid een sterke impuls te geven aan vernieuwing en ondernemerschap, krijgt, conform het NSR, zowel inhoudelijk als financieel een sterk accent. Zuid-Nederland is voornemens de helft van de EU-middelen hiervoor aan te wenden.

¹¹ Mid-Term Evaluatie EPD Zuid-Nederland, Bureau Bartels, 2003 en Update Mid-Term Evaluatie EPD Zuid-Nederland, Bureau BUITEN, 2005

¹² Innovative strategies and actions, Results from 15 years of Regional Experimentation, Europese Commissie, DG Regio, 2006

Belangrijke rol van en mogelijkheden voor het MKB

De bevordering van de kenniseconomie moet vooral gestalte krijgen door marktgerichte samenwerking tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen te stimuleren. Bij bevordering van ondernemerschap en innovatie ligt het accent op het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). De in de vorige programmaperiode succesvolle bedrijfsgerichte advies- en stimuleringsregelingen worden hier ondergebracht. Het betreft onder meer de innovatieregeling, de clusterregeling en een 'venture capital'-regeling. Wel worden deze regelingen zonodig aangescherpt. De regelingen zijn van groot belang om een deel van het programma laagdrempelig toegankelijk te maken. Voor het MKB zijn de Europese programma's immers vaak complex en gaat er een remmende werking uit van (de perceptie van) de administratieve belasting.

Duurzame energie en eco-efficiënte innovaties

De bevordering van ondernemerschap kent een generieke component (bewustwordingsacties, voorlichting) en een specifieke component. De specifieke component richt zich op het creëren van spin offs in of gelieerd aan de kennisassen (Zuidoost) en speerpuntsectoren (Zuidwest) en het bevorderen van door groei. Duurzame energie en milieu-innovaties (eco-efficiënte innovatie ter bevordering van ontkoppeling tussen economische groei en milieubelasting) komen voor medefinanciering in aanmerking.

Geografisch zijn er in deze prioriteit binnen Zuid-Nederland geen restricties; de microzonering uit de vorige programmaperiode keert dus niet terug. Het is waarschijnlijk dat het leeuwendeel van deze prioriteit terecht zal komen in de economische concentratiegebieden en de stedelijke netwerken. Daar zijn immers de kennisintensieve bedrijven en de kennisinstellingen gevestigd, evenals een groot deel van het MKB. Hoewel deze prioriteit zich niet specifiek richt op innovatie en vernieuwing van de plattelandseconomie, zijn activiteiten op dit vlak niet op voorhand uitgesloten.

Investeren in regionale aantrekkelijkheid

Prioriteit 2 Attractieve regio's

In de prioriteit 'Attractieve regio's' wordt gewerkt aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat in brede zin. Investeren in cultuur en natuur valt hieronder, alsmede bepaalde elementen voor de vestigingsplaatsaantrekkelijkheid voor bedrijven en als randvoorwaarde voor goed opgeleid personeel. Wel moet daarbij sprake zijn van een duidelijke meerwaarde op (boven)regionale schaal. Ook het bevorderen van de milieukwaliteit en (externe) veiligheid behoort tot deze prioriteit. Regiopromotie kan hiertoe eveneens worden gerekend. Deze prioriteit kent ook een selectieve fysieke component, waar het bijvoorbeeld de revitalisering en kwaliteitsverbetering van specifieke werklocaties buiten de steden betreft. Dat moet dan gaan om locaties die een meerwaarde hebben voor de kennisassen/speerpuntsectoren in prioriteit 1.

Voor het landelijk gebied komen hierbinnen slechts die aspecten voor medefinanciering in aanmerking welke niet vanuit het POP2 kunnen worden gefinancierd (zie Hoofdstuk 8 en bijlage 5 voor afbakening). Voor deze prioriteit wordt ongeveer een kwart van het budget gereserveerd.

Ruimtelijk geconcentreerde inzet met flexibiliteit

Deze tweede prioriteit wordt, conform de eisen in het NSR, ruimtelijk geconcentreerd ingezet. Het streven is om 90% van de middelen in deze prioriteit te gebruiken voor projecten in de economische kerngebieden en de stedelijke netwerken zoals die zijn gedefinieerd in de Nota Ruimte en in aanvulling daarop in de provincie

Zeeland voor toeristische projecten. Onder die laatste categorie kunnen ook voorwaardenscheppende investeringen in natuur vallen, mits met een aantoonbare toeristisch-economische meerwaarde. Voor gebieden die buiten deze afbakening vallen is 10% van het budget voor deze prioriteit beschikbaar, waarbij overschrijding hiervan niet op voorhand wordt uitgesloten in het geval van projecten van zeer hoge kwaliteit.

Prioriteit 3 Stedelijke Dimensie

Exclusief voor de 9 GSB steden

De derde prioriteit is de zogenoemde 'stedelijke dimensie'. In aanvulling op het Grote Stedenbeleid wordt deze prioriteit ingezet voor de negen GSB-steden in Zuid-Nederland, waarbij in lijn met maar in aanvulling op dat beleid de economische, fysieke en sociale aanpak van de grootstedelijke problemen een additionele impuls krijgt. Hier is dus sprake van een geconcentreerde inzet van middelen. Aan deze prioriteit wordt 21% van het programmabudget toegekend. Voor deze prioriteit komt een aparte stedelijke Stuurgroep. Er ligt met name binnen deze prioriteit een nauwe relatie met de inzet van het Europees Sociaal Fonds (ESF). De steden zetten in op het ondersteunen van activerend arbeidsmarktbeleid (meer mensen aan het werk) gericht op de Lissabonagenda en het verbeteren van het vestigingsklimaat door investeringen in de openbare ruimte.

Voor **Technische Bijstand** (prioriteit 4) wordt, conform de Verordening, 4% van de middelen gereserveerd. Verdere uitwerking van deze prioriteit vindt u in hoofdstuk 7.

Samenhang tussen de prioriteiten

Zuid-Nederland ontvouwt in dit Operationeel Programma een drieledige, samenhangende gebiedsspecifieke strategie. Die samenhang wordt geïllustreerd in figuur 3.2 (zie volgende pagina). Ter toelichting nog het volgende:

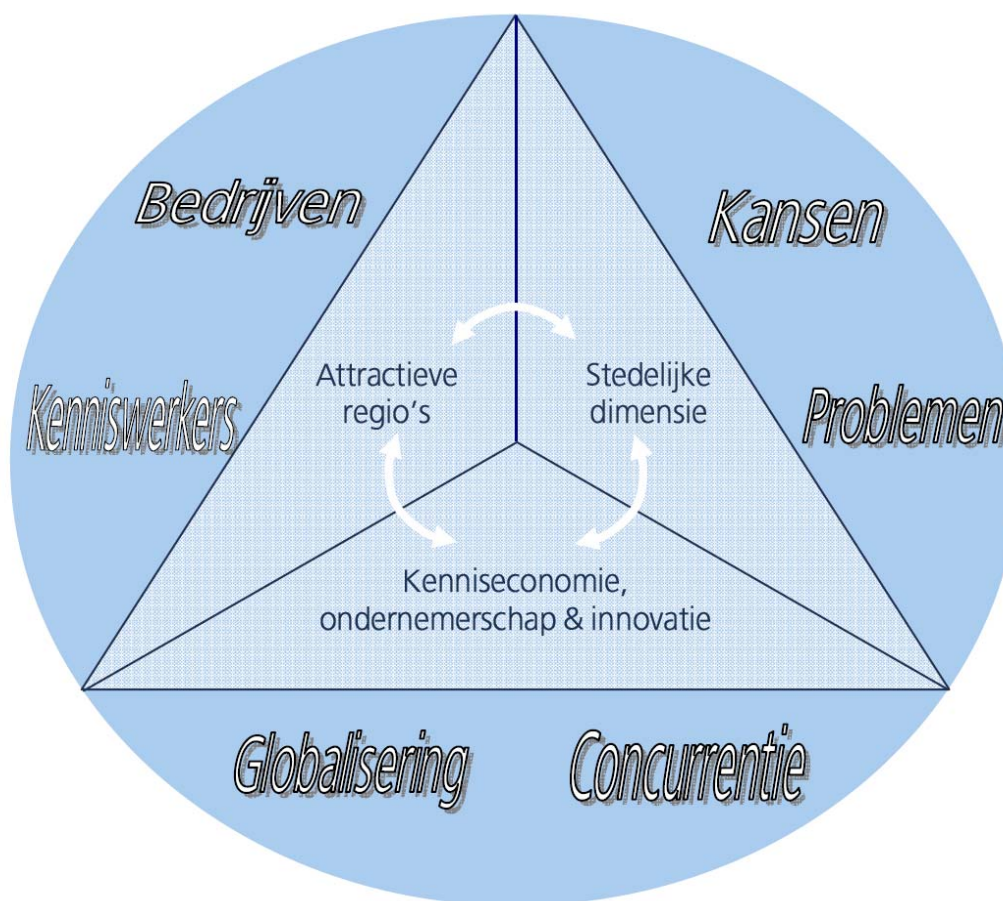
Drieledige gebiedsspecifieke strategie

1. Via het bevorderen van innovatie en het stimuleren van ondernemerschap wordt vernieuwing, een hogere toegevoegde waarde en meer werkgelegenheid nagestreefd. Door in te zetten op kennis- en kapitaalintensieve industrie en de daaraan gelieerde dienstverlening in bedrijfstakken en richtingen waar Zuid-Nederland sterk in is, wordt de strategie regiospecifiek en verankerd. Ook de daaraan gerelateerde en/of zelfstandig stuwende diensten (ICT, design, engineering, creatieve industrie, toerisme) en handel/logistiek behoren evenzeer tot de doelgroepen voor de eerste prioriteit. De voortgaande transitie naar een kennis- en diensteneconomie wordt hiermee ondersteund.
2. Om in de kenniseconomie te kunnen concurreren moet de regio aantrekkelijk zijn voor kenniswerkers en bedrijven. Het gaat bijvoorbeeld om aantrekkelijke vestigings- en uitbreidingsmogelijkheden voor bedrijven, om een gevarieerde economische structuur met toeleveranciers (ook dienstverleners) van een voldoende niveau, om een interessante koopkrachtige regionale vraag van bedrijven en consumenten, een sterke intermediaire structuur en een duurzaam milieu. Voor de eigen bevolking en eventuele kenniswerkers van buitenaf dient de regio te voorzien in een aantrekkelijk woon- en leefklimaat. Dat komt tot uitdrukking in een gevarieerd woningaanbod, aantrekkelijke voorzieningen (sport, cultuur, onderwijs, detailhandel, leisure) en een goede milieukwaliteit. Voor zowel bedrijven als burgers is een goede interne en externe bereikbaarheid eveneens van belang. Het werken aan

verschillende dimensies van een attractieve regio is dus een logische aanvulling op de eerste prioriteit. Overigens zijn hierbij ook aspecten van belang die buiten het bestek van dit OP vallen, zoals bijvoorbeeld macro-economische en fiscale aspecten, of investeringen in grootschalige infrastructuur en in onderwijs en training.

3. De steden vervullen zowel in economisch als in cultureel opzicht een voortrekkersrol. Om die kansen waar te kunnen maken moeten de steden in de gelegenheid worden gesteld extra investeringen te doen in stedelijke herstructurering. Bovendien kampen met name de grote steden met een cumulatie van problemen, waarvan de hoge werkloosheid een in het oog springende factor is. Zowel vanuit sociale als vanuit economische optiek is inschakeling van dat arbeidspotentieel zeer gewenst. Om deze redenen kennen de grote steden een eigen prioriteit in dit OP.

Figuur 3.2 Schematische weergave van de samenhang tussen kansen en bedreigingen en prioriteiten

4 Prioriteit 1: Kenniseconomie, ondernemerschap & innovatie

4.1 Hoofddoelstelling van de prioriteit

Hoofddoelstelling

Prioriteit 1 richt zich op het versterken van de innovativiteit van de Zuid-Nederlandse economie in brede zin en het verder versterken en uitbouwen van de positie van Zuid-Nederland als toptechnologische regio. Onderzoek en ontwikkeling (R&D), creativiteit en ondernemerschap vormen de voedingsbodem voor innovatie; het scheppen van nieuwe producten en diensten met economische waarde.

Versterken positie als toptechnologische regio en vergroten rendement R&D

Speerpuntsectoren, kennisassen en generiek beleid

De activiteiten binnen deze prioriteit sluiten goed aan bij de regionale innovatiestrategieën voor Zuidoost- en Zuidwest-Nederland. Echter de noodzaak voor innovatie en excellent ondernemerschap gaat verder dan deze sectoren waar de regio's reeds sterk in is. Deze prioriteit richt zich dus ook op generieke activiteiten, en activiteiten gericht op andere sectoren dan de genoemde speerpuntsectoren (paragraaf 3.1) en kennisassen voor Zuidwest- en Zuidoost-Nederland.

Synergie publieke en private kennisinfrastructuur

Het vasthouden en verder uitbouwen van de R&D-capaciteit in de regio is noodzakelijk voor het bereiken van de hoofddoelstelling. In Zuid-Nederland zien we dat met name het private aandeel van investeringen in R&D hoog is, dit in tegenstelling tot de landelijke situatie waar juist het publieke aandeel hoog is. De prioriteit richt zich daarom ook op de benutting en versterking van de publieke kennisinfrastructuur, bijvoorbeeld door krachtenbundeling en afstemming van onderzoeksportfolio's.

Kennis, kunde, kassa

Open innovatiesysteem

Naast het uitbouwen en benutten van de R&D-capaciteit is ook kennisontwikkeling, kennistoepassing en vercommercialisering van kennis van belang. Dit wordt ook wel het optimaliseren van het traject van kennis naar kunde en kassa genoemd (zie box op de volgende pagina). Tevens zet Zuid-Nederland in op het versterken van het open innovatiesysteem van de regio¹³. In dit open systeem zijn verschillende private en publieke instellingen leveranciers van kennis en wordt actief gezocht naar kennis die buiten de traditionele producten of markten van het bedrijf of de instelling gecommercialiseerd kan worden. Een voorsprong in onderzoek en ontwikkeling is hierbij belangrijker dan het beschermen van het onderzoek.

¹³ Zie voor meer informatie over open innovatiesystemen: "Open innovation: the new imperative for creating and profiting from technology" van Henry Chesbrough, 2003.

Ondernemerschap

Startende, groeiende en innoverende ondernemers zijn cruciaal in het realiseren van deze doelen. Het bevorderen van een ondernemersmentaliteit moet zorgen voor meer nieuwe ondernemers en meer ondernemerschap bij werknemers van bedrijven.

Kennis, Kunde, Kassa!

Het optimaliseren van het traject van kennis naar kunde naar kassa betreft naast de groep bedrijven en instellingen die kennis ontwikkelt ook een brede groep van toeleveranciers. Ontwikkeling van kennis is de eerste stap in het traject kennis-kunde-kassa. Daarna komen het toepasbaar maken van de kennis en het benutten van deze kennis in nieuwe producten en diensten, waarna het vertaald moet worden in groei van omzet, werkgelegenheid, welvaart en welzijn. Inspelen op maatschappelijke trends en ontwikkelingen (zoals vergrijzing) is hierbij cruciaal en biedt kansen voor ontwikkeling van vernieuwende diensten en producten.

Binnen dit traject spelen verschillende actoren een rol. Van kennis naar kassa naar kunde gaat het achtereenvolgens om de universiteiten en andere fundamentele researchinstellingen (van multinationals), de top van het MKB, publieke kennisinstellingen zoals het HBO en ingenieursbureaus, waarna de bedrijven nieuwe producten op de markt brengen. De 'open innovatie'-campussen en universiteiten in Zuid-Nederland zijn belangrijke geografische ankerpunten in dit traject, evenals de campussen van de regionale onderwijsinstellingen.

4.2 Operationele doelen

Operationele doelen:

1. Intensiveren van de R&D-capaciteit in de regio, zowel via het stimuleren van private, maar met name via het stimuleren van publieke investeringen;
2. Het sneller en efficiënter laten verlopen van het traject van kennis naar kunde en kassa;
3. Het versterken van het open innovatiesysteem;
4. Versterken van de ondernemerskracht en -mentaliteit.

Midden- en kleinbedrijf

In het realiseren van deze doelstellingen wordt specifieke aandacht geschonken aan het midden- en kleinbedrijf. Binnen deze prioriteit wordt het bestaande innovatie-instrumentarium voor het midden- en kleinbedrijf verder ontwikkeld en bekend en toegankelijk gemaakt bij de doelgroep. Dit betreft onder andere bedrijfsgerichte regelingen, welke vanzelfsprekend complementair zullen zijn aan het Rijksinstrumentarium (regelingen waarbij sprake kan zijn van steun boven 'de minimus' worden aangemeld, zie ook paragraaf 8.4). Het innovatie-instrumentarium sluit aan bij de kennisvragen uit het bedrijfsleven. In de vorige programmaperiode zijn goede ervaringen opgedaan met bedrijfsgerichte regelingen en Zuid-Nederland wil die continueren in de volgende periode. Succesfactoren van deze regelingen waren laagdrempeligheid en de snelheid van de afhandeling van de aanvragen. Zie box op de volgende pagina met succesvolle regelingen uit de voorafgaande periode, die zonodig worden aangescherpt.

Benutten ervaringen uit de vorige periode

Voorbeelden succesvolle bedrijfsgerichte regelingen:

- Advies- en investeringsregeling
- Clusterregeling
- Venture capitalregeling

4.3 Activiteiten

Accentverschillen tussen de flanken...

Pieken in de Delta richtinggevend, niet kaderstellend

De activiteiten binnen deze prioriteit worden in hoofdlijnen uiteengezet. De activiteiten zijn gericht op het versterken van het innovatie klimaat van de Zuid-Nederlandse economie en de positie van Zuid-Nederland als toptechnologische regio in het bijzonder. Er bestaan accentverschillen tussen de invulling van de activiteiten voor de Zuidwestelijke en Zuidoostelijke flank van de regio. Hierbij geven de regionale innovatieprogramma's, die worden opgesteld in het kader van Pieken in de Delta, richting. Dit betekent dat extra aanjaagcapaciteit wordt ingezet voor de speerpuntsectoren en de kennisassen. Zij zijn echter niet kaderstellend of beperkend. Juist door ook innovaties buiten of gelieerd aan deze sectoren te stimuleren kan de gewenste kruisbestuiving ontstaan. Op deze wijze kan in het programma voldoende flexibiliteit worden behouden om in te kunnen spelen op interessante innovatieve ontwikkelingen in beide flanken. De hoofdlijnen van de activiteiten binnen prioriteit 1 zijn:

1. **Stimuleren marktgerichte samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen**, waardoor een intensivering van het innovatieproces mogelijk is. Dit houdt onder meer de versterking van de relatie tussen onderwijs en het bedrijfsleven in, waardoor onderwijs en werk beter op elkaar aansluiten en de drempel voor werknemers om te studeren lager wordt. Het gaat hierbij niet alleen om de universiteiten en multinationals, maar ook om het MKB, de hogescholen en ROC's.
2. **Organiseren van clusters** van bedrijven en kennisinstellingen rondom combinaties van product, markt en technologie (PMT) en door het vormen van toegesneden netwerken op het snijvlak van technologiegebieden en toepassingen. Het realiseren van synergie tussen verschillende bedrijven en instellingen staat hierbij centraal. Naast kennisuitwisseling bieden deze netwerken ook een platform voor actieve vorming van samenwerkingsverbanden en om ideeën van buiten te genereren. Activiteiten op dit vlak worden aangesloten bij de behoeften van het bedrijfsleven.
3. Zowel generieke als specifieke activiteiten ter **ondersteuning van starters** (tot vijf jaar na oprichting) en (snel) groeiende bedrijven en ter **stimulering van de ondernemersmentaliteit**. Hiertoe behoren:
 - Instrumenten voor het verschaffen van risicokapitaal voor innovatieve startende en groeiende bedrijven;
 - Beschikbaarheid van seed capital;
 - Incubators met specifieke faciliteiten voor technostarters;
 - Begeleiding van het traject van bedrijfsopvolging in samenwerking met onderwijsinstellingen, participatiemaatschappijen en ondernemersnetwerken;

- Specifieke ondersteuning voor technostarters en spin-offs. Dit behelst onder meer coaching in ondernemerskwaliteiten, financiële ondersteuning bij de start van het bedrijf (d.m.v. een lening in plaats van subsidie) en advies in de groeifase;
- Generieke ondersteuning van starters, aanvullend op ondersteuning via reguliere kanalen zoals de Kamer van Koophandel;
- Activiteiten voor het aanwakken van de ondernemersgeest bij studenten zoals het ontwikkelen en aanbieden van 'entrepreneurial colleges' op maat (ondernemersschool).

Als het gaat om het stimuleren van ondernemerschap onder mensen met een uitkering ligt er een relatie met ESF (zie hoofdstuk 8).

4. **Stimuleren van innovatie**, door:

- Opstellen bedrijfsgerichte regelingen voor innovatie binnen het MKB, en voortzetten reeds succesvolle regelingen op dit gebied;
- Bevordering van innovatie binnen of met behulp van 'Enabling technologies'. Voorbeelden van dergelijke technologieën zijn ICT-toepassingen, embedded systems en design;
- Gebruik te maken van de ervaringen die zijn opgedaan in het kader van Innovatieve Actie Programma's en ruimte te bieden voor experimenten die in het verlengde liggen van deze programma's.
- Actief op zoek gaan naar kennis ten behoeve van inlicensering of spin-offs (zie onderstaand kader);

5. Bedrijfsgerichte activiteiten voor de **aansluiting van het arbeidsaanbod op de arbeidsvraag**, waaronder toepassing van innovatieve vormen van 'human resource management'. Hierbij wordt ook gedacht aan instrumentarium dat kan leiden tot het verkrijgen en behouden van jong en goed opgeleid personeel. Vanzelfsprekend zijn deze activiteiten aanvullend op de activiteiten die vanuit het ESF worden gefinancierd. De ook voor deze regio noodzakelijke scholing van lager opgeleiden zal worden voorzien vanuit ESF.

*Stimuleren innovatie en
clustervorming met accent op
speerpunten*

Voor de activiteiten onder 1, 2 en 4 ligt het accent op de speerpuntsectoren en kennisassen, zoals die in hoofdstuk 3 zijn geformuleerd. Naast de meer generieke indicatoren, zoals die zijn opgenomen in bijlage 4, komt dit accent tot uitdrukking in enkele resultaat- of impactindicatoren, die nauw aansluiten op deze keuze en zijn afgeleid uit 'Pieken in Zuidoost-Nederland, uitzicht op de top' en 'Pieken in Zuidwest-Nederland, profiteren van de strategische ligging'. Ook de beleidsvoorkeuren (zie paragraaf 8.3) sturen mede in die richting. Verder worden de thema's 'nieuwe energie' en 'industrial design' eveneens als speerpunten gezien.

Experimenteerruimte

Binnen Zuid-Nederland zijn goede ervaringen opgedaan met de Innovatieve Actie programma's. Waar experimenteerruimte gewenst is om de ambities op het terrein van innovatie binnen beschreven sectoren of thema's een stap dichterbij te brengen, zal van deze ruimte gebruik worden gemaakt. Het doel van deze experimenteerruimte is om projecten en methodes te testen en de meest succesvolle daarvan op een meer uitgebreide schaal te implementeren binnen het Operationeel Programma. Het gaat hierbij om een specifieke aanpak waarbij nieuwe ideeën van betrokken partijen worden getest op basis van korte en kleine pilotprojecten. Indien van deze experimenteerruimte gebruik wordt gemaakt, zal van de voortgang en de

resultaten verslag worden uitgebracht in het Comité van Toezicht en in de jaarverslagen.

Spin-off

Uitlicensering en inlicensering

Niet het gehele traject van kennis naar kunde en kassa hoeft binnen één bedrijf of instelling plaats te vinden. Lang niet alle kennis die wordt ontwikkeld, leent zich om (direct) door de oorspronkelijke instelling / bedrijf op de markt gebracht te worden. Waardevolle kennis blijft daardoor soms ongebruikt op de plank liggen. Deze bestaande kennis kan echter ook door een andere partij verder worden ontwikkeld. We spreken dan van uitlicensering. Een nieuw bedrijf dat hieruit ontstaat, wordt een spin-off genoemd. Anderzijds kan een bedrijf of instelling op zoek zijn naar bepaalde kennis of technologie die al door een andere partij is onderzocht. Het op zoek gaan naar reeds bestaande kennis, in plaats van het zelf ontwikkelen ervan, wordt inlicensering genoemd. Een bedrijf hoeft niet alles zelf te (laten) onderzoeken. De relatief forse investeringen in R&D bieden kansen voor startende bedrijven die, buiten de grote onderzoeksinstituten en bedrijven om, iets willen doen met deze kennis.

Verhogen rendement R&D

Door uit- en inlicensering wordt het rendement van onderzoek en ontwikkeling verhoogd. Dit vereist een structurele organisatie van bereikbaarheid en toegankelijkheid van bestaande kennis (open innovatiesysteem), waardoor deze beter kan circuleren. Men moet actief op zoek gaan naar kennis die voor uit- en inlicensering in aanmerking komt, nieuwe technologische trends en latente markttrends spelen hierbij een rol. Spin-offs moeten actief ondersteund worden, bijvoorbeeld door verstrekking van durfkapitaal, of bij het zoeken van risicokapitaalverschaffers. Ook buiten de toptechnologie moeten ondernemers gestimuleerd worden tot het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten binnen de eigen sector of op het snijvlak van sectoren. Bijvoorbeeld (maar niet uitsluitend) op het gebied van toerisme, logistiek ('value added logistics') en de zorg (bijv. producten die inspelen op de specifieke wensen van senioren).

Toegang tot durf- en risicokapitaal

Zowel bij activiteiten ter ondersteuning van starters als voor de actieve stimulering van innovatie speelt de toegang tot risicokapitaal een belangrijke rol. De toegang tot risicokapitaal is met name beperkend voor het MKB en starters. Om dit knelpunt op te lossen is Zuid-Nederland voornemens een investeringsfonds op te zetten met risicokapitaal voor innovatieve MKB ondernemingen en starters. Zuid-Nederland zoekt hiervoor naar synergie met aanpalende Europese beleidsinstrumenten zoals het instrument JEREMIE¹⁴. Een dergelijk fonds zal uiteraard complementair moeten zijn aan het reeds bestaande instrumentarium. Voor de uitvoering zal logischerwijs worden aangehaakt op de expertise bij de verschillende regionale ontwikkelingsmaatschappijen (LIOF, BOM, REWIN).

Steunkaart

Op de zogeheten (nationale) 'Steunkaart' worden gebieden opgenomen waar bedrijven eventueel in aanmerking kunnen komen voor een vorm van een investeringspremieregeling (IPR). Het is nog niet bekend of in de nieuwe steunkaart ook gebieden in Zuid-Nederland worden opgenomen.

¹⁴ Naast JEREMIE kunnen ook de nieuwe Europese instrumenten JASPERS (ondersteuning van nationale en regionale overheden bij de ontwikkeling van grote infrastructuurprojecten) en JESSICA (leningen en subsidies voor stadsrenovatie en -ontwikkeling) van belang zijn in relatie tot dit OP. Zuid-Nederland houdt de mogelijkheid open om van deze drie instrumenten gebruik te maken in aanvulling op de inzet van de EFRO-middelen in dit programma.

Sectoren

In bijlage 8 is een overzicht opgenomen van de uitgesloten en in aanmerking komende sectoren volgens de NACE classificering.

*naar verwachting positieve
effecten op het milieu*

Conclusies uit de Strategische Milieubeoordeling

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat prioriteit 1 en de daarbij onderscheiden maatregelen naar verwachting positieve effecten op het milieu zullen hebben.

Mogelijke negatieve milieugevolgen van de maatregelen onder prioriteit 1 kunnen worden voorkomen of beperkt door een zorgvuldige en integrale aanpak van de plan- en besluitvorming. Specifiek aandachtspunt bij de uitvoering van projecten is de bereikbaarheid van werklocaties en stedelijke gebieden voor openbaar vervoer en langzaam verkeer.

Resultaat- en impactindicatoren prioriteit 1 voor accenten Zuidoost- en Zuidwest-Nederland

Zuidoost-Nederland

- Meer/hoger aandeel kenniswerkers (basisjaar 2005)
- Meer investeringen in vaste activa in reële prijzen (t.o.v. 2000-2003)
- Hogere toegevoegde waarde per baan in reële termen (t.o.v. 2003)
in respectievelijk:
 - High tech systemen en materialen
 - Food en nutrition
 - Life sciences & Medische Technologie
- Groei van aantal vestigingen en toegevoegde waarde in nieuwe energie

Zuidwest-Nederland

- Ontwikkeling toegevoegde waarde procesindustrie beter dan nationaal
- Ontwikkeling bedrijfsinvesteringen procesindustrie beter dan nationaal
- Ontwikkeling toegevoegde waarde logistieke sector beter dan nationaal
- Ontwikkeling bedrijfsinvesteringen logistieke sector beter dan nationaal
- Trendbreuk in ontwikkeling toerisme Zeeland: stijgend aantal overnachtingen (t.o.v. basisjaar 2005) en handhaven/verbeteren positie op de nationale ranglijst toeristische gebieden

5 Prioriteit 2: Attractieve regio's

5.1 Hoofddoelstelling van de prioriteit

Hoofddoelstelling

*Door attractieve regio's
versterking vestigingsklimaat*

Hoofddoelstelling van de prioriteit 'Attractieve regio's' is versterking van het vestigingsklimaat van Zuid-Nederland op die onderdelen waar dat aansluit op de strategische lijnen uit de regionale innovatieagenda's. Daarbij vallen niet alle aspecten van het vestigingsklimaat binnen de scope van het Operationeel Programma. Aspecten van het vestigingsklimaat waar deze prioriteit zich op richt, zijn: bereikbaarheid van personen en goederen, de kwaliteit van bedrijfshuisvesting, de kwaliteit van het woon- en leefklimaat en de externe veiligheid.

*Aansluiten op de regionale
innovatieagenda's*

De inzet op de versterking van het vestigingsklimaat wordt gefocust op behoeften die voortkomen uit de regionale innovatieagenda's. Dit betekent dat investeringen in de vier bovengenoemde aspecten van het vestigingsklimaat gerelateerd moeten kunnen worden aan de regionale innovatiestrategieën voor Zuidoost- en Zuidwest-Nederland.

*Geconcentreerde inzet met
flexibiliteit*

Er is sprake van een ruimtelijk geconcentreerde inzet van middelen: het streven is 90% van de middelen van deze prioriteit in te zetten in de economische kerngebieden, de stedelijke netwerken en voor toeristische projecten in de provincie Zeeland. Voor de gebieden die hier buiten vallen is 10% van budget van deze prioriteit beschikbaar. Ook biedt het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2) kansen voor die gebieden.

5.2 Operationele doelen

De operationele doelen van deze prioriteit zijn:

- Verhogen van de kwaliteit van werklocaties die van belang zijn voor de regionale innovatiestrategieën;
- Verhogen van de omgevingskwaliteit van het woon- en leefklimaat, wanneer dit substantieel bijdraagt aan het vestigingsklimaat;
- Verhogen van de milieukwaliteit en de externe veiligheid, in het bijzonder met betrekking tot vervoer van gevaarlijke stoffen over water en spoor en de luchtkwaliteit bij bevolkingsconcentraties;
- Verbeteren bereikbaarheid van regio's en steden door (de behoefte aan) transport af te laten nemen en ontwikkeling en toepassing van innovatieve concepten die de effectiviteit van het bestaande systeem vergroten;
- Het versterken van stedelijke topmilieus buiten de GSB-steden ten behoeve van het creëren voor broedplaatsen en ondernemingsomstandigheden voor de creatieve industrie;
- Versterken imago van Zuid-Nederland als vestigingslocatie.

<i>Kwaliteitsverhoging werklocaties</i>	Bij de kwaliteitsverhoging van werklocaties richt dit OP zich op die locaties die van belang zijn voor de regionale innovatiestrategieën voor Zuidoost- en Zuidwest-Nederland. Onder kwaliteitsverhoging kan een breed scala van activiteiten worden geschaard ter opwaardering van de fysieke omgeving, stimulering van de implementatie van ICT-concepten (niet de infrastructuur betreffende), parkmanagement (waaronder ook criminaliteitspreventie). Ook de (her-) ontwikkeling van werklocaties die voorzien in een specifieke vraag passen binnen deze prioriteit, zoals bijvoorbeeld campusontwikkeling. De aanleg van ICT-infrastructuur kan nadrukkelijk niet met EFRO middelen worden medegefinancierd.
<i>Omgevingskwaliteit belangrijk voor vestigingsklimaat</i>	De kwaliteit van de omgeving is een belangrijk aspect van het woon- en leefklimaat en daarmee ook van belang voor het vestigingsklimaat. Investerings in natuur (denk onder meer aan groen in en om de stad (GIOS)), cultuur en de omgevingskwaliteit hebben een positieve relatie met vraagstukken zoals gezondheid, sportbevordering en ruimte voor recreatie. Verhogen van de omgevingskwaliteit ten behoeve van het toerisme behelst investeringen in de ruimtelijke kwaliteit die toeristische ontwikkeling en daarmee economische meerwaarde genereren. Deze investeringen kunnen gerelateerd zijn aan nieuwe toeristische concepten (bijv. dergelijke projecten binnen prioriteit één). Ook investeringen ten behoeve van de balans tussen ecologie en economische ontwikkeling in de toeristische sector kunnen hierbinnen plaatsvinden.
<i>Vergroten veiligheid</i>	Bij het vergroten van externe veiligheid wordt de nadruk gelegd op het beperken van veiligheidsrisico's die samenhangen met vervoer van gevaarlijke stoffen over water en spoor. Dit aspect van externe veiligheid is relevant voor zowel Zuidoost- als Zuidwest-Nederland en is gerelateerd aan de regionale innovatiestrategieën voor de flanken. Dit betekent bijvoorbeeld dat investeringen in dijkverzwaring zijn uitgesloten van dit Operationeel Programma. Wat betreft de verbetering van de milieukwaliteit wordt de nadruk gelegd op de verbetering van de luchtkwaliteit en oplossingen voor de fijnstofproblematiek.
<i>Verbetering luchtkwaliteit</i>	
<i>Aanleg infrastructuur uitgesloten</i>	Grootschalige investeringen in infrastructuur (inclusief waterbouw en ICT infrastructuur) zijn nadrukkelijk uitgesloten van medefinanciering met EFRO-middelen en zijn dus niet mogelijk binnen dit Operationeel Programma. In het toetsingskader (zie ook paragraaf 8.2) zal dit worden afgebakend en vastgelegd. Wel in aanmerking komen innovatieve vervoersconcepten die betere invulling geven aan het streven naar duurzaamheid.
<i>Verbeteren bereikbaarheid door innovatie</i>	
<i>Imago</i>	Binnen deze prioriteit kan ook gewerkt worden aan het versterken en uitbouwen van het karakter en imago van Zuid-Nederland en de verschillende deelregio's en steden daarin. Hierdoor wordt het vestigingsklimaat van de regio versterkt, zowel extern (aantrekken van bedrijven) als intern (verankeren van bedrijvigheid en werknemers, (her)ontwikkelen eigen regiospecifieke producten). Tevens wordt hierdoor ook het toeristisch product van het gebied verder uitgebouwd, wat bijdraagt aan het versterken van de regionale economie.

5.3 Activiteiten

Het brede pakket aan activiteiten dat binnen de prioriteit 'Attractieve regio's' kan worden uitgevoerd, wordt gefocust op de behoeften die voortkomen uit de regionale innovatiestrategieën. Elk van deze activiteiten draagt direct of indirect bij aan een veilig en aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat.

Activiteiten:

1. **Kwaliteitsverbetering bestaande bedrijventerreinen** door verhoging van de ruimtelijke kwaliteit, intensivering grondgebruik, beter benutten van bestaande locaties, beter laten aansluiten van de vraag en het bestaande aanbod, kwaliteitsgericht bedrijventerreinmanagement, tegengaan leegstand, implementatie van innovaties op het gebied van milieu, ICT, vervoer, energie, bouwkunde, etc.;
2. **Ontwikkeling van topmilieus** en broedplaatsen voor de 'creative class' (met onder meer het in Zuid-Nederland belangrijke (*industrial*) designcluster) buiten de GSB-steden, voor zover daarbij sprake is van een onrendabele top;
3. **Transformatie of herontwikkeling van bijzonder onroerend goed** (agrarische bestemming of cultuurhistorisch waardevolle panden) voor bedrijfsmatige of maatschappelijke functies, voor zover er daarbij sprake is van een onrendabele top en een meerwaarde voor het gebied. Als hierbij sprake is van individuele bedrijfssteun, worden de daarvoor geldende grenzen gerespecteerd;
4. **Investerings in groen, cultuur en natuur** die de attractiviteit van de regio verhogen en zo een impuls geven aan toeristische ontwikkeling of een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Waaronder het versterken van de fysieke relatie tussen toeristische plekken langs de kust en historische binnensteden in het achterland (deels in transnationaal verband) en aanleggen van recreatief groen en recreatieve ontsluiting van het stedelijk uitloopgebied (GLOS);
5. **Activiteiten ter verbetering van de milieukwaliteit**, met nadruk op de verbetering van de luchtkwaliteit en externe veiligheid;
6. Ontwikkeling en implementatie van **innovatieve concepten ter verbetering van de vervoersketens** voor passagiers en goederen. Zoals bijvoorbeeld maatregelen voor het stroomlijnen van de toeristisch-recreatieve automobilititeit of activiteiten waardoor intensivering van goederen- en bulkvervoer over water en spoor mogelijk wordt;
7. Implementatie, en in mindere mate ontwikkeling (want deze vindt plaats in prioriteit 1), van **innovatieve ICT-concepten** ten behoeve van de bereikbaarheid, aantrekkelijke woon- en werklocaties, en het toerisme;
8. Ontwikkeling en uitvoering van **instrumenten die fysieke uitbreiding van toeristische bedrijvigheid mogelijk maken**. Vanzelfsprekend zijn deze instrumenten in overeenstemming met de geldende regels op het gebied van natuurbescherming en staatssteun;
9. **Regiopromotie en branding**, zowel toeristisch als gericht op bedrijfsvestiging.

Overlap prioriteiten twee en drie

Afbakening prioriteit 2 en 3

Attractieve regio's en attractieve steden zijn beide essentieel voor een goed vestigings- en leefklimaat. De doelstellingen van de prioriteiten twee en drie zijn dan ook aanvullend op elkaar. Op het gebied van de activiteiten is er een schijnbare overlap, met name betreffende het creëren van topmilieus en de kwaliteitsimpuls bestaande werklocaties. Om deze overlap te voorkomen worden projecten die betrekking hebben op deze doelen en zich afspelen buiten de negen GSB steden ondergebracht in prioriteit twee. Projecten die zich richten op het creëren van topmilieus of een kwaliteitsimpuls voor bestaande werklocaties en zich afspelen in één van de negen GSB steden worden ondergebracht in prioriteit drie.

*zowel positieve als negatieve
gevolgen voor het milieu*

Conclusies uit de Strategische Milieubeoordeling

Samenvattend kan worden geconstateerd dat de maatregelen van prioriteit 2 (naast de te verwachten indirecte, maar positieve effecten op het welvaartsniveau) zowel positieve als negatieve gevolgen voor het milieu kunnen hebben. Mogelijke negatieve effecten hangen in sterke mate samen met verkeer; aandacht voor bereikbaarheid met openbaar vervoer en fiets is dan ook een belangrijk aandachtspunt. Bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijvenlocaties vormen wet- en regelgeving (bijvoorbeeld ten aanzien van natuur, archeologische waarden, geluid, lucht) mede waarborgen voor het zo veel mogelijk voorkomen en mitigeren van milieugevolgen.

Bij de uitwerking en uitvoering van projecten is een integrale en op duurzaamheid gerichte aanpak noodzakelijk. Dit houdt onder andere in dat een zorgvuldige planvorming wenselijk is in het geval projecten (mede) betrekking hebben op (nog) landelijke gebieden of gebieden met cultuurhistorische, archeologische of ecologische waarden.

6 Prioriteit 3: Stedelijke dimensie

6.1 Hoofddoelstelling van de prioriteit

*Veilige en aantrekkelijke
leefomgeving steden*

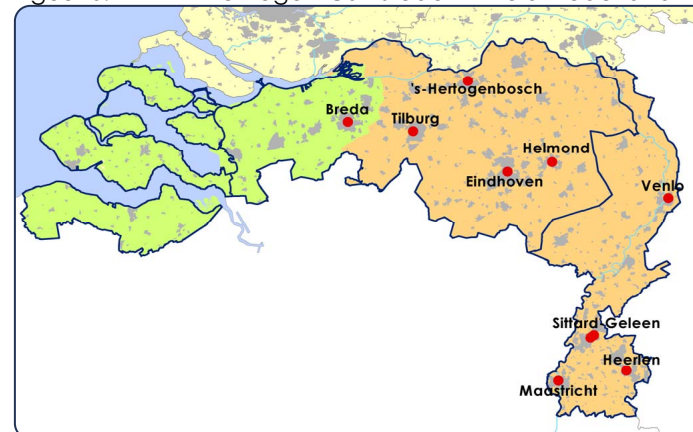
De hoofddoelstelling van de prioriteit "Stedelijke dimensie" is het bijdragen aan een veilige en aantrekkelijke woon- en werkomgeving voor alle bewoners van de GSB-steden in Zuid-Nederland. In het Operationeel Programma zal, in synergie met het ESF, aandacht worden besteed aan het realiseren van werkgelegenheid voor de stedelijke bevolking. Projecten in deze prioriteit worden uitgevoerd binnen de negen GSB-steden uit figuur 6.1 (zie ook bijlage 1).

De betreffende steden zullen, uitgaande van de eigen mogelijkheden, ieder zo goed mogelijk invulling geven aan het ideaal van de complete en vitale stad. Een stad, die sociaal, leefbaar en veilig is, een stad die ook economisch vitaal is, werk biedt aan wie dat zoekt en hoogwaardige vestigingslocaties biedt voor bedrijven en instellingen. Dit vereist samenwerking met relevante sociaal-economische partners. Een complete en vitale stad levert een cruciale bijdrage aan het welslagen van de Lissabon-strategie. Gerefereerd wordt in dit verband ook aan artikel 8 van de EU-Verordening 1080/2006.

Grote steden kunnen als geen ander de synthese tussen economie, samenleving en duurzaamheid realiseren. Het Nederlandse Grote Steden Beleid is hiervan een exponent. De integrale aanpak vormt ook de basis voor projectontwikkeling.

In relatie tot dit OP kunnen ook de ervaringen vanuit het initiatief "Regio's voor economische verandering" van belang zijn.

Figuur 6.1 De negen GSB-steden in Zuid-Nederland

6.2 Operationele doelen

Operationele doelen:

- Stimuleren stads- en wijk economie;
- Kwaliteitsimpuls bestaande werklocaties;
- Stimuleren leefbaarheid, participatie en sociale cohesie;
- Transformatie van binnenstedelijke gebieden;
- Verbeteren attractiviteit openbare ruimte, inclusief openbaar groen en verbeteren van de veiligheid in de openbare ruimte;
- Creëren van topmilieus.

Stimuleren van economische activiteiten in de steden

De prioriteit 'Stedelijke dimensie' richt zich met verschillende activiteiten op het stimuleren van economische activiteit binnen de wijken en steden. Evenals het stimuleren van de participatie en leefbaarheid is de inzet voor de stads- en wijk economie ook bedoeld om mensen aan het werk te helpen. De activiteit van kleine ondernemingen draagt bij aan de levendigheid van stadswijken. Een belangrijk onderdeel hiervan is het stimuleren van de mogelijkheden voor een combinatie van wonen en werken.

Werklocaties

Door het vergroten van de aantrekkelijkheid en het herstructureren van verouderde werklocaties worden bestaande locaties beter benut. De EFRO-middelen worden ingezet om gunstige voorwaarden te scheppen voor investeringen door private partijen. In deze prioriteit valt tevens synergie te behalen met het investeringsbudget stedelijke vernieuwing en de brede doeluitkering economie.

Leefbaarheid, participatie en sociale cohesie

Het bevorderen van participatie en leefbaarheid kan met zowel fysieke als niet-fysieke maatregelen worden gedaan. Voorbeelden van fysieke vormen zijn de realisatie of inrichting van een trainingscentrum voor specifieke doelgroepen in een wijk (voor taalcursussen, vaardigheidstraining of werkattitudetraining) of het inrichten van 'alles-onder-één-dak'-concepten op het vlak van werk, scholing en inkomen. Maar bijvoorbeeld ook via veiligheidsprojecten, zoals cameratoezicht of opwaardering/herinrichting openbare ruimte. Niet-fysieke vormen zijn bijvoorbeeld gericht op activering van zelforganisatie van bewoners, het aanstellen van een buurt- of verenigingsondersteuner, vergroten van het burgerschap door informatievoorziening over bijvoorbeeld de buurthistorie, of nieuwe communicatievormen tussen overheid en burgers en tussen burgers onderling.

Aantrekkelijke openbare ruimte door fysieke investeringen en gezamenlijke ontwikkeling van methoden

Het verbeteren van de attractiviteit en de veiligheid van de openbare ruimte vereist enerzijds fysieke maatregelen, zoals investeringen in de het openbaar groen in en om de stad (GIOS). Anderzijds kan ook worden gedacht aan de gezamenlijke ontwikkeling van methoden om typisch stedelijke problemen aan te pakken. Een combinatie van investeringen hierin kan leiden tot aanzienlijke besparingen. Inzet ten behoeve van de transformatie van binnenstedelijke gebieden beperkt zich tot investeringen in fysieke randvoorwaarden en de overheidsbijdrage in publiek-private samenwerkingsconstructies.

Stedelijke topmilieus

Tot slot is het creëren van topmilieus ook één van de operationele doelstellingen binnen deze prioriteit. Stedelijke topmilieus kunnen ontstaan op basis van kennisomgeving, historisch erfgoed, hoogwaardige (stations)omgevingen, topsportfaciliteiten, aanbod culturele voorzieningen, culturele programmering, enz.

6.3 Activiteiten

Activiteiten binnen de prioriteit “Stedelijke Dimensie” dragen direct of indirect bij aan een aantrekkelijke woon- en werkomgeving voor alle bewoners van de GSB-steden in Zuid-Nederland. De activiteiten hebben betrekking op de specifieke stedelijke aspecten van het vestigingsklimaat.

Activiteiten:

1. Stimuleren van de **combinatie wonen en werken in wijken** door de ontwikkeling van ICT-concepten, ontwikkeling van nieuwe vormen van huisvesting, stimuleren van broedplaatsmilieus in wijken enz.¹⁵;
2. Creëren van **stedelijke topmilieus** door ontwikkeling kennisinfrastructuur, (cultuur)historische 'eigenheid' van de stad, uitbouw cultureel voorzieningenpakket enz.;
3. **Kwaliteitsverbetering van werklocaties** door herontwikkeling bedrijfsgebouwen, bijdragen aan het opzetten van Parkmanagement, investeringen in de openbare ruimte, enzovoort. Voor zover in overeenstemming met de geldende richtlijnen hiervoor;
4. **Participatievergroting** door nieuwe woon-zorgconcepten, ICT-concepten die de participatie vergroten door interactie tussen burgers onderling en tussen burger en overheid, ontwikkeling wijk/stad/regio-gevoel door educatie- en informatieprojecten enz.;
5. Investeringen ten behoeve van de **transformatie van binnenstedelijke gebieden** met een economische meerwaarde;
6. Verbeteren **attractiviteit en / of veiligheid van de openbare ruimte** door middel van fysieke maatregelen in de openbare ruimte en openbaar groen en gezamenlijke ontwikkeling van methoden voor de aanpak van stedelijke problemen;
7. Ontwikkeling en implementatie van **stedelijke vervoerssystemen** voor passagiers en goederen (stadsdistributie, light-rail enz.).

Afbakening

Overlap prioriteiten twee en drie

Attractieve regio's en attractieve steden zijn beide essentieel voor een goed vestigings- en leefklimaat. De doelstellingen van de prioriteiten twee en drie zijn dan ook aanvullend op elkaar. Op het gebied van de activiteiten is er een schijnbare overlap, met name betreffende het creëren van topmilieus en de kwaliteitsimpuls bestaande werklocaties. Om deze overlap te voorkomen worden projecten die betrekking hebben op deze doelen en zich afspelen in één van de negen GSB steden ondergebracht in prioriteit drie. Projecten die zich richten op het creëren van topmilieus of een kwaliteitsimpuls voor bestaande werklocaties en zich afspelen buiten de negen GSB steden worden ondergebracht in prioriteit twee.

¹⁵ Aanleg van ICT-infrastructuur kan niet met EFRO middelen worden medegefinancierd. Afbakening: Realisatie van bedrijfshuisvesting voor hooginnovatieve en kennisintensieve starters valt binnen prioriteit 1 (ondersteuning van starters).

*zowel positieve als negatieve
gevolgen voor het milieu*

Conclusies uit de Strategische Milieubeoordeling

Samenvattend kan worden geconstateerd dat de maatregelen van prioriteit 3 (naast de te verwachten indirecte, maar positieve effecten op het welvaartsniveau) zowel positieve als negatieve gevolgen voor het milieu kunnen hebben. Bij uitwerking en uitvoering van projecten is een integrale en op duurzaamheid gerichte aanpak noodzakelijk. Dit houdt onder andere in dat een zorgvuldige planvorming wenselijk is in het geval projecten (mede) betrekking hebben op gebieden met mogelijke ecologische, archeologische of cultuurhistorische waarden. Mogelijke negatieve effecten kunnen in sterke mate samen met verkeer; aandacht voor bereikbaarheid met openbaar vervoer en fiets is dan ook een belangrijk aandachtspunt. In vergelijking met de maatregelen van Prioriteit 1 is bij de maatregelen van Prioriteit 3 meer aandacht nodig voor een zorgvuldige planvorming en kan meer expliciet aandacht worden besteed aan maatregelen om milieueffecten te voorkomen of te mitigeren.

7 Prioriteit 4: Technische Bijstand

7.1 Hoofddoelstelling van de prioriteit

Implementatie en beheer van het programma

De prioriteit Technische bijstand heeft betrekking op de beheersmatige kant van het programma. De hoofddoelstelling van deze prioriteit is de succesvolle en adequate implementatie van het operationele programma in lijn met de inhoudelijke programmadoelstellingen en de Europese kaders. Uit deze prioriteit wordt de organisatiestructuur van het programma gefinancierd. Ook activiteiten op het gebied van communicatie, toezicht en evaluatie maken deel uit van de Technische Bijstand.

In lijn met de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen is 4% van het totale budget van dit programma gereserveerd voor de prioriteit Technische Bijstand. In absolute termen is dit ca. € 14,8 miljoen. Technische Bijstand betreft de gehele programmaperiode 2007-2013 met een uitloop van 2 jaar voor uitvoering en afwikkeling. De totale periode waarop Technische Bijstand betrekking heeft loopt dan van 2007 tot 2015; in totaal 9 jaar. Per jaar is gemiddeld € 1,6 miljoen beschikbaar.

7.2 Activiteiten

Bemensing van Stimulus programmamanagement en de steunpunten

De activiteiten in het kader van deze prioriteit staan in dienst van de implementatie van het Operationeel Programma Zuid-Nederland. In de eerste plaats gaat het daarbij om de personele bezetting van het programma, namelijk:

- De bemensing van Stimulus programmamanagement, als uitvoeringsorgaan namens de Managementautoriteit van het programma.
- De bemensing van de provinciale steunpunten die in samenspraak met Stimulus in de provincies de uitvoering van het programma versterken.
- Eventuele inschakeling van specialistische externe expertise of ondersteuning.

Activiteiten

In hoofdlijnen vallen de volgende aspecten van de uitvoering en organisatie van het programma onder deze prioriteit:

- Ondersteuning van de Managementautoriteit, de Stuurgroepen en het Comité van Toezicht
- Activiteiten gericht op projectontwikkeling
- Activiteiten op het gebied van marketing en communicatie
- Financieel beheer en administratie van het programmabudget
- Controle en toezicht op de projecten.
- Monitoring en evaluatie van de voortgang en doelbereiking van het programma

Deze activiteiten zijn direct gerelateerd aan de uitvoering en organisatie van het programma. Zij worden in hoofdstuk 9 van dit Operationeel Programma meer in detail beschreven.

8 Algemene bepalingen

8.1 Doelgroepen

Uitgesloten sectoren, zie bijlage 8

De uitvoering van dit Operationeel Programma richt zich op alle economische sectoren, behoudens sectoren waaraan steunverlening is uitgesloten (voor de uitgesloten sectoren en uitzonderingen hierbij zie bijlage 8). Projecten en activiteiten die vallen onder prioriteit 1 of 2 hebben bij voorkeur, maar niet uitsluitend, betrekking op de speerpuntsectoren (Zuidwest-Nederland) of kennisassen (Zuidoost-Nederland).

8.2 Toetsingskader voor projectselectie

Toetsingskader wordt vastgesteld bij de start van het programma

Projecten die worden ingediend voor medefinanciering vanuit het Operationeel Programma EFRO Zuid-Nederland zullen worden geselecteerd aan de hand van een toetsingskader dat door het Comité van Toezicht zal worden vastgesteld bij de start van het programma.

Subsidiabiliteitscriteria

In dit toetsingskader worden vanzelfsprekend de subsidiabiliteitscriteria opgenomen die zijn beschreven in de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen en de Verordening voor het EFRO. Ook zullen belangrijke horizontale uitgangspunten van het EU-beleid worden verankerd, zoals gelijkheid tussen mannen en vrouwen, duurzaamheid, en non-discriminatie.

Als er naast deze algemene communautaire voorschriften op nationaal niveau aanvullende subsidiabiliteitsregels worden vastgesteld, dan zullen ook deze in het toetsingskader worden opgenomen.

Prioriteitspecifieke beleidsvoorkeuren

Daarnaast zal dit toetsingskader een set selectiecriteria bevatten waaraan projecten moeten voldoen. Tot slot worden er ook prioriteitspecifieke beleidsvoorkeuren geformuleerd. Deze zijn niet kaderstellend voor de projecten, maar geven wel een richting aan voor de daadwerkelijke invulling van de prioriteiten met projecten. Deze beleidsvoorkeuren komen aan de orde in de volgende paragraaf. "Grote projecten" zoals bedoeld in artikel 39 van de Verordening 1083/2006 worden niet voorzien.

8.3 Beleidsvoorkeuren

Projecten die voldoen aan één of meerdere beleidsvoorkeuren genieten de voorkeur boven projecten die hieraan niet voldoen. Indieners van projecten wordt uitdrukkelijk aangeraden deze beleidsvoorkeuren in ogenschouw te nemen bij het opstellen en indienen van hun projectvoorstel. De beleidsvoorkeuren worden

in combinatie met de andere eisen, uitgewerkt tot projectselectiecriteria, die worden vastgesteld door het Comité van Toezicht. In de uiteindelijke projectselectiecriteria.

Projecten sluiten aan bij de regionale innovatiestrategieën

Prioriteit 1

- Projecten die worden uitgevoerd binnen Zuidwest-Nederland (voor afbakening van Zuidwest-Nederland, zie bijlage 1) zouden bij voorkeur betrekking moeten hebben op de benoemde speerpuntsectoren voor Zuidwest-Nederland, te weten: logistiek, procesindustrie en toerisme of de ontwikkeling of toepassing van de 'enabling technologies' (ICT, creatieve diensten/industrie, design, engineering). Het kan gaan om proces-, organisatie- en/of productvernieuwing gaan.
- Projecten die worden uitgevoerd binnen Zuidoost-Nederland (bestaande uit gemeenten zoals opgenomen in bijlage 1) zouden bij voorkeur betrekking moeten hebben op de benoemde kennisassen voor Zuidoost-Nederland, te weten: High tech systemen en materialen, Life sciences en medische technologie en Food & nutrition of nieuwe energie, Industrial Design of de ontwikkeling of toepassing van andere 'enabling technologies' (ICT, creatieve diensten/industrie, engineering). Het kan gaan om proces-, organisatie- en/of productvernieuwing gaan.
- Projecten sluiten bij voorkeur aan de behoefte van het bedrijfsleven.
- Er wordt bij voorkeur tenminste één kennisinstelling (kenniscoalitie) betrokken bij het project.
- Bij clusterprojecten worden bij voorkeur tenminste 2 ondernemingen uit het MKB betrokken.
- Bij projecten op het gebied van toptechnologie is bij voorkeur ook de transnationale dimensie van het project in ogenschouw genomen.

Projecten bij voorkeur van bovenregionale betekenis

Prioriteit 2

- Projecten hebben bij voorkeur een integrale invalshoek.
- Projecten hebben tenminste een bovenlokale betekenis en bij voorkeur een bovenregionale uitstraling.
- Bij fysieke projecten moet aandacht voor duurzaamheid zijn geoperationaliseerd.

Werkgelegenheid en continuïteit als selectiecriteria

Prioriteit 3

- Projecten die fysieke of organisatorische randvoorwaarden voor toeleiding naar de arbeidsmarkt creëren hebben de voorkeur.
- Projecten die zich lenen voor opschaling en/of waarvan de continuïteit op enigerlei wijze is verzekerd hebben de voorkeur.
- Wijkeconomische projecten worden bij voorkeur ontwikkeld met partijen uit de marktsector.
- Projecten op het vlak van stedelijke revitalisering moeten een aantoonbare positieve economische betekenis hebben.

8.4 Horizontale issues

*Non-discriminatie, gelijke kansen,
toegankelijkheid en
duurzaamheid*

De horizontale issues betreffen gelijkheid tussen man en vrouw, het non-discriminatie beginsel, het beginsel van duurzame ontwikkeling en het rekening houden met de toegankelijkheid voor gehandicapten. Het operationeel programma zal conform de Europees geformuleerde beginselen omtrent deze zogenaamde horizontale issues, zoals verwoord in artikel 16 van Verordening 1083/2006, worden uitgevoerd. Dat wil zeggen dat er in de acties gefinancierd vanuit dit programma, alsmede vanuit het beheer van het programma, wordt uitgegaan van een gelijke positie van man en vrouw, er geen discriminatie wordt toegepast en dat er rekening gehouden wordt met de toegankelijkheid voor gehandicapten. Ook in de projectselectie wordt hiermee rekening gehouden, derhalve zullen er geen projecten gefinancierd worden die strijdig zijn met bovengenoemde beginselen.

Duurzame ontwikkeling komt terug in prioriteiten alle van het programma. In prioriteit 1 onder meer in het geval van eco-innovatie (innovatie die bijdraagt aan een beter milieu met als voorbeeld ontwikkelingen op het gebied van gebruik van duurzame brandstoffen en ontwikkelingen van technieken voor benutting van zonne-energie) en in prioriteit 2 en 3 door het kwalitatief verbeteren van de leefomgeving en het verhogen van de milieukwaliteit (waaronder luchtkwaliteit). Op deze manier is duurzame ontwikkeling als het ware ingebouwd in de doelstellingen van het programma.

8.5 Staatssteun

Wanneer in het kader van dit Operationeel Programma steun wordt verleend aan economische activiteiten, dan zullen de hiervoor geldende Europese bepalingen op het gebied van staatssteun worden gevolgd. Alle via dit programma verleende staatssteun moet in overeenstemming zijn met de procedures, inhoud en regelgeving zoals die van toepassing zijn op het moment waarop de staatssteun wordt verleend. De artikelen 87 en 88 van het EG-verdrag vormen de basis van de staatssteun-regeling. Artikel 87 van het EG-Verdrag verbiedt steun van overheden aan ondernemingen die de mededinging kan vervalsen en het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig kan beïnvloeden. Op grond van artikel 88 van het EG-Verdrag zal de beheerautoriteit steunmaatregelen melden bij de Europese Commissie. De procedure die hiervoor moet worden gevolgd is uitgewerkt in Verordening 794/2004. Zonder voorafgaande aanmelding en daaropvolgende goedkeuring door de Europese Commissie mag de steun niet worden verleend.

*Vrijstellingen op de
aanmeldingsplicht staatssteun*

De Europese Commissie heeft in Verordening 994/98 een aantal maatregelen vrijgesteld van de aanmeldingsplicht. Dit zijn maatregelen die ingezet worden om problemen op te lossen die zich in elke sector en elke regio kunnen voordoen, de horizontale steunmaatregelen. Deze omvatten:

- 'de minimis'-regel;
- steun aan het midden- en kleinbedrijf (Verordening 364/2004);
- werkgelegenheidssteun (Verordening 2204/2002);
- opleidingsteun (Verordening 68/2001).

'de minimis'

Voor de uitvoering van deze steunmaatregelen hoeft de Commissie geen goedkeuring te verlenen. Met uitzondering van de 'de minimis'-steun geldt er wel een publicatieverplichting. Deze regel houdt in dat bedrijven gedurende een bepaalde periode niet meer dan een maximum bedrag aan steun uit Europese middelen kunnen ontvangen. Zolang de totale steun onder de drempelwaarde blijft, is er geen sprake van concurrentieverstorende staatssteun en hoeft deze niet in Brussel te worden aangemeld¹⁶.

Vrijstelling voor steun aan MKB

Daarnaast is de vrijstelling voor steun aan het MKB, inclusief steun voor onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten, relevant voor de activiteiten in dit programma. Naast deze vrijstellingsverordeningen zijn er horizontale steunmaatregelen die wel vooraf gemeld moeten worden aan de Commissie. De Commissie beoordeelt de steun aan de hand van kaderregelingen.

Op het moment van schrijven van dit Programma werkt de Commissie aan een meer algemeen en versimpeld overzicht van mogelijkheden om steun aan MKB-bedrijven te geven. Dit overzicht zal van toepassing zijn op het programma.

De Managementautoriteit is verantwoordelijk voor het naleven van de staatssteunregels. Bij de beoordeling van projectvoorstellen zullen deze, wanneer betrokkenheid van bedrijven aan de orde is, worden getoetst aan de geldende staatssteunregelgeving, waarbij ook gekeken wordt naar cumulatie van steun. De Stuurgroepen en het Comité van Toezicht staan de Managementautoriteit ter zijde bij de naleving van deze regels.

8.6 Afbakening met andere EU programma's

Uitgebreide afbakening andere EU programma's in bijlage 5

Naast dit Operationeel Programma voor Doelstelling 2 van het EFRO zijn er verschillende andere Europese programma's die raakvlakken hebben met dit OP en die ook van toepassing zijn voor Zuid-Nederland. Het gaat onder meer om het Europees Sociaal Fonds (Doelstelling 2 ESF), het Plattelands Ontwikkelings-Programma (POP2), en Territoriale Samenwerking (Doelstelling 3, voorheen Interreg).

Deze programma's kunnen elkaar versterken door complementaire activiteiten te ondersteunen. Daarbij is het wel van belang om te voorkomen dat zij elkaar overlappen. Daarom is een duidelijke afbakening nodig tussen de activiteiten die dit OP ondersteunt en die van de verschillende andere programma's. In bijlage 5 wordt uitgebreid ingegaan op deze afbakening.

Juist voor Zuid-Nederland is het van groot belang om grensoverschrijdend te denken en te handelen. Voor Europese medefinanciering van dergelijke activiteiten zal een beroep worden gedaan op de daarvoor specifiek bedoelde grensoverschrijdende en transnationale programma's (D3-4A en D3-4B, voorheen Interreg 3A en 3B).

¹⁶ Het maximum steunbedrag met ingang van 1 januari 2007 is vastgesteld op €200.000 over een periode van drie jaar.

8.7 Bijdrage aan de Lissabonstrategie – oormerken van het budget

De activiteiten die door het EFRO worden medegefinancierd, moeten bijdragen aan het bereiken van de EU prioriteiten van de hernieuwde Lissabon strategie: het versterken van het concurrentievermogen en het scheppen van meer banen. In de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen (nr. COM(2004) 495 final) is als target vastgelegd dat ten minste 75% van de middelen van Doelstelling 2 moet worden ingezet voor activiteiten die hieraan bijdragen. Binnen Nederland is deze opgave in het Nationaal Strategisch Referentiekader (NSR) gedifferentieerd voor het ESF en het EFRO. In het ESF zal 90% van het budget 'geoomerkt' worden voor activiteiten in het kader van de Lissabondoelen. Binnen de EFRO-programma's moet tenminste 60% van het budget hieraan bijdragen.

*Ten minste 60% van de middelen
OP-Zuid ingezet t.b.v. 'Lissabon'*

De ambities die in dit OP voor Zuid-Nederland zijn vastgelegd sluiten nauw aan bij de doelstellingen van de Lissabon strategie. Het doel om 60% van het programmabudget te benutten voor activiteiten die bijdragen aan de Lissabondoelen kan daarom naar verwachting door het OP-Zuid zeker gerealiseerd worden.

Om de voortgang ten opzichte van dit doel te kunnen volgen, kent de Algemene Verordening een indeling waarin de verschillende aspecten van de Lissabonstrategie zijn uitgesplitst in categorieën van activiteiten. In Bijlage 6 is een overzicht opgenomen dat een indicatie geeft van de wijze waarop dit OP verwacht de 60% te halen, verdeeld over deze verschillende categorieën.

9 Organisatie en uitvoering

Dit hoofdstuk beschrijft de hoofdlijnen van de organisatie- en managementstructuur van het OP Zuid. Hierin worden conform de bepalingen in de Algemene Verordening de verantwoordelijke autoriteiten genoemd, respectievelijk de Managementautoriteit, de Certificeringsautoriteit en de Auditautoriteit, inclusief hun verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Daarnaast wordt geschetst hoe in Zuid-Nederland het beheer van het programma wordt vormgegeven, met inzet van Stimulus programmamanagement en provinciale steunpunten. Tenslotte worden de monitoring van het programma en de maatregelen voor informatie en publiciteit beschreven.

9.1 Managementautoriteit

De Provincie Noord-Brabant treedt op als Managementautoriteit van het Operationeel Programma Zuid-Nederland.

Provincie Noord-Brabant
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch

*Verantwoordelijkheden
Managementautoriteit*

De Managementautoriteit is tegenover de Europese Commissie en de lidstaat verantwoordelijk voor het management en de uitvoering van het operationeel programma. In het bijzonder moet de Managementautoriteit:

Taken Managementautoriteit

- Erop toezien dat de selectie van projecten gebeurt volgens de criteria van het programma en dat projecten voldoen aan de geldende Europese en nationale regels
- De beschikkingen afgeven;
- Verifiëren dat gefinancierde producten en diensten zijn geleverd en of uitgaven van projecten zijn gedaan volgens de geldende Europese en nationale regels;
- Zorgen dat er een digitaal registratiesysteem is voor boekhoudkundige gegevens van alle projecten en dat de gegevens worden verzameld en bewaard die nodig zijn voor het financiële beheer en het toezicht;
- Zorgen dat de begunstigden en andere instanties die bij de projecten betrokken zijn een afzonderlijk boekhoudsysteem gebruiken;
- Erop toezien dat de vereiste evaluaties van het operationele programma tijdig plaatsvinden en voldoen aan de kwaliteitsnormen;

- Procedures instellen om te garanderen dat alle documenten worden bijgehouden die nodig zijn om voor een toereikend controlespoor te zorgen;
- Erop toezien dat de Certificeringsautoriteit alle noodzakelijke informatie ontvangt over uitgaven, procedures en audits;
- Ondersteuning, voorbereiding en documentatie van het Comité van Toezicht (laten) verzorgen;
- Jaarverslagen en het eindverslag over de uitvoering van het programma opstellen en indienen;
- Erop toezien dat de regels inzake voorlichting en publiciteit worden nagekomen;
- De Commissie informatie verstrekken aan de hand waarvan zij grote projecten kan beoordelen;
- Voorstellen tot wijziging van het programma doen aan de Europese Commissie op basis van besluiten van het Comité van Toezicht.

De managementautoriteit, de Provincie Noord-Brabant, fungeert ook als de instantie die bevoegd is voor het verrichten van de betalingen aan de begunstigden binnen het Operationeel Programma Zuid.

9.2 Certificeringsautoriteit

*Verantwoordelijkheid
Certificeringsautoriteit*

De Certificeringsautoriteit is verantwoordelijk voor het verifiëren van de juistheid en compleetheid van betalingsverzoeken en uitgavenstaten die de Managementautoriteit van het Operationele Programma Zuid Nederland indient bij de Europese Commissie. Ook is het de verantwoordelijkheid van deze autoriteit om ervoor te zorgen dat Europese bijdragen die ten onrechte zijn uitbetaald (wegens geconstateerde onregelmatigheden), worden teruggevorderd, en aan de Commissie worden terugbetaald.

Taken Certificeringsautoriteit

De Managementautoriteit zendt alle betalingsverzoeken en uitgavenoverzichten toe aan de Certificeringsautoriteit. Deze ziet er op toe dat de uitgaven juist zijn weergegeven en afkomstig zijn van een betrouwbaar boekhoudsysteem. Zij toetst ook of gedeclareerde uitgaven in lijn zijn met de geldende EU- en nationale voorschriften. Bij deze toets beziet zij ook de procedures die door de Managementautoriteit zijn gevolgd en de audits die zijn verricht in verband met de gedeclareerde uitgaven. Wanneer deze toets naar tevredenheid van de Certificeringsautoriteit is afgerond, zendt zij de gecertificeerde uitgavenstaten en betalingsverzoeken door aan de Europese Commissie voor uitbetaling. De certificeringsautoriteit neemt de betalingen van de Commissie in ontvangst en betaalt deze door aan de managementautoriteit.

De Certificeringsautoriteit voor het Operationeel Programma Zuid-Nederland is:

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Dienst Regelingen
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Een tijdige en soepele afwikkeling van de certificering van betalingsverzoeken is van groot belang voor de uitvoering en de financiële uitputting van dit Operationeel Programma. Er zullen daarom naast dit OP nadere afspraken gemaakt worden met de Certificeringsautoriteit over de organisatie en doorlooptijden van het certificeringsproces.

9.3 Auditautoriteit

Taken Auditautoriteit

De Auditautoriteit beoordeelt voorafgaand aan de eerste betaalaanvraag de opzet en het bestaan van de AO/IC en ziet vervolgens erop toe dat het beheers- en controlesysteem van het operationele programma goed functioneert. Daarbij zal deze autoriteit door middel van steekproeven nagaan of de gedeclareerde uitgaven correct zijn.

Auditstrategie

De manier waarop zij deze taken zal uitvoeren wordt vastgelegd in een auditstrategie, die onder meer ingaat op de doelgroepen, de planning en de methodologie van de audits. Deze strategie moet binnen negen maanden na goedkeuring van het programma aan de Europese Commissie worden aangeboden. De Auditautoriteit brengt, met ingang van het jaar 2008, jaarlijks verslag uit aan de Europese Commissie van de resultaten van de audits en rapporteert daarbij eventuele tekortkomingen in de beheers- en controlesystemen van het programma. Bij de afsluiting van het Operationeel Programma beoordeelt de Auditautoriteit de geldigheid van het verzoek tot betaling van de eindbalans en brengt een laatste controleverslag uit.

Als Centrale Auditautoriteit voor de Nederlandse EFRO Doelstelling 2 programma's treedt op:

Ministerie van Financiën
Audit Dienst
Postbus 20201
2500 EE Den Haag

9.4 Comité van Toezicht

Het Comité van Toezicht ziet toe op de effectiviteit en de kwaliteit van de uitvoering van het Operationeel Programma. Het Comité besluit over de algemene strategie en het beleid van het programma en is verantwoordelijk voor het globale toezicht op de uitvoering van het programma.

Het Comité wordt voorgezeten door de provincie Noord-Brabant als Managementautoriteit van het programma en is verder als volgt samengesteld:

Samenstelling Comité van Toezicht

Comité van Toezicht:

- Voorzitter: Commissaris van de Koningin Provincie Noord-Brabant
- Vice voorzitter: voorzitter stuurgroep Zuidoost (gedeputeerde Limburg)
- Voorzitter stuurgroep Zuidwest (gedeputeerde Zeeland)
- Voorzitter stuurgroep Steden (gedeputeerde Noord-Brabant)
- Vertegenwoordiger ministerie EZ
- Vertegenwoordiger kennisinstellingen
- Vertegenwoordiger gemeenten Zuid-Nederland (buiten Tripool en BrabantStad, bij voorkeur uit Zeeland)
- Vertegenwoordiger BrabantStad
- Vertegenwoordiger Tripool / Venlo
- Vertegenwoordiger milieuorganisaties
- Vertegenwoordiger werkgevers
- Vertegenwoordiger werknemers

- Vertegenwoordiger Europese Commissie (met raadgevende stem)

Stimulus ondersteunt het CvT

Het Comité van Toezicht stelt in zijn eerste vergadering het eigen reglement van orde vast binnen het institutionele, wettelijke en financiële kader van de betrokken Lidstaat en in overleg met de Managementautoriteit. Het Comité wordt ondersteund door het programmamanagement Stimulus.

Taken Comité van Toezicht

Het Comité van Toezicht heeft de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- Vaststellen en zonodig herzien van de selectiecriteria voor projecten;
- Toezicht houden op het bereiken van de programmadoelen;
- Beoordelen van de resultaten van het programma en toetsing daarvan aan de prioriteiten van het programma;
- Beoordelen en vaststellen van de jaarrapportages en het eindrapport van het programma;
- Het Comité wordt op de hoogte gesteld van het jaarlijkse controle rapport betreffende het programma en de reactie van de Europese Commissie daarop
- Voorstellen doen aan de Managementautoriteit over herziening van het Operationele Programma;
- Voorstellen doen voor eventuele wijzigingen in de beschikking van de Commissie over de verdeling van de bijdrage uit het EFRO.

9.5 Stuurgroepen

Drie stuurgroepen:

Binnen het programma Zuid-Nederland worden drie stuurgroepen in het leven geroepen die worden belast met de taak van de inhoudelijke beoordeling van projectvoorstellen en het toekennen van financiële bijdragen uit het programmabudget. Deze stuurgroepen opereren onder verantwoordelijkheid van de

Managementautoriteit en het Comité van Toezicht. De exacte samenstelling van de stuurgroepen wordt bepaald bij de oprichting van het Comité van Toezicht. Middels het Reglement van Orde, dat het Comité van Toezicht in zijn eerste vergadering vast dient te stellen, worden de stuurgroepen gereguleerd. Evenals bij de samenstelling van het Comité van Toezicht, is ook bij de stuurgroepen een brede samenstelling met alle relevante overheden en sociaaleconomische partners (inclusief milieuorganisaties) uitgangspunt.

De drie afzonderlijke stuurgroepen worden ingesteld voor respectievelijk de deelgebieden Zuidwest-Nederland, Zuidoost-Nederland en de Zuid-Nederlandse steden.

Zuidwest, Zuidoost en de Steden

De Stuurgroepen Zuidwest en Zuidoost beslissen over de toekenning van bijdragen aan projecten in de prioriteiten 1 en 2 die gesitueerd zijn binnen hun respectievelijke deelgebied (zie voor de exacte afbakening hiervan Bijlage 1).

De Stuurgroep Steden is verantwoordelijk voor het beoordelen van projecten binnen prioriteit 3 "Stedelijke Dimensie" binnen de 9 GSB steden die voor middelen uit deze prioriteit in aanmerking komen.

De exacte samenstelling van de stuurgroepen wordt bepaald bij de oprichting van deze stuurgroepen door het Comité van Toezicht.

Taken stuurgroepen

De taken en verantwoordelijkheden van de Stuurgroepen omvatten:

- Beoordelen van projectvoorstellen aan de hand van vooraf door het Comité van Toezicht vastgestelde criteria;
- Besluiten over de toekenning van de subsidie op advies van het programma secretariaat;
- Adviseren inzake beschikkingen;
- Rapporteren omtrent de voortgang van de uitvoering van het programma aan het Comité van Toezicht;
- Kennis nemen van de voortgangsrapportages, jaarverslagen en tussentijdse evaluaties;
- Voorstellen doen met betrekking tot de besteding van programmamiddelen voor promotie, publiciteit en onderzoek;
- Adviseren aan het Comité van Toezicht inzake eventuele programmawijzigingen of wijzigingen in de opzet van het programmabeheer.

9.6 Programmamanagement

Stimulus programmamanagement

Stimulus

Het dagelijkse programmamanagement zal worden uitgevoerd door Stimulus. Stimulus fungeert als het secretariaat van het programma en ondersteunt als zodanig de Managementautoriteit, het Comité van Toezicht en de stuurgroepen bij het uitoefenen van hun verantwoordelijkheid. Daarbij zorgt Stimulus voor de begeleiding van projectindieners bij het voorbereiden van hun aanvragen, het bewaakt de financiële en

Taken programmamanagement

inhoudelijke voortgang, en zorgt voor de communicatie en publiciteit van het programma. Concreet zijn de volgende taken gedefinieerd voor het programmamanagement:

- Intake van aanvragen en advisering en begeleiding van aanvragers;
- Inhoudelijke en financiële toetsing van aanvragen;
- Voorbereiding en secretariaat van Comité van Toezicht en Stuurgroepen
- Financieel beheer;
- Planning en control op programma niveau;
- Controle en toezicht op projecten (financieel en inhoudelijk);
- Rapportages en afrekeningen;
- Communicatie en PR.

Stimulus is onderdeel van de Managementautoriteit Provincie Noord-Brabant. Het opereert als programmamanagement vanzelfsprekend in dienst van alle bij het Operationeel Programma betrokken belanghebbenden.

De Steunpunten geven mede uitvoering aan het programma

Provinciale Steunpunten

In aanvulling op het programmamanagement door Stimulus worden in de drie provincies van Zuid-Nederland provinciale steunpunten ingesteld. Deze Steunpunten geven mede uitvoering aan het programma. Daarbij brengen zij specifieke regionale kennis in uit de verschillende provincies en zorgen ervoor dat voor potentiële deelnemers aan het programma een contactpunt hebben in hun directe nabijheid. Ook kunnen de Steunpunten een brug slaan tussen het OP Zuid en de provinciale en regionale beleidsagenda's. Zij kunnen binnen de provincies actief de koppeling maken tussen de prioriteiten van het OP en de concrete ambities en provinciale uitvoeringsprogramma's en de vertaalslag maken naar bijpassende projecten in het kader van OP Zuid. De provinciale steunpunten zijn geen "bemiddelende instantie" zoals bedoeld in artikel 2, lid 6 van Verordening 1083/2006.

9.7 Monitoring en evaluatie

Managementautoriteit en CvT verantwoordelijk

De Managementautoriteit en het Comité van Toezicht zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de implementatie van het Operationeel Programma Zuid-Nederland. Om hen in staat te stellen deze verantwoordelijkheid te nemen, is het van belang dat zij kunnen beschikken over volledige en juiste informatie over de inhoudelijke en financiële voortgang van het programma. Op basis van dergelijke informatie kunnen zij, in samenspraak met de Europese Commissie, tijdig knelpunten signaleren en zonodig bijsturen.

Geautomatiseerd monitoringssysteem

Om deze informatie op een gestructureerde en toegankelijke wijze te beheren zal een geautomatiseerd monitoringssysteem worden ingezet. In dit systeem worden financiële en inhoudelijke gegevens bijgehouden op het niveau van het programma, de prioriteiten en de projecten. De indicatoren die voor elk van de prioriteiten van het Operationeel Programma zijn vastgesteld, worden in het systeem opgenomen en

Financiële gegevens uitwisselbaar met SFC2007

bijgehouden.

Het systeem zal ook worden gebruikt voor het indienen van betalingsverzoeken bij de Europese Commissie. Daarom wordt het systeem zodanig opgezet dat de gegevens uitwisselbaar zijn met het financiële beheerssysteem SFC2007 dat de Europese Commissie hanteert voor het ontvangen en verwerken van de betalingsverzoeken van operationele programma's. Koppeling vindt plaats met het centrale monitoringssysteem dat beheerd wordt door het Ministerie van Economische Zaken.

Toetsing projecten tussentijds en bij afronding

In de concrete vormgeving van het programmamanagement wordt een procesmatige aanpak gehanteerd voor de monitoring van de projecten. Dit betekent onder meer dat de projecten aan de hand van tussentijdse- en eindrapportages worden getoetst aan inhoudelijke en financiële criteria met behulp van checklisten. In geval van afwijkingen aan de norm (ontleend aan het goedgekeurde OP en Europese en nationale regelgeving) zal Stimulus met de (eind-)begunstigden in contact treden om corrigerende maatregelen te implementeren. Op deze wijze wordt geborgd dat de uitvoering van het OP voldoet aan de vooraf gestelde doelstellingen, criteria en regelgeving. Een en ander wordt na goedkeuring van het OP nader uitgewerkt in een handboek administratieve organisatie met bijbehorende hulpmiddelen. De Managementautoriteit zal, volgens de voorschriften van de Algemene Verordening (artikel 66), jaarlijks een rapport uitbrengen aan de Europese Commissie over de implementatie van het programma.

Tussentijdse evaluatie

Naast de regelmatige beoordeling van de voortgang van het programma door de programma-autoriteiten in het kader van hun toezichtrol, zal ook een formele tussentijdse evaluatie van het programma plaatsvinden. Deze evaluatie zal in lijn met de bepalingen in de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen (artikel 45 en verder) worden verricht door een onafhankelijke instantie en worden afgerond voor het einde van het jaar 2010. Zij zal zich in elk geval richten op de mate waarin het Operationeel Programma tot dan toe zijn operationele en financiële doelen heeft gerealiseerd en aanbevelingen doen voor het optimaliseren van de doelbereiking van het programma. De programma-autoriteiten zullen deze aanbevelingen benutten om zonodig aanpassingen in het programma te doen.

Rol duurzaamheid bij evaluaties

In de ex ante evaluatie zijn, in het kader van de strategische milieubeoordeling, de mogelijke gevolgen voor het milieu geëvalueerd. Ook bij de evaluatie tijdens de uitvoering van het programma en de tussentijdse evaluaties zullen de effecten op het milieu, vanuit de duurzaamheidsdoelstelling, een rol spelen. In het beoordelingskader voor de evaluatie worden daartoe duurzaamheidsindicatoren opgenomen. Daarnaast heeft het monitoringssysteem een functie in het kader van de duurzaamheidsdoelstellingen. De monitoring moet bijdragen aan het inzicht van de effecten van het programma op het milieu en op de mate waarin wordt bijgedragen aan de duurzaamheidsdoelstellingen.

9.8 Informatie en publiciteit

Communicatieplan

De Managementautoriteit van het programma is ervoor verantwoordelijk dat er bekendheid wordt gegeven aan het Operationeel Programma en de activiteiten die het mede financiert. Doel hiervan is in de eerste plaats om bekendheid te geven aan de mogelijkheden die het programma biedt aan potentiële begunstigen van het OP. Daarnaast is het zaak om de activiteiten en de bijdrage van de Europese Unie in de regio bij het brede publiek zichtbaar en bekend te maken. Om deze doelen te bereiken zal in het kader van de prioriteit Technische Bijstand, onder verantwoordelijkheid van Stimulus, een communicatieplan worden opgesteld, waarin een communicatiestrategie zal worden neergelegd voor het programma. In de communicatie zullen de resultaten van de projecten een belangrijke rol spelen. Verslag van de resultaten van projecten zijn bij uitstek geschikt om zichtbaar te maken en bewustwording te creëren van hetgeen met Europese steun wordt bereikt.

10 Financiering

In dit hoofdstuk wordt de financiële basis van het Operationeel Programma Zuid-Nederland beschreven. In lijn met de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen bestaat het Financiële plan van het Operationele Programma uit twee afzonderlijke tabellen die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd en toegelicht. Het betreft de verdeling van de totale beschikbare middelen over de prioriteiten van het programma en de verdeling van de EFRO-middelen in de tijd.

Totaal budget is ruim €462 miljoen

In de voorgaande hoofdstukken van dit OP heeft Zuid-Nederland een ambitieus programma neergelegd voor het versterken van het regionale concurrentievermogen. Om dit programma met succes te kunnen uitvoeren, is een budget voorzien van ruim € 462 miljoen, waarbij aanzienlijke financiële inspanningen nodig zijn van alle betrokken partijen.

*Nationale en regionale bijdrage van €277 miljoen
EFRO bijdrage van bijna € 186 miljoen*

Om de ambities van dit OP te realiseren wordt uit nationale en regionale middelen een financiële inzet gekoppeld van in totaal circa € 277 miljoen, waarvan het merendeel uit publieke middelen. In aanvulling hierop is uit het Europees Fonds voor de Regionale Ontwikkeling (EFRO) een bijdrage van bijna € 186 miljoen beschikbaar voor Zuid-Nederland.

Herkomst cofinanciering

Een belangrijk deel van de cofinanciering, bijna € 100 miljoen, zal beschikbaar worden gesteld door de drie zuidelijke provincies. Ook de lokale overheden in Zuid-Nederland, met name de negen GSB steden, zullen flink bijdragen aan het programma, in totaal ongeveer € 40 miljoen. Daarnaast zal ook het Rijk bijdragen aan dit OP. In de eerste plaats in de vorm van een nationaal cofinancieringsbudget. Voor Zuid-Nederland is hieruit bijna € 49 miljoen beschikbaar gesteld. Over de exacte wijze waarop dit budget zal worden ingezet moeten nog nadere afspraken gemaakt worden tussen het Rijk en Zuid-Nederland. Daarnaast is het de verwachting dat ook uit andere Rijksmiddelen cofinanciering zal worden gegenereerd voor activiteiten in dit OP die invulling geven aan Rijksbeleid, bijvoorbeeld in het kader van het Grotestedenbeleid, Pieken in de Delta, het Investeringsbudget Landelijk Gebied en de Nota Ruimte. In totaal is een cofinancieringsbijdrage uit Rijksmiddelen voorzien van circa € 67 miljoen. Tenslotte hebben ook private partijen een belangrijke positie in dit OP. Van deze groep is een bijdrage in de cofinanciering voorzien van ongeveer € 70 miljoen. Deze accenten zijn in overeenstemming met het belang dat betrokken partijen hebben met de diverse prioriteiten.

Private partijen dragen € 70 miljoen bij

Op basis van bovengenoemde uitgangspunten ontstaat het totale programmabudget zoals weergegeven in tabel 10.1.

*Verdeling budget over de jaren
loopt iets op*

Tabel 10.2 beschrijft de verdeling van het beschikbare EFRO budget over de jaren (jaartranches). De allocatie over de jaren is in lijn met afspraken op nationaal niveau over de verdeling tussen de vier regionale Doelstelling 2 programma's in Nederland. Daarbij heeft Zuid-Nederland in de eerste vier jaren een aandeel van circa 20% en in de laatste drie jaren een aandeel van ruim 25 % van de totale Nederlandse allocatie voor de regionale Doelstelling 2 programma's.

Tabel 10.1 Totale programmabudget en cofinanciering (in €, in lopende prijzen)

	Totaal	Totaal publiek						Privaat
			Communau- tair	Publiek				
Prioriteit	Totale kosten	Totaal publiek	EFRO	Totaal	Rijk	Regio	Lokaal	
	1=2+8	2=3+4	3	4=5+6+7	5	6	7	8
Prioriteit 1: Kenniseconomie, ondernemerschap & innovatie	232.314.000	162.604.000	92.950.000	69.654.000	48.800.000	20.854.000	0	69.710.000
Prioriteit 2: Attractieve regio's	116.184.000	116.184.000	45.312.000	70.872.000	8.133.000	60.415.000	2.324.000	0
Prioriteit 3: Attractieve steden	99.053.000	99.053.000	40.202.000	58.851.000	10.580.000	11.673.000	36.598.000	0
Prioriteit 4: Technische bijstand	14.873.000	14.873.000	7.436.000	7.437.000	0	5.875.000	1.562.000	0
Totaal	462.424.000	392.714.000	185.900.000	206.814.000	67.513.000	98.817.000	40.484.000	69.710.000

Tabel 10.2 Verdeling van het beschikbare EFRO budget over de jaren

Prioriteit	EFRO-deel	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Prioriteit 1: Kenniseconomie, ondernemerschap & innovatie	92.950.000	11.000.000	11.250.000	11.450.000	11.700.000	15.550.000	15.850.000	16.150.000
Prioriteit 2 : Attractieve regio's	45.312.000	5.362.000	5.484.000	5.582.000	5.704.000	7.580.000	7.727.000	7.873.000
Prioriteit 3: Stedelijke dimensie	40.202.000	4.758.000	4.866.000	4.952.000	5.060.000	6.726.000	6.855.000	6.985.000
Prioriteit 4: Technische bijstand	7.436.000	880.000	900.000	916.000	936.000	1.244.000	1.268.000	1.292.000
Totaal	185.900.000	22.000.000	22.500.000	22.900.000	23.400.000	31.100.000	31.700.000	32.300.000

Tabel 10.3 beschrijft de procentuele verdeling van deze beschikbare middelen over de drie inhoudelijke prioriteiten van het programma en de technische bijstand en de bijdragen van de verschillende partijen aan de cofinanciering. De tabel laat zien dat het aandeel van de verschillende partijen in de financiering van het Operationeel Programma verschilt over de prioriteiten.

De afrekeninggrondslag voor alle prioriteiten is de Totale Subsidieabele Kosten (TSK), met uitzondering van prioriteit 4. Technische Bijstand wordt afgerekend op Totale Overheidskosten (TOK).

Het verwachte aandeel van deze partijen in de nationale cofinanciering varieert over de prioriteiten als volgt:

- In prioriteit 1 Kenniseconomie, Ondernemerschap en Innovatie, is een accent gelegd op cofinanciering door de private sector en cofinanciering door het Rijk en de regionale overheden;
- In prioriteit 2 Attractieve Regio's ligt het accent op cofinanciering op regionaal niveau (de provincies);
- In prioriteit 3 Stedelijke Dimensie wordt een relatief fors deel van de cofinanciering opgebracht door lokale overheden, namelijk de 9 Zuid-Nederlandse GSB Steden.

Tabel 10.3 Verdeling middelen over de drie inhoudelijke prioriteiten

	Prioriteit 1	Prioriteit 2	Prioriteit 3	Prioriteit 4	Gewogen gemiddelde
Aandeel EFRO	40%	39%	40%	50%	40%
Aandeel Rijk	21%	7%	11%	0%	15%
Aandeel Regio	9%	52%	12%	39%	21%
Aandeel Lokaal	0%	2%	37%	11%	9%
Aandeel Privaat	30%	0%	0%	0%	15%
	100%	100%	100%	100%	100%

Bijlagen

Bijlage 1: Gebiedsafbakening deelregio's Zuidoost en Zuidwest	83
B1.1 Gemeente, corop-gebied, provincie, deelregio	83
B1.2 Provincie, corop-gebied, deelregio	85
B1.3 GSB steden en stedelijke netwerken	85
Bijlage 2: Totstandkoming Operationeel Programma	87
Strategische milieubeoordeling	87
Ex Ante Evaluatie	88
Bijlage 3: Achtergrondgegevens profiel	89
B3.1 Werkgelegenheid per sector (2004)	89
B3.2 Vacatures (2004)	90
B3.3 Werkloosheidspercentage & Stijging/daling werkloosheid (2004)	91
B3.4 Werklocaties	92
B3.5 Bereikbaarheid	93
Bijlage 4: Indicatoren	95
Bijlage 5: Afbakening met andere programma's	99
Bijlage 6: Categorie-indeling in activiteiten en oormerking	103
Bijlage 7: Verantwoording publieke interventie	107
Bijlage 8: Uitgesloten sectoren	109

Bijlage 1: Gebiedsafbakening deelregio's Zuidoost en Zuidwest

B1.1 Gemeente, corop-gebied, provincie, deelregio

Gemeente	Coropgebied	Provincie	Zuidoost / Zuidwest
Ambt Montfort	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Arcen en Velden	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Beek	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Beesel	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Bergen (L.)	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Brunssum	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Echt-Susteren	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Eijsden	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Gennep	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Gulpen-Wittem	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Haelen	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Heel	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Heerlen	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Helden	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Heythuysen	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Horst aan de Maas	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Hunsel	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Kerkrade	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Kessel	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Landgraaf	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Maasbracht	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Maasbree	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Maastricht	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Margraten	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Meerlo-Wanssum	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Meerssen	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Meijel	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Mook en Middelaar	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Nederweert	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Nuth	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Onderbanken	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Roerdalen	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost

Gemeente	Coropgebied	Provincie	Zuidoost / Zuidwest
Roermond	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Roggel en Neer	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Schinnen	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Sevenum	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Simpelveld	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Sittard-Geleen	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Stein	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Swalmen	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Thorn	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Vaals	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Valkenburg aan de Geul	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Venlo	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Venray	Noord-Limburg	Limburg	Zuidoost
Voerendaal	Zuid-Limburg	Limburg	Zuidoost
Weert	Midden-Limburg	Limburg	Zuidoost
Aalburg	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Alphen-Chaam	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Asten	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Baarle-Nassau	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Bergeijk	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Bergen op Zoom	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Bernheze	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Best	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Bladel	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Boekel	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Boxmeer	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Boxtel	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Breda	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Cranendonck	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Cuijk	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Deurne	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost

Gemeente	Coropgebied	Provincie	Zuidoost / Zuidwest
Dongen	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Drimmelen	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Eersel	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Eindhoven	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Etten-Leur	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Geertruidenberg	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Geldrop-Mierlo	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Gemert-Bakel	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Gilze en Rijen	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Goirle	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Grave	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Haaren	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Halderberge	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Heeze-Leende	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Helmond	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Heusden	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Hilvarenbeek	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Laarbeek	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Landerd	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Lith	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Loon op Zand	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Maasdonk	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Mill en Sint Hubert	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Moerdijk	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Oirschot	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Oisterwijk	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Oosterhout	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Oss	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Reusel-De Mierden	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Roosendaal	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Rucphen	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Schijndel	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
's-Hertogenbosch	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Sint Anthonis	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Sint-Michielsgestel	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Sint-Oedenrode	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost

Gemeente	Coropgebied	Provincie	Zuidoost / Zuidwest
Somer en Breugel	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Son en Breugel	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Steenbergen	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Tilburg	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Uden	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Valkenswaard	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Veghel	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Veldhoven	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Vught	Noordoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Waalre	Zuidoost-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Waalwijk	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Werkendam	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Woensdrecht	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Woudrichem	Midden-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidoost
Zundert	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuidwest
Borsele	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Goes	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Hulst	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Kapelle	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zeeland	Zuidwest
Middelburg	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Noord-Beveland	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Reimerswaal	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Schouwen-Duiveland	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Sluis	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zeeland	Zuidwest
Terneuzen	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zeeland	Zuidwest
Tholen	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Veere	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest
Vlissingen	Overig Zeeland	Zeeland	Zuidwest

B1.2 Provincie, corop-gebied, deelregio

Provincie	Corop-gebied	Zuidoost / Zuidwest
Limburg	Noord-Limburg	Zuidoost
Limburg	Midden-Limburg	Zuidoost
Limburg	Zuid-Limburg	Zuidoost
Noord-Brabant	Midden-Noord-Brabant	Zuidoost
Noord-Brabant	Noordoost-Noord-Brabant	Zuidoost
Noord-Brabant	Zuidoost-Noord-Brabant	Zuidoost
Noord-Brabant	West-Noord-Brabant	Zuidwest
Zeeland	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zuidwest
Zeeland	Overig Zeeland	Zuidwest

B1.3 GSB steden en stedelijke netwerken

Prioriteit drie is van toepassing op de negen GSB gemeenten in Zuid-Nederland. Deze negen gemeenten zijn:

Gemeente	Provincie	Stedelijk Netwerk
's Hertogenbosch	Noord-Brabant	BrabantStad + Venlo
Breda	Noord-Brabant	BrabantStad + Venlo
Eindhoven	Noord-Brabant	BrabantStad + Venlo
Heerlen	Limburg	Tripool
Helmond	Noord-Brabant	BrabantStad + Venlo
Maastricht	Limburg	Tripool
Sittard-Geleen	Limburg	Tripool
Tilburg	Noord-Brabant	BrabantStad + Venlo
Venlo	Limburg	BrabantStad + Venlo

Bijlage 2: Totstandkoming Operationeel Programma

Dit Operationeel Programma is onder regie van de betrokken publieke autoriteiten (drie provincies en negen steden) tot stand gekomen. Daarbij is via onder meer rondetafelsgesprekken van gedachten gewisseld met organisaties uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en intermediaire organisaties als de regionale ontwikkelingsmaatschappijen, organisaties op het gebied van milieu en landschap en Tussentijds is regelmatig overlegd met vertegenwoordigers van het rijk en de Europese Commissie. Het Comité van Toezicht van het lopende EPD Zuid, waarin een brede vertegenwoordiging van maatschappelijke organisaties zit, is periodiek geïnformeerd over voortgang en inhoud van dit OP.

Strategische milieubeoordeling

Procedure en aanpak

Op basis van de Europese richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's¹ moet in het kader van de besluitvorming over strategische plannen en programma's een Strategic Environmental Assessment (SEA), in Nederland aangeduid als strategische milieubeoordeling (SMB), worden uitgevoerd. Met het opstellen van een milieurapport ten behoeve van dit OP is aan deze richtlijn voldaan¹. Het milieurapport is opgesteld na overleg met de bevoegde autoriteiten over de gewenste reikwijdte en het benodigde detailniveau. Van het milieurapport is kennis gegeven (Staatscourant 188 van 27 september 2006) waarna een ieder heeft kunnen reageren op de inhoud van het rapport. Er zijn hierop geen reacties ontvangen. Het ministerie van VROM heeft als centrale milieuautoriteit, kennis genomen van het operationele programma voor het landsdeel Zuid in het kader van de EFRO-Structuurfondsen

2007-2013, alsmede van de door Bureau Oranjewoud opgestelde Strategische Milieu Beoordeling. Het ministerie is van mening dat, in ogenschouw nemend dat het programma tamelijk abstract van karakter is, de te verwachten milieueffecten in de SMB voor het programma Zuid voldoende, volledig en juist zijn weergegeven.

In het milieurapport zijn de effecten van de drie prioriteiten (prioriteit 4 Technische bijstand is buiten beschouwing gelaten) uit dit Operationele Programma op een aantal milieuaspecten beschreven. De beschrijving van de milieugevolgen vindt plaats voor de milieuaspecten die zijn genoemd in de Europese richtlijn. Per milieuaspect zijn één of twee kwalitatieve criteria benoemd, aan de hand waarvan een beoordeling van de verwachte effecten is gemaakt. De maatregelen en activiteiten die voorgesteld worden als onderdeel van de prioriteiten zijn niet zozeer fysiek uitvoerbare projecten maar eerder gericht op het verbeteren van de economische en sociale situatie door efficiëntie en innovatie procesmatig te stimuleren en te ondersteunen.

Resultaat

De aard van het OP maakt het niet mogelijk om de mogelijke milieueffecten gedetailleerd in beeld te brengen. Het milieurapport beschrijft in grote lijnen de positieve en negatieve aspecten van de drie prioriteiten.

Over het algemeen wordt verwacht dat door het stimuleren van innovatie, efficiëntie en duurzaamheid de effecten bij vrijwel elk beschouwd milieuaspect positief zijn. Deze conclusie is mede gebaseerd op feitelijke ontwikkelingen van de milieusituatie in de afgelopen jaren en de prognoses voor de komende jaren. Daarbij blijkt dat innovatie in belangrijke mate kan bijdragen aan het reduceren van milieueffecten.

In het geval van 'fysieke' projecten, zoals herstructurering of uitbreiding van bedrijventerreinen en wijken, kunnen mogelijk negatieve effecten optreden. Deze kunnen worden voorkomen of

¹ Milieurapport / Strategische milieubeoordeling Operationeel Programma EFRO deelgebied Zuid, Oranjewoud, september 2006

beperkt door een zorgvuldige plan- en besluitvorming. Ook een toename van verkeer, die het gevolg kan zijn van projecten, kan negatieve milieugevolgen hebben. Dit vraagt in de projecten waar dit aan de orde kan zijn om specifieke aandacht. Overigens zijn, in de vorm van wet- en regelgeving, borgingsmechanismen aanwezig. Zo is voor projecten met mogelijke milieuconsequenties een Milieu Effect Rapportage vereist. Projecten voor nieuwe wegen-infrastructuur zijn slechts beperkt mogelijk en alleen indien kan worden aangetoond dat de milieu-effecten van het betreffende project, inclusief daarmee verbonden mitigerende maatregelen, niet negatief zijn.

Ook de structuur van de beoordeling van concrete projecten, zoals opgenomen in dit OP, is van belang om mogelijk negatieve gevolgen voor het milieu te voorkomen of te beperken. In de praktijk wordt ieder project onderworpen aan een zogenoemde duurzaamheidstoets, waarmee in de vorige programmaperiode ervaring is opgedaan. Bij de toets wordt gekeken naar hoe het project scoort op milieuprestaties, de sociale kant van de samenleving en de economische doelen (Planet, People, Profit). De score van ieder project op deze aspecten wordt in het voorstel vastgelegd.

Ex Ante Evaluatie

Procedure en aanpak

Vanuit de Europese Commissie dienen de ingediende OP's vergezeld te gaan van ex ante evaluaties, uitgevoerd door een onafhankelijke organisatie. Doel van deze ex ante evaluatie is het vergroten van de kwaliteit van de operationele programma's. Coördinatie van de uitvoering van de ex ante evaluatie was in handen van het Ministerie van Economische Zaken. De evaluatie heeft plaatsgevonden aan de hand van een door de begeleidingscommissie goedgekeurd evaluatiekader. Met de presentatie van het "Eindrapport Ex Ante Evaluatie Operationele Programma's EFRO D2 2007-2013", door Berenschot is voldaan aan deze voorwaarde van de Europese Commissie.

Het opstellen van het OP en de uitvoering van de ex ante evaluatie zijn parallel uitgevoerd. Tussenresultaten van de ex ante evaluatie zijn gedurende de uitvoering met de regio teruggekoppeld en grotendeels verwerkt in nieuwe concepten van het OP. Hierdoor ontstond een sterke relatie tussen de ex ante evaluatie en de totstandkoming van het OP. De ex ante evaluatie had derhalve een sterk interactief en iteratief karakter.

Kernpunten van het evaluatiekader waren een nadere uitwerking van de beoordeling van de SWOT, de visie en strategie, beheer en organisatie en de totstandkoming van het OP.

Resultaat

Naar aanleiding van de adviezen van de ex ante evaluator in de vorm van notities en gesprekken zijn een aantal belangrijke verbeteringen doorgevoerd, zoals de systematische compleetheid van cijfermateriaal, een indicatie van de belangrijkheid van aspecten in relatie tot de SWOT, aandacht voor samenhang tussen de prioriteiten, indicatoren voor het blootleggen van de bijdrage van het programma aan de regionale economische ontwikkeling, het beargumenteren van de publieke interventie, informatie over de verdeling van rollen, verantwoordelijkheden en taken ten aanzien van beheer en organisatie, informatie over monitoring en evaluatie, verankering van de cofinanciering en informatie over wijze waarop het operationeel programma tot stand is gekomen.

Bijlage 3: Achtergrondgegevens profiel

B3.1 Werkgelegenheid per sector (2004)

/ Employment by economic activity at NUTS level 2 - EU-25 (1000)

	Netherlands	Zeeland	Noord-Brabant	Limburg (NL)
Agriculture, hunting, forestry and fishing	255,5	8,8 (u)	37,2	18,7
Total industry (excluding construction)	1091,2	27,1	221,6	101,2
Industry	1548,7	41,1	302,7	128,2
Construction	457,5	14	81,1	27,1
Services	5908,4	120,5	837,2	381
Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles, motorcycles and personal and household goods; hotels and restaurants; transport, storage and communication	1986,6	43,6	296,6	138,7
Financial intermediation; real estate, renting and business activities	1257,3	21,4	173,3	68,1
Public administration and defence, compulsory social security; education; health and social work; other community, social and personal service activities; private households with employed persons; extra-territorial organizations and bodies	2664,5	55,5	367,4	174,2
No answer	388,9	9 (u)	54	22,1
Totaal	8101,5	179,4	1231,2	549,9

u = Unreliable or uncertain data

Date of extraction: Wed, 8 Mar 06 12:18:27. Copyright © Eurostat. All Rights Reserved.

B3.2 Vacatures (2004)

	totaal aantal vacatures, 2004			moeilijk vervulbare vacatures, 2004		
	Zeeland	Noord-Brabant	Limburg	Zeeland	Noord-Brabant	Limburg
Landbouw, bosbouw en visserij	0,0	1,9	0,0	0,0	0,0	0,1
Delfstoffenwinning	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Industrie	0,1	2,1	0,8	0,1	0,4	0,5
Openbare voorzieningsbedrijven	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bouwnijverheid	0,3	0,0	0,4	0,0	0,1	0,1
Reparatie consumentenartikelen; handel	0,4	3,0	1,1	0,0	0,3	0,4
Horeca	0,1	0,7	0,7	0,0	0,0	0,0
Vervoer en communicatie	0,0	0,8	0,4	0,0	0,0	0,0
Financiële instellingen	0,0	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Onroerend goed, zakelijke dienstv.	0,2	3,4	1,6	0,1	0,3	0,2
Openbaar bestuur; soc.verzekeringen	0,0	0,7	0,4	0,0	0,0	0,0
Onderwijs	0,0	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Gezondheids- en welzijnszorg	0,2	1,8	2,8	0,1	0,2	0,2
Cultuur, recreatie en ov. dienstverl.	0,0	0,5	1,4	0,0	0,0	0,0

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen 2006-03-10

B3.3 Werkloosheidspercentage & Stijging/daling werkloosheid (2004)

/ Unemployment rates by sex and age, at NUTS level 3 - EU-25 (%). 15 years and over

/ Unemployment change by sex at NUTS level 3 - EU-25 (1000). 15 years and over

	Unemployment rates (in %) (2004)			Unemployment change (1000) (2004)		
	Total	Males	Females	Total	Males	Females
Netherlands	4,6	4,3	4,8	135,4	168,6	111,0
Zeeland	3,4	2,8 u	4,2 u	59,4	82,9	47,9
Zeeuwsch-Vlaanderen	3,5 u	:	:	46,2	:	:
Overig Zeeland	3,4 u	3,1 u	3,8 u	65,7	104,8	47,8
Noord-Brabant	4,2	3,8	4,8	162,5	204,5	135,2
West-Noord-Brabant	4,2	4	4,5	133,7	202,9	95,5
Midden-Noord-Brabant	3,3	2,7 u	4,1 u	154,7	165,2	151,7
Noordoost-Noord-Brabant	4,2	3,6	4,9	260,4	418,8	186,8
Zuidoost-Noord-Brabant	4,9	4,5	5,5	147,6	162,7	138,5
Limburg (NL)	5,1	5,1	5,2	163,0	221,6	122,4
Noord-Limburg	2,9 u	3,2 u	2,6 u	100,0	142,1	68,0
Midden-Limburg	5,3	4,8 u	5,8 u	177,8	:	129,2
Zuid-Limburg	6,1	6,1	6,1	184,3	241,9	140,7

u = Unreliable or uncertain data

Date of extraction: Wed, 8 Mar 06 06:58:27. Copyright © Eurostat. All Rights Reserved.

Unemployment rates represent unemployed persons as a percentage of the labour force. The labour force is the total number of people employed and unemployed.

Unemployed persons comprise persons aged 15 to 74 who were:

- without work during the reference week,
- currently available for work, i.e. were available for paid employment or self-employment before the end of the two weeks following the reference week;
- actively seeking work, i.e. had taken specific steps in the four weeks period ending with the reference week to seek paid employment or self-employment or who found a job to start later, i.e. within a period of at most three months.

B3.4 Werklocaties

Bedrijventerreinen

	Netto oppervlak (hectare)	Bruto oppervlak (hectare)	Netto uitgegeven (hectare)	Uitgifte 2004 (hectare)	Totaal uitgeefbaar (hectare)	Totaal terstond uitgeefbaar (hectare)	Totaal niet terstond uitgeefbaar (hectare)
Zeeuwsch-Vlaanderen	1670,15	2319,37	1385,82	20,88	506,45	239,65	266,80
Overig Zeeland	2415,55	3638,40	1935,22	8,25	479,35	364,10	115,25
West-Noord-Brabant	4424,02	6603,44	4223,09	34,35	200,93	167,91	33,02
Midden-Noord-Brabant	1943,24	2485,71	1766,60	8,92	176,64	61,39	115,25
Noordoost-Noord-Brabant	2641,06	3447,55	2254,77	14,90	386,29	221,50	164,79
Zuidoost-Noord-Brabant	3128,39	3892,23	2815,87	9,18	312,52	105,26	207,26
Noord-Limburg	1759,06	2134,99	1572,98	37,20	185,77	131,54	54,23
Midden-Limburg	1410,77	1782,93	1232,12	8,26	178,52	64,34	114,18
Zuid-Limburg	3044,27	3671,97	2528,88	19,64	515,10	226,46	288,64
Zuidwest-Nederland	8509,72	12561,21	7544,13	63,48	1186,73	771,66	415,07
Zuidoost-Nederland	13926,79	17415,38	12171,22	98,1	1754,84	810,49	944,35

Kantoorlocaties

	Vloeroppervlak (b.v.o.)	Opname in 2004 (b.v.o.)	Te realiseren in 5 jaar (b.v.o.)	Te realiseren na 5 jaar (b.v.o.)
Zeeuwsch-Vlaanderen	58200	0	1000	1000
Overig Zeeland	181080	36720	56400	3800
West-Noord-Brabant	642450	9400	174350	183000
Midden-Noord-Brabant	203700	5200	37500	223500
Noordoost-Noord-Brabant	423872	10000	111000	92500
Zuidoost-Noord-Brabant	303748	0	242796	137900
Noord-Limburg	15000	0	7500	
Midden-Limburg	100000	0	60000	5000
Zuid-Limburg	412000	0	116635	65000
Zuidwest-Nederland	881730	46120	231750	187800
Zuidoost-Nederland	1458320	15200	575431	523900

Bron: ARCADIS en Stec Groep, IBIS werklocaties 2005, De stand in planning en uitgifte van bedrijventerreinen 1 januari 2005. In opdracht van het Ministerie van VROM. December 2005

B3.5 Bereikbaarheid

Trajectsnelheden 2004

- Geen metingen
- Minder dan 60 km/uur
- Tussen 60 en 80 km/uur
- Meer dan 80 km/uur

Bron: Jongen, Marianne (coördinator
Kerncijfers)
Kerncijfers Regionale Bereikbaarheid 2005.
Ministerie van Verkeer en Waterstaat,
rijkswaterstaat. Jaargang 1, november 2005

Bijlage 4: Indicatoren

Overzicht indicatoren Operationeel Programma Zuid-Nederland (D2 EFRO programma's) 2007-2013

Indicator	Definitie	Doelwaarden
Prioriteit 1 Innovatie & Ondernemerschap		
Aantal R&D projecten	Aantallen projecten (product, proces en diensten)	350 projecten
R&D investeringen-privaat	Bedrag v.d. private bijdrage i.d. dekking totale kosten R&D project	€ 100.000.000
R&D investeringen-publiek	Bedrag v.d. publieke bijdrage i.d. dekking totale kosten R&D project	€ 20.000.000
Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleine bedrijven < 5 jr.	5 jr. = conform definitie starters in concept EU kader voor staatssteun	250 ondersteunde bedrijven
Aantal ondersteunde MKB-bedrijven	Aantallen bedrijven (<250 werkn. en omzet < 40 mln./jr.)	1.200 ondersteunde bedrijven
Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis-/researchinstellingen		275 samenwerkingsverbanden
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen (in FTE)	<i>Vooral zien voor langere termijn wanneer project zich echt heeft bewezen en op basis van respons uit de markt leidt tot vervolginvesteringen.</i>	510 FTE

Indicator	Definitie	Doelwaarden
Prioriteit 2 Attractieve regio's		
Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed		30 projecten
Aantal toeristische-recreatieve projecten		40 projecten
Aantal projecten gericht op verbetering bereikbaarheid		20 projecten
Aantal hectare bedrijfsterreinen gemoderniseerd		600 ha
Aantal projecten gericht op milieu (inclusief externe veiligheid en luchtkwaliteit.)		10 projecten
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen		250 FTE

Indicator	Definitie	Doelwaarden
Prioriteit 3 Attractieve steden		
Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stads-/ wijkconomie.		50 projecten
Aantal projecten gericht op participatie, leefbaarheid, of sociale activering		40 projecten
Aantal ha bedrijfslocatie gemoderniseerd		36 ha
Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen		48 voorzieningen
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen (in FTE)		220 FTE

Indicator	Definitie/Bron	Doelstelling/doelwaarde(n)
Contextindicatoren		
Ontwikkeling BRP (%)	Eurostat, provincies, Zuid-Nederland* en NL , vanaf 2003	Zuid-Nederland ten minste op niveau NL
Ontwikkeling werkgelegenheid	Eurostat, provincies, Zuid-Nederland* en NL , vanaf 2004	Ontwikkeling volgt tenminste NL, gecorrigeerd voor sectorstructureffect
Werkloosheid	% werklozen op potentiële beroepsbevolking, Eurostat, nulwaarde 2004 voor provincies, Zuid-Nederland* en NL	Ontwikkeling ten minste gelijk of beter dan NL
R&D-uitgaven privaat	Nulwaarde provincies, Zuid-Nederland* en NL , CBS 2003	Behouden relatieve voorsprong Zuid-Nederland (hoger dan NL is goed genoeg)
R&D-uitgaven publiek	Nulwaarde provincies, Zuid-Nederland* en NL , CBS 2003	Behouden relatieve voorsprong Zuid-Nederland (hoger dan NL is goed genoeg)
Participatiegraad	% werkenden binnen leeftijdsgroep 15-64 voor provincies, Zuid-Nederland* en NL, CBS 2004	Doelwaarde 1: stijging Zuid-Nederland Doelwaarde 2: afname verschil met NL of handhaven voorsprong in %-punten

*Zuid-Nederland omvat bij Eurostat en CBS alleen de provincies Noord-Brabant en Limburg

Bijlage 5: Afbakening met andere programma's

In deze bijlage wordt ingegaan op andere Europese geldstromen die de doelstellingen uit het OP Zuid kunnen ondersteunen en versterken, waarbij tegelijkertijd dubblures worden voorkomen. Op deze wijze wordt bereikt dat de Europese middelen uit EFRO maximaal effectief worden ingezet en dat optimaal gebruik gemaakt kan worden van de andere Europese subsidiemogelijkheden die er zijn. Tevens treden er door deze benadering synergie-effecten op ten aanzien van de inzet van beschikbare Europese gelden voor de regio Zuid. De Europese geldstromen waar het om gaat zijn:

- Europees Sociaal Fonds (ESF);
- Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2, wordt gebundeld met ILG, Investeringsregeling Landelijk Gebied);
- Doelstelling 3 (de opvolger van INTERREG);
- Het 7e Kaderprogramma voor onderzoek en ontwikkeling (KP7);
- Kaderprogramma voor Concurrentievermogen en Innovatie (CIP - Competitiveness and innovation programme);
- Life+ (het Europese milieuprogramma);
- Europees Visserij Fonds (EVF)

Opgemerkt wordt in algemene zin dat bovenstaande geldstromen van boven naar beneden een steeds sterkere Europese dimensie krijgen. ESF en POP2 zijn nationale regelingen die worden gefinancierd met Europees geld. Doelstelling 3 vereist samenwerking met Europese partners, net als het KP7. Het CIP, KP7 en Life+ kennen per oproep concurrentie uit alle Europese landen. Dit zegt tevens iets over de afnemende mate van toegankelijkheid van deze regelingen.

Raakvlakken met OP Zuid

Onderstaande tabel geeft inzicht in de raakvlakken tussen OP Zuid en de eerdergenoemde aanpalende Europese geldstromen:

OP Zuid	ESF	POP2	D3	FP7	CIP	Life+	EVF
Prioriteit 1	X	XX	X	XXX	XXX	X	X
Prioriteit 2		XXX	X			X	
Prioriteit 3	XXX		X	X			

Ten behoeve van de leesbaarheid worden de prioriteiten nog even benoemd:

- Prioriteit 1: Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie;
- Prioriteit 2: Attractieve regio's
- Prioriteit 3: Stedelijke dimensie.

In de navolgende paragrafen worden de in bovenstaande tabel onderkende raakvlakken besproken, toegelicht en wordt de afbakening ten opzichte van het OP Zuid-Nederland neergezet.

ESF

Het Doelstelling 2 ESF programma wordt op nationaal niveau aangestuurd. Er is in het ESF programma niet in een afzonderlijk coördinatiemechanisme voorzien voor wat betreft stedelijke activiteiten. Het ESF programma is veel meer gericht op personen en deelnemergerichte projecten. Directe bekostiging van reïntegratietrajecten en opleidingstrajecten van werkenden, verbetering van kwaliteit van het onderwijsaanbod (methodiek, structuren) en verandering van scholingsbeleid binnen individuele bedrijven is dan ook een ESF aangelegenheid. Waar passend wordt gebruik gemaakt van de flexibiliteit die er is om binnen de programma's vallend onder Doelstelling 2 EFRO-middelen in te zetten op ESF-thema's en andersom. Conform artikel 34, lid 2 van Verordening 1083/2006 kunnen uit het EFRO en ESF, op aanvullende wijze en voor ten hoogste 10% van de communautaire financiering per prioriteit van het operationeel programma, maatregelen

worden gefinancierd die binnen het toepassingsgebied van de bijstandsverlening van het andere fonds vallen, op voorwaarde dat zij noodzakelijk zijn voor de goede uitvoering van de concrete actie en er rechtstreeks verband mee houden.

Het Europees Sociaal Fonds (ESF) kan versterkend en aanvullend werken ten opzichte van prioriteit 3 Stedelijke Dimensie, met name in het aanpakken van sociaal-economische problematiek in steden. Het ESF biedt kansen op het gebied van omscholing, reïntegratie vanuit uitkeringssituaties en reactivering van menselijk potentieel. Hiervoor dienen de steden uitdrukkelijk de weg te kunnen vinden naar de mogelijkheden die het nieuwe ESF programma biedt. Voor dergelijke activiteiten is dan ook geen financiering mogelijk vanuit OP Zuid.

Het is van belang dat er een duidelijke operationele relatie wordt gelegd met prioriteit 3 van dit OP Zuid. Als indicatie van relevante projecten kan worden gedacht aan activiteiten die voortijdig schoolverlaten voorkomen, voorzien in hoogwaardige basiskwalificaties voor (allochtone) jongeren, werkenden en werkzoekenden of bijdragen aan verticale mobiliteit van werkenden, de reïntegratie van werkzoekenden en het versterken van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt.

Mogelijk kan ESF ook ondersteunend werken voor prioriteit 1 van dit Operationeel Programma, bijvoorbeeld door het aanbrengen van ondernemerscompetenties bij startende kennisintensieve high-tech bedrijvigheid of omscholingstrajecten naar uitvoeringsgericht technisch personeel. Gezien het feit dat dit minder voor de hand ligt in het licht van ESF en de wens hierin zelf meer sturing te houden, is vanuit dit Operationeel Programma in deze zin wel financiering mogelijk, bijvoorbeeld via aanvullende curricula op universiteiten en hogescholen. Wel kan via ESF ondernemerschap worden gestimuleerd door vanuit een uitkeringssituatie met een onderneming te starten. In die zin werkt ESF versterkend voor prioriteit 1.

POP2

Voor wat betreft de afbakening tussen het Plattelandsfonds en Structuurfondsen is het uitgangspunt dat gewaarborgd wordt dat

dubbele financiering van een zelfde project wordt uitgesloten. In het algemeen dienen de betreffende managementautoriteiten passende en afdoende maatregelen te nemen om dubbelfinanciering uit te sluiten.

Het bepalen of een project onder het POP dan wel onder de Structuurfondsen valt vindt stapsgewijs via een drie stappen sorteermachine plaats zoals hieronder beschreven.

1. De Verordeningen en de voorwaarden geformuleerd in de nationale strategieën en operationele programma's van de Structuurfondsen enerzijds en de NSP en het POP anderzijds zijn uitgangspunt om te bepalen uit welk fonds het project steun kan ontvangen. In de meeste gevallen zal dit uitwijzen of een project valt onder het POP dan wel de Structuurfondsen.
2. Voor de overblijvende gevallen beoordeelt de Beheersautoriteit de algemene doelen/kenmerken van het project. Over het algemeen geldt dat het bij POP om meer kleinschalige projecten gaat, georiënteerd op het lokale niveau en gerelateerd aan de agrarische gemeenschap. Bij Structuurfondsen gaat het meer om grotere projecten met een breder type actoren en gericht op regionale concurrentiekracht. Voor de meeste overblijvende gevallen zal dit in voldoende mate uitsluitel geven over het geven van steun vanuit het POP dan wel de Structuurfondsen.
3. In die gevallen waar de managementautoriteit op grond van de eerste 2 bepalingen niet zonder meer kan bepalen of het project onder POP dan wel de Structuurfondsen valt (omdat het project naar zijn aard uit beide fondsen steun zou kunnen ontvangen) worden de volgende projecten uitgesloten voor EFRO:
 - projecten die passen binnen POP- Maatregel 124 (samenwerking bij innovatie), voor zover de totale subsidiabele publieke kosten minder dan € 1.428.572,- bedragen.

- projecten die passen binnen POP-Maatregel 311 (diversificatie), 321 (basisvoorzieningen) en 322 (dorpsvernieuwing en ontwikkeling)
- projecten die passen binnen Maatregel 312 oprichting/ontwikkeling micro-ondernemingen), voor zover het gaat om groepen ondernemingen met een van de volgende Kamer van Koophandel-codes (BIK-codes):
 - Code 923 (overig amusement en kunst)
 - Code 925 (culturele uitleencentra, openbare archieven, musea, dieren- en plantentuinen)
 - Code 92629 (overig buitensport)
 - Code 92642 (roei- kano- zeil en surfsport)
 - Code 92724 (recreatie n.e.g.). codes 927241 t/m 927244)
- projecten die passen binnen Maatregel 313 (bevordering toeristische activiteiten) Maatregel 323 (instandhouding en opwaardering landelijk erfgoed) voor zover de totale subsidiabele publieke kosten minder dan € 500.000 bedragen.

Doelstelling 3

Doelstelling 3, de opvolger van INTERREG, zal vooral ingezet worden in het kader van grensoverschrijdende samenwerking (het huidige INTERREG IIIA; relevante programma's zijn de Euregio's Maas-Rijn, Rijn/Maas-Noord, Rijn-Waal, Benelux-Middengebied, Scheldemond en het nieuw op te zetten grensoverschrijdende programma met Zeeland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk op het gebied van maritieme samenwerking). Daarnaast blijft het transnationale programma Noord-West Europa van belang, evenals de opvolger van het huidige INTERREG IIIC ten behoeve van interregionale kennisuitwisseling en het vormen van pan-Europese netwerken. In financieel opzicht is grensoverschrijdende samenwerking het meest omvangrijk. Door de focus op concrete samenwerkingsopgaven in de grensregio staat dit programma tevens het dichtst bij de regionale overheden in Zuid-Nederland zelf.

Gezien het feit dat vanuit Europa doelstellingen 2 en 3 al relatief sterk zijn geharmoniseerd (dat wil zeggen, gericht op Lissabon-agenda, kenniseconomie, innovatie, duurzaamheid), werkt

doelstelling 3 vanuit het perspectief van dit OP versterkend en aanvullend op het gehele programma, als het gaat om vooral de grensoverschrijdende dimensie. In dat verband zijn er mogelijkheden om ruimtelijk-economische afstemming en ontwikkeling te faciliteren en te cofinancieren op het gebied van transport, groene ruimte en economie (bijvoorbeeld arbeidsmarkt, zorg). Onderwerpen die aan de orde komen in de ruimtelijke grensoverschrijdende overlegorganen die het Rijk onderhoudt met Vlaanderen/Duitsland en de betrokken regio's kunnen hierbij als input dienen voor nieuw te ontwikkelen projecten. Ook grensoverschrijdende economische ontwikkelingsassen zijn van belang. Bestuurlijke ambities en draagvlak zijn al aanwezig, de kansen moeten alleen nog benut gaan worden.

Enkele interessante aandachtsgebieden zijn:

- Afstemming van transportassen tussen Rotterdam en Antwerpen en ontsluiting van deze havengebieden naar zowel het Zuiden en het Oosten;
- De toptechnologiedriehoek Eindhoven-Leuven-Aachen, die in de nieuwe programmaperiode met behulp van D3-geld verder voortgezet en uitgebouwd kan worden;
- Europese samenwerking op het gebied van zorg (zowel in de grensgebieden als in het kader van de Europese context, waarin zorg en vergrijzing belangrijke thema's zijn; er zijn tevens raakvlakken met technologie en innovatie, waarin Eindhoven al een sterke positie heeft);
- Projecten gericht op grensoverschrijdende en transnationale logistieke vraagstukken, in het licht van een toenemende goederenstroom vanuit Azië naar Rotterdam en Antwerpen (de Rijn-Schelde Delta als logistieke draaischijf van Europa vraagt om een Europese visie en afstemming).

7e Kaderprogramma (KP7)

Binnen het 7^e Kaderprogramma voor onderzoek en ontwikkeling zijn vanaf 2007 volop mogelijkheden voor Europese samenwerking op het gebied van onderzoek en technologische ontwikkeling. Zuid-Nederland telt een groot aantal kennisinstellingen, waarvan er sommige een Europese toppositie innemen, zoals de High Tech Campus Eindhoven, de Research Campus Geleen en de in ontwikkeling zijnde Health Campus. Voor deze kennis instellingen

liggen er kansen in het 7^e Kaderprogramma. Er zijn daarnaast ook mogelijkheden voor andere partijen, zeker waar het gaat om flankerende projecten waar ook overheden bij betrokken kunnen zijn (Europese coördinatie van beleid gericht op onderzoek en ontwikkeling, netwerkprojecten). KP7 werkt zodoende versterkend en aanvullend voor wat betreft prioriteit 1 van het OP Zuid.

De indruk bestaat dat Nederlandse kennisinstellingen minder dan mogelijk gebruik maken van de mogelijkheden die het 6^e Kaderprogramma (de voorloper van KP7) biedt, al blijft Zuid-Nederland in de Nederlandse context niet achter. Mogelijk zou vanuit OP Zuid faciliterend gewerkt kunnen worden om de kansen uit KP7 beter te benutten. Het openen van een loket door SenterNovem in Zuid-Nederland zou in dit verband een positieve impuls kunnen.

CIP

Het CIP staat voor Competitiveness and Innovation Programme en behelst een bundeling van lopende EU initiatieven op het gebied van innovatie onder een gemeenschappelijke noemer, waarmee beoogd wordt de effectiviteit van het stimuleren van innovatie te versterken. Binnen het CIP zijn drie deelprogramma's, gericht op respectievelijk Ondernemerschap en Innovatie, ICT beleid en Intelligente Energie. Het CIP zal versterkend kunnen werken voor prioriteit 1, waarmee verschillende raakvlakken bestaan. Zo ondersteunt het CIP ontwikkeling van het MKB, onder meer in de vorm van risicokapitaal en andere financiële instrumenten, informatie en advies over de interne markt en het opbouwen van Europese netwerken voor kennis uitwisseling op het gebied van innovatie en ondernemerschap. Ook worden eco-innovaties gestimuleerd vanuit het CIP, wat bijvoorbeeld kan aansluiten bij milieuvriendelijke autotechnologie (bijvoorbeeld schone motoren). Daarnaast zijn er kansen op het gebied van duurzame energie, zoals biobrandstoffen, een belangrijke prioriteit in Zuidwest Nederland.

Het CIP is in relatie tot het OP Zuid enerzijds te beschouwen als een aanvullende mogelijkheid om Europese steun te verwerven voor activiteiten op het gebied van ondernemerschap en innovatie, die ook centraal staan in de strategie van het OP. Daarnaast biedt het

additionele mogelijkheden die vooral liggen in de sfeer van de internationale kennisuitwisseling op het gebied van innovatie en ondernemerschap.

Life+

Life+ is het EU instrument voor natuur en milieu, en is in het bijzonder gericht op de implementatie van het zesde milieuactieprogramma van de EU. Het programma ondersteunt met name demonstratieprojecten op het gebied van natuur en biodiversiteit en van implementatie van milieu beleid (inclusief nieuwe technologieën). Daarnaast financiert Life+ informatievoorziening om het milieubewustzijn te vergroten.

Life+ kan voor OP Zuid met name aanvullend werken ten aanzien van prioriteit 2 (Attractieve regio's) via de maatregelen voor natuur en biodiversiteit. Een voorbeeld daarvan is de mogelijkheid voor kleinschalige herstelmaatregelen in Natura 2000 gebieden. Het OP-zuid biedt aanvullend ook mogelijkheden voor Natura 2000 mits dergelijke projecten bijdragen aan de attractiviteit van de regio en de toeristisch-recreatieve mogelijkheden versterken.

Europees Visserij Fonds

Het Europees Visserij Fonds (EVF) zet in op een duurzame visserij sector in Europa en op het verbreding van de economische activiteit in visserijgebieden. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om maatregelen voor aanpassingen aan de vloot, of om de ondersteuning aan regio's in verval als gevolg van de neergang in de visserij. Een specifieke prioriteit van het EVF betreft het ondersteunen van aquacultuur, met name in kleine en micro-bedrijven. Voor ondersteuning van ondernemers in deze sector, die ook is vertegenwoordigd in Zuidwest-Nederland, zullen in eerste instantie de mogelijkheden van het EVF moeten worden benut. Dit is aanvullend op de steun aan ondernemers in andere sectoren via primair Prioriteit 1 van dit OP.

Bijlage 6: Categorie-indeling in activiteiten en oormerking

Op grond van de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen moet dit OP bijdragen aan het bereiken van de EU prioriteiten van de hernieuwde Lissabon strategie: het versterken van het concurrentievermogen en het scheppen van meer banen. In de Algemene Verordening voor de Structuurfondsen (Artikel 8) is als target vastgelegd dat ten minste 75% van de middelen van Doelstelling 2 moet worden ingezet voor activiteiten die hieraan bijdragen. Binnen Nederland is deze opgave in het Nationaal Strategisch Referentiekader (NSR) gedifferentieerd voor het ESF en het EFRO. In het ESF zal 90% van het budget 'geoomerkt' worden voor activiteiten in het kader van de Lissabon doelen. Binnen de

EFRO-programma's moet tenminste 60% van het budget hieraan bijdragen.

Het totaal van de geoomerkte categorieën is 66% van de EFRO-bijdrage toegekend aan het operationeel Programma Zuid-Nederland (ca. 123 miljoen Euro). In de Nederlandse context wordt dit gemiddeld met de operationele programma van de andere landsdelen en ESF, zodat op het niveau van de lidstaat Nederland aan de Europese eisen op dit gebied wordt voldaan.

De tabellen in deze bijlage luiden in lopende prijzen.

Table 1	CODES FOR THE PRIORITY THEME DIMENSION	OP Zuid Nederland
Code	Priority theme	
	Research and technological development (R&TD), innovation and entrepreneurship	
1	R&TD activities in research centres	€ 9.295.000
2	R&TD infrastructure	€ 3.718.000
3	Technology transfer	€ 9.295.000
4	Assistance to R&TD, particularly in SMEs	€ 9.295.000
5	Advanced support services for firms and groups of firms	€ 9.295.000
6	Assistance to SMEs for the promotion of environmentally-friendly	€ 3.718.000
7	Investment in firms directly linked to research and innovation	€ 9.295.000
8	Other investment in firms	€ 3.718.000
9	Other measures in SMEs	€ 3.718.000
	Information society	€ -
10	Telephone infrastructures (including broadband networks)	€ -
11	Information and communication technologies	€ 5.577.000
12	Information and communication technologies (TEN-ICT)	€ 3.718.000
13	Services and applications for the citizen (e-learning, e-inclusion, etc.)	€ 3.718.000
14	Services and applications for SMEs (e-commerce, etc.)	€ 5.577.000
15	Other measures for use of ICT by SMEs	€ 5.577.000
	Transport	€ -
16	Railways	€ -
17	Railways (TEN-T)	€ -
18	Mobile rail assets	€ -
19	Mobile rail assets (TEN-T)	€ -

20	Motorways	€ -
21	Motorways (TEN-T)	€ -
22	National roads	€ -
23	Regional/local roads	€ -
24	Cycle tracks	€ -
25	Urban transport	€ -
26	Multimodal transport	€ -
27	Multimodal transport (TEN-T)	€ -
28	Intelligent transport systems	€ -
29	Airports	€ -
30	Ports	€ -
31	Inland waterways (regional and local)	€ -
32	Inland waterways (TEN-T)	€ -
	Energy	€ -
33	Electricity	€ -
34	Electricity (TEN-E)	€ -
35	Natural gas	€ -
36	Natural gas (TEN-E)	€ -
37	Petroleum products	€ -
38	Petroleum products (TEN-E)	€ -
39	Renewable energy: wind	€ 930.000
40	Renewable energy: solar	€ 930.000
41	Renewable energy: biomass	€ 929.000
42	Renewable energy: hydroelectric, geothermal and other	€ 929.000
43	Energy efficiency, co-generation, energy management	€ 5.577.000
	Environmental protection and risk prevention	€ -
44	Management of household and industrial waste	€ -
45	Management and distribution of water (drink water)	€ -
46	Water treatment (waste water)	€ -
47	Air quality	€ -
48	Integrated prevention and pollution control	€ -
49	Mitigation and adaptation to climate change	€ -
50	Rehabilitation of industrial sites and contaminated land	€ -
51	Promotion of biodiversity and nature protection (including Natura 2000)	€ -
52	Promotion of clean urban transport	€ 7.436.000
53	Risk prevention (prevent and manage natural and technological risks)	€ -
54	Other measures to preserve the environment and prevent risks	€ -
	Tourism	€ -
55	Promotion of natural assets	€ -
56	Protection and development of natural heritage	€ -
57	Other assistance to improve tourist services	€ -
	Culture	€ -

58	Protection and preservation of the cultural heritage	€ -
59	Development of cultural infrastructure	€ -
60	Other assistance to improve cultural services	€ -
	Urban and rural regeneration	€ -
61	Integrated projects for urban and rural regeneration	€ 55.770.000
	Increasing the adaptability of workers and firms, enterprises and entrepreneurs	€ -
62	Development of life-long learning systems and strategies in firms	€ -
63	Design and dissemination of innovative and more productive ways of organising work	€ -
64	Development of specific services for employment, training and support in connection with restructuring of sectors and firms and development of systems for anticipating economic changes and future requirements in terms of jobs and skills	€ -
	Improving access to employment and sustainability	€ -
65	Modernisation and strengthening labour market institutions	€ -
66	Implementing active and preventive measures on the labour market	€ -
67	Measures encouraging active ageing and prolonging working lives	€ 5.577.000
68	Support for self-employment and business start-up	€ 5.577.000
69	Measures to improve access to employment	€ -
70	Specific action to increase migrants' participation in employment and thereby strengthen their social integration	€ -
	Improving the social inclusion of less-favoured persons	€ -
71	Pathways to integration and re-entry into employment for disadvantaged people; combating discrimination in accessing and progressing in the labour market and promoting acceptance of diversity at the workplace	€ 3.718.000
	Improving human capital	€ -
72	Design, introduction and implementation of reforms in education and training systems in order to develop employability, improving the labour market relevance of initial and vocational education and training, updating skills of training personnel with a view to innovation and a knowledge based economy	€ -
73	Measures to increase participation in education and training throughout the life-cycle, including through action to achieve a reduction in early school leaving, gender-based segregation of subjects and increased access to and quality of initial vocational and tertiary education and training	€ -
74	Developing human potential in the field of research and innovation, in particular through post-graduate studies and training of researchers, and networking activities between universities, research centres and businesses	€ 5.577.000
	Investment in social infrastructure	€ -
75	Education infrastructure	€ -
76	Health infrastructure	€ -
77	Childcare infrastructure	€ -
78	Housing infrastructures	€ -
79	Other social infrastructure	€ -
	Mobilisation for reforms in the fields of employment and inclusion	€ -
80	Promoting partnerships, pacts and initiatives through the networking of relevant stakeholders	€ -
	Strengthening institutional capacity at national, regional and local level	€ -
81	Mechanisms for improving good policy and programme design, monitoring and evaluation at national, regional and local level, capacity building in the delivery of policies and programmes.	€ -
	Reduction of additional costs hindering the outermost regions development	€ -

82	Compensation of any additional costs due to Accessibility deficit and territorial fragmentation	€ -
83	Specific action addressed to compensate additional costs due to size market factors	€ -
84	Support to compensate additional costs due to climate conditions and relief difficulties	€ -
	Technical assistance	€ -
85	Preparation, implementation, monitoring and inspection	€ 7.036.000
86	Evaluation and studies; information and communication	€ 400.000
Total		€ 185.900.000
TOTAL EARMARKING (BLUE CATEGORIES):		€ 122.694.000
Percentage		66%

TABLE 2:	CODES FOR THE FORM OF FINANCE DIMENSION	
Code	Form of finance	
1	Non-repayable aid	€ 171.700.000
2	Aid (loan, interest subsidy, guarantees)	€ -
3	Venture capital (participation, venture-capital fund)	€ 14.200.000
4	Other forms of finance	€ -
Total		€ 185.900.000

TABLE 3:	CODES FOR THE TERRITORIAL DIMENSION	
Code	Territory type	
1	Urban	€ 125.900.000
2	Mountains	€ -
3	Islands	€ -
4	Sparsely and very sparsely populated areas	€ -
5	Rural areas (other than mountains, islands or sparsely and very sparsely populated areas)	€ 60.000.000
6	Former EU external borders (after 30.04.2004)	€ -
7	Outermost region	€ -
8	Cross-border cooperation area	€ -
9	Transnational cooperation area	€ -
10	Inter-regional cooperation area	€ -
0	Not applicable	€ -
Total		€ 185.900.000

Bijlage 7: Verantwoording publieke interventie

Nut en noodzaak interventie

Het OP is een voorbeeld van het inzetten van subsidies vanuit de overheid voor het stimuleren van regionaal-economische ontwikkeling. Subsidies worden gefinancierd vanuit de belastingopbrengsten van de overheid. Die hebben op zichzelf een marktverstoring element. Vanuit de economische theorie is inzet van overheidsmiddelen (soms) zinvol in situaties waarin er sprake is van marktfalen, door de marktstructuur (monopolie bijvoorbeeld) of door externe effecten.

Innovatiebevordering vanwege 'spill-over' effecten

Het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling en het aanjagen van innovatie is een typisch voorbeeld van een markt waarop sprake is van externe effecten. Er zijn hierbij zogenoemde 'spill over'-effecten: de kennis en vaardigheden die in bedrijf x of in kennisinstelling y worden ontwikkeld, kunnen tevens van meerwaarde zijn voor andere bedrijven, bedrijfstakken en aanpalende kennisgebieden. Bedrijf x zal bij het bepalen van het optimale niveau van zijn bestedingen aan R&D of innovatieprojecten geen rekening houden met deze 'spill over'-effecten. De bestedingen aan vernieuwing blijven dus achter bij wat maatschappelijk optimaal is. In de keten van kennis-kunde-kassa treedt dit effect aan de kenniskant sterker op (wat pleit voor een inzet meer aan het begin). Aan de andere kant loopt de overheid daar juist het risico de vernieuwing te zoeken in kennis die niet kan worden vermarkt, hetgeen weer geen impuls aan de regionale ontwikkeling geeft. Dit OP minimaliseert dat laatste risico door een voorkeur voor projecten die in een samenwerking tussen bedrijven en kenniscoalities tot stand komen, maar die nog niet toe zijn aan directe vermarkting (dat doet de markt immers zelf wel).

Bevorderen ondernemerschap op regionaal niveau

De mate waarin mensen risico's durven te nemen en waarin risico's positief worden gewaardeerd, is van invloed op de economische prestaties van landen en regio's. Meer en meer wint het inzicht terrein dat endogene economische ontwikkeling gebaat is bij meer ondernemerschap. Daarbij gaat het in de eerste plaats om de macro-economische en fiscale aspecten: marginale druk, fiscale ondernemersfaciliteiten, (voorwaarden voor) risicokapitaal. Maar er zijn ook aspecten die juist op regionale schaal van belang zijn of goed op regionale schaal kunnen worden opgepakt: voorlichting over ondernemerschap, goede vestigingsmogelijkheden, snelle beschikbaarheid van risicokapitaal, meer spin offs van kennisinstellingen en kennisintensieve bedrijven. Ook hier speelt een extern effect: door voorlichting en goede randvoorwaarden wordt de drempel naar ondernemerschap verlaagd. Tevens durven ondernemers dan meer risico te nemen, hetgeen via extra investeringen ook bevorderlijk is voor de economische groei.

Investeren in werk-, woon-, en leefklimaat: kerntaak van de overheid

De prioriteiten 2 en 3 liggen dichtbij de traditionele kerntaken van de overheid: de zorg voor de openbare ruimte, infrastructuur en een attractief woon- en leefklimaat. Op hoofdlijnen is hierbij sprake van een natuurlijk monopolie, een situatie waarin levering vanuit de overheid een voor de hand liggende – maar niet altijd de enige – mogelijkheid is. Ook het investeren in werklocaties, voor zover dat niet vanuit de markt wordt gedaan, kan hiertoe worden gerekend. Aandachtspunt hierbij is echter het gericht inzetten van het subsidie-instrument, zodat er geen middelen vloeien naar werklocaties waar de markt voor kan zorgen.

Kans op overheidsfalen geminimaliseerd

Tenslotte is de regio zich bewust dat er aan overheidsingrijpen ook risico's zitten: een door overheden als kansrijk geselecteerde sector, kan bij nader inzien wel eens veel minder perspectiefvol blijken te zijn. Door bij de totstandkoming van dit OP af te stemmen met vertegenwoordigers van het regionaal bedrijfsleven is deze kans geminimaliseerd. Een ander voorbeeld van 'overheidsfalen' is dat door medefinanciering vanuit de overheid van bijvoorbeeld ateliers voor de creatieve sector, ander privaat aanbod van de vastgoedmarkt wordt gedrukt. Op projectniveau is hier steeds een kritische analyse nodig, die standaard is voorzien bij het programmasecretariaat.

Bijlage 8: Uitgesloten sectoren

De volgende sectoren zijn uitgesloten van directe steunverlening door de overheid als eindbegunstigde (bijvoorbeeld via een investeringsregeling of een adviesregeling), behoudens de uitzonderingen opgenomen in de tweede kolom van de onderstaande tabel.

Nace-code en omschrijving	Uitzondering
A LANDBOUW, JACHT EN BOSBOUW 01 Landbouw, jacht en aanverwante diensten 01.1 Akkerbouw en tuinbouw 01.2 Veeteelt 01.3 Gemengd bedrijf 01.4 Diensten verwant aan landbouw en veeteelt 01.5 Jacht 02 Bosbouw, bosexploitatie en aanverwante diensten 02.0 Bosbouw, bosexploitatie en aanverwante diensten	Met uitzondering van diversificatie in zakelijke dienstverlening en/of industrie
B VISSERIJ 05 Visserij en het kweken van vis, schaal- en schelpdieren 05.0 Visserij en het kweken van vis, schaal- en schelpdieren	Met uitzondering van diversificatie in zakelijke dienstverlening en/of industrie
C WINNING VAN DELFSTOFFEN 10 Winning van steenkool, bruinkool en turf 10.1 Winning van steenkool 10.2 Winning van bruinkool 10.3 Winning van turf 11 Winning van aardolie, aardgas en aanverwante diensten 11.1 Winning van aardolie en aardgas 11.2 Aanverwante diensten 12 Winning van uranium- en thoriumerts 12.0 Winning van uranium- en thoriumerts 13 Winning van metaalertsen 13.1 Winning van ijzererts 13.2 Winning van non-ferro metaalertsen 14 Overige winning van delfstoffen 14.1 Winning van steen	

14.2 Winning van zand en klei 14.3 Winning van mineralen voor de chemische industrie 14.4 Productie van zout 14.5 Overige winning van delfstoffen, n.e.g.	
D. INDUSTRIE 23 Verv. van cokes, geraff. aardolieprod. en splijt- en kweekstoffen 23.1 Vervaardiging van cokesovenproducten 23.2 Vervaardiging van geraffineerde aardolieproducten 23.3 Bewerking van splijt- en kweekstoffen 24.7 Vervaardiging van synthetische en kunstmatige vezels 27 Metallurgie 27.1 Vervaardiging van ijzer en staal en van ferro-legeringen (EGKS) 27.2 Vervaardiging van buizen 27.3 Eerste verw. van staal, produktie van niet-EGKS-ferrolegeringen 27.4 Productie van non-ferro metalen 27.5 Gieten van metalen 29.6 Vervaardiging van wapens en munitie 34 Verv. en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers 34.1 Vervaardiging en assemblage van auto's 34.2 Vervaardiging van carrosserieën en aanhangwagens 34.3 Verv. van onderdelen, accessoires en motoren voor motorvoert. 35.1 Scheepsbouw en -reparatie	
E. PRODUCTIE EN DISTRIBUTIE VAN ELEKTR., GAS, WARM WATER 40 Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en water 40.1 Productie en distributie van elektriciteit 40.2 Productie en distributie van gas 40.3 Distr. van stoom en warm water; verv. van ijs, niet voor consump. 40.4 Gemengde productie-, distributiebedr. van elektr., gas, stoom, ... 41 Winning, zuivering en distributie van water 41.0 Winning, zuivering en distributie van water	

F BOUWNIJVERHEID 45 Bouwnijverheid 45.1 Het bouwrijp maken van terreinen 45.2 Burgerlijke en utiliteitsbouw; weg- waterbouw 45.3 Bouwinstallatie 45.4 Afwerking van gebouwen 45.5 Verhuur van mach. voor de bouwnijv. met bedieningspersoneel	
FINANCIELE INSTELLINGEN 65 Financiële instellingen 65.1 Geldscheppende financiële instellingen 65.2 Overige financiële instellingen 66 Verzekeringswezen 66.0 Verzekeringswezen 67 Hulpbedrijven i.v.m. financiële instellingen 67.1 Hulpbedrijven i.v.m. financiële instellingen 67.2 Hulpbedrijven i.v.m. het verzekeringswezen	

